

WERNERI ROLEVINK LARENSIS
ORD. CARTHUS.
DE
ANTIQUORVM SAXONVM SITV
ET MORIBVS
LIBRI TRES.

Ortuvinii Gratii Prefatio in iteratam ann. 1514. editionem
Rolevinkiani Opusculi.

CLARISSIMO ATQVE ILLUSTRISSIMO PRINCIPI,
ET REVERENDISSIMO IN ECCLESIA DEI,

DOMINO ERICO

Monasteriensis Diœcesis Pontifici optimo maximo Ortuvinus de Graes,
Coloniæ bonas literas docens,

S. P. D.

LAudes Westphaliæ & antiquorum Saxonum gloriam, resque clarissime gestas, serenissime Princeps, ac Pontifex Christianissime, ante annos (ut opinor) sex & viginti à Wernero de Laer ordinis Carthusiensis, doctissimo priter atque integerrimo viro, apud nos Colonia, pulcherrimo hoc opere conscriptas, iccirco & celsitudini tuæ nuncupamus, proque nostra parvitate modo dicamus, quod cui hac nostra tempestate magis debeantur, aut à quo gloriam ampliorem certiusque patrocinium consequi possint, agnoverimus neminem. Tuæ enim antiquissima ducalisque domus gloria viget, estque immortalis tanquam iubar ac Phæbi splendor cuncta collustrans. Proinde tu corpore simul atque animo felicissimus habere: ita etiam, ut de te duntaxat solo, quam rectissime illud dici conveniat, quod species Priami, digna fuerit imperio, falsumque plane Homerus hoc modo cecinisse censeatur: Non uni dat cuncta Deus, formosus ut idem, sit simul & prudens, ac multa laude disertus. Tu itaque qui dux es inclytus & Westphaliæ celeberrimus princeps, omniumque (ut dixi) mortalium & corpore & animo felicissimus, pro tua humanitate opusculum hoc grata suscipies manu, atque ita suscipies, ut quæ primariis olim Westphaliæ principibus consecrata fuerunt, tuæ quoque nobilitati non immerito dicata judicentur. De laudibus enim Westphaliæ quis non multa atque egregia proferat. Nullus est locus sub orbe lunari, neque tam reconditus, neque tam scopulis præceps, aut Neptuno pervius, in quo non inveniatur Westphalus, & fide & religione præclarus. Nativa quadam bonitate, & ingenito divinitus munere, tantum ceteris hominibus præstare videtur omnis Westphalus, quantum animi corporibus antecellunt. Hoc igitur tetraſticho nostrum omnem celebramus conterraneum:

Westphalus in cunctis solers, atque ore modestus
Vividus ingenio, religione sacer,
Nobilis officio, nulli probitate secundus,
Illustrans orbem, conjugæ, prole, domo.

Verum enim vero, ut paucis concludam, inclytissime princeps, Ego Ortuvinus seruus (ut sic dicam) tuus, in tua Diœcesi natus, sed Daventriæ sub patruo meo domino Joanne de Graes nutricis lacte & bonis dehinc artibus tempore Alexandri Hegii, illic tunc gymna-

gymnastarchæ, enutritus, altus atque auctus, & ob id ipsum vulgo Daventriensis cognominatus, commendo magnificentiæ tuæ patrem meum Fredericum de Graes, antiqua laudabiliqve ortum prosapia, & sorores meas quinque, virgines præsertim vestales tres Deo consecratas, meqve postremo ipsum, ut tua bonitate & gratia adjuti, altiore quandoqve dignitatis gradum consequamur. Vale præsul dignissime. Coloniae ex officina nostra literaria. Amo à natali Christiano, M.D.XIV.

Octavo Calendas Februarias.

* * *

DEDICATIO AVTHORIS

Vobis inclitis ac illustrissimis Principibus antiquæ Saxoniae, nunc Westphaliae dictæ, & præsertim Reverendissimis in Christo Patribus ac Dominis Domino *Hinrico de Svartzberch* Monasteriensi; Domino *Conrado de Depholt* Osnaburgensi; Domino *Symoni de Lyppia* Padebornensi; Domino *Henrico de Schauenberch* Myndensi Pontificibus; nec non clarissimis ac Generosis Comitibus *Nicolao de Rekenneborch*; *Euerwyno de Benthen*; *Euerwino de Stenuordia*; *Philippo de Waldeggen*; *Frederico de Brunchorst*, Cæterisque Venerandissimis Prælatibus ac Dominis, & præcipue Domino *Godfrido Episcopo Trecalesi*; Domino *Hermanno de Langhen* Dacano Majoris ecclesiæ Monasteriensi; Domino *Bernardo de Schedelych*; Balivo & Commendario Domus Stenvordensis; Reliquisque Conventualibus ejusdem; Dominis meis de ordine Sancti Johannis Domino *Abbati in Yborch* ordinis B. Benedicti; Domino *Abbati Campi Mariæ*, ordinis Cisterciensis; Domino *Arnoldo Drolshagen* Burgmagistro Monasteriensi; Domino *Erwyno* Burgmagistro Osnaburgensi, ac karissimis Fratribus ac Sororibus Cognatis, affinibusqve ac aliis incolis universis ejusdem provinciae, cujuscunqve status & conditionis & Salutem plurimam apud altissimum optat humilis Capellanus & Compatriota vester cujus nomen sit in libro vitæ. Cum hæc fragilis vita plurimis sit tædiis circumseptæ; & id circo ad recte vivendum non parum præpedita, hoc inconcussum ab olim extitit sapientum cõsilium, quatenus alternatim honestis gaudiolis se mutuo amici refoverent, & ea quæ fatigatum animum relaxarent, quasi pro enceniis affectuose transmitterent. Et quanquam plurimum commendatur istud apud vicinos, gratius tamen suscipitur ab extraneis, & adhuc gratisimè ab exulibus, quos tantus amor perstringit, ut nec longè positi obliviscantur amicorum & carorum suorum benevolentiam. Hinc laudabili more exivit observantia hæc & vetus proverbium inoluit, quasi nihil sit amicitia, si non industriosa largitione conservetur. Didicerunt hoc nostri apprimè nostrates, per varia mundi climata dispersi, crebro ad patriam suam munuscula transmittentes, quasi pristinam ac nativam amicitiam revocantes. Didicit & hoc mens mea pro modulo suo & prompta est, sed cum mihi materialium enceniorum apparatus non sit, de spiritualibus incumberet cogitari, si tamen facultas adesset, si sermo suppeteret, si oratio faveret. Et quia non facile potuit tenuitas mea reperire, quod novam delectationem inferret, aut utilitati suaderet, cœpi studiosius animadvertere, id fortasse vestris Dominationibus gratum fore, quod mihi post multos labores fors transmisit, ac menti suavissimè influxit, scire videlicet vel audire aliqua relatu digna de patriæ nostræ exortu, institutione, & decursu. Insuper & illustrium virorum exempla ad memoriam revocare, quorum industria & labore infatigabili nedum hæc patria nostra verum etiam tota Christianitas ad meliorem statum legitur revocata, & usque in longinquum conservata. Huic igitur operi insudans, ex omnibus, quæ legi & quæ visa sunt mihi fide ac memoria digna, in hunc libellum digessi, simul obsecrans, si vota, si preces essent apud immortalem Deum locum habituræ, quatenus quicumque ad ipsum per legendum deflueret, & animi jocunditatem, ac recti exempli quaecunqve specimen ad imitandum hauriret. Gloriis proinde vestris hoc opus dedicans ipsum in tres partes principales dividere optimum censui, quarum prima respicit ea quæ concernunt statum

statum ejus à tempore conditionis primævæ usque ad conversionem ipsius. Secunda de modo processus ac variis eventibus & miraculorum gloriæ, quæ contigerunt in ipsa conversione ac sacræ fidei introductione, & de provida institutione ipsius provinciæ. Tertia de his, quæ respiciunt conditionem & mores populi hujus ac legatione solenni qua funguntur in orbe. Et quia S. Gregorio teste, qui in re Domini in ipsa fidei pietate se ad loquendum præparat, & corpore pretium est à sacris scripturis exordia dicendi suscipiat, ut omne quod loquitur, ad divinæ autoritatis fundamentum firmiter reducat, ideo hac exhortatione provocatus, verbum quod loquitur pro themate assumpsi, dicens:

* * *

* * *

PRÆFATIO.

VARIAE sibi succedunt cogitationes meæ, & mens in diversa rapitur Job. 20. Splendor paternæ gloriæ, verbum increatum, cui de omnibus cura est, per quod omnia subsistunt, in quo omnia vivunt, sua immensa virtute atque sapientia, abyssum abysso comparans, tam multiformi varietate, variaque multiformitate, rationalem animam ad imaginem suam formatam dignificavit, ut ei nulla sufficiant, præter eum qui supremus est. Verum quia parentum delicto exigit pœna, tantam creaturam velut exulem ad tempus vagari, & à sua voluptate alienam manere, rursus eadem sapientia latissimum campum contemplationis aptavit, eidem quo velut in speculo & ænigmate delectabiliter se exercent, donec ad suum principium, id est, abyssum totius boni, cum multo fructu feliciter revertatur. Est autem inter spectacula cetera, sensibilis mundus iste cum habitatoribus suis olim puncto comparatus, nunc verò multiplicium gratiarum mysterio nobilitatus, & sacris rebus animam christianam exercens, quando tot & tanta omni miratione digna in eo facta, & adhuc fienda considerat. Hoc ipsum qualicunque parvitate mea expertus, ac pro viribus perquirens, crebroque deficiens, jam lætus, jam tristis: jam volens, jam solatio, jam fastidio subactus: frequenter assumpta verba proclamare cogor, dicens: Variæ sibi succedunt cogitationes meæ, & mens in diversa rapitur. Et licet insignium provinciarum memoria, quam sacro eloquio, ac aliis tradentibus codicibus gloriosa est, importune animo se ingrat, tamen nescio qua sorte in Westphaliam, quasi in natale solum delectabilius ad volo abies, veluti ipsa præ cunctis aliis, quod non putatur, deliciis atque divitiis sit referta. Puto aliquid ibi latere, quod non æque præsto mortalibus est, de quo si sermo suppeteret, tanquam patriæ debitor, ad dei gloriam, & cunctorum istorum qui hinc originem traxerunt, & de post futuris sunt, pauca è multis utinam fructuose placeret conscribere. Gloriabatur olim Roma orbis domina factis abundare, oratoribus caruisse, qui famosa opera scripto ad posteros transmittent, nec id circo doluisse, cum plus virtutibus quam verbis abundare affectaret, hocque sibi in laudem dici, Græcia retinente, quæ semper ab omni ævo propter præclara ingenia illic abundantia etiam exigua facta, multa sermonum phalera prosequuta fuerat. Si ergo silens Roma loquatur Græciæ prælata est, cui Westphaliam comparabimus? quæ etiam illustribus viris ditissima, pone nunquam jactantiam operum suorum ostentare curavit, sive scriptis, picturis, sculpturis aut aliis characteribus quibuscunque. Scriptum namque novit: Laudet te alienus, non os tuum. Et iterum: Propria laus fordet, sed nobilis est aliena. Hanc doctrinam sic studiose usque in præsens observavit, ut quod mirandum reor, ioter tot quos percurri codices vix unum repperi, ab aliquo Westphalione conscriptum. Sed & pauca quæ legi apud Francorum, Anglorum, ac Rhenensium Saxonumque annales eo splendidius provinciam hanc glorificant, quo veriora venustioraque sunt quæ narrantur. Solvo igitur legem nostratum hucusque silentium, & aliqua locum pauca omni laude digna depromere curavi, & eo licentius quo jam ultra triginta annos etiam ac alienis exemplis provocatum, me cerno. Suscipe grata gatia, quæ ossa mea non habebis, munusculum hoc parvum, & rectis exemplis id ornare curato, ut successores in te memoriam nostri habeant, ac probis moribus jugiter in fama & omni legalitate effulgeant.

R. P.

R.P. WERNERI ROLEVINC LARENSIS
ORDINIS CARTHUSIANI DE MORIBVS ET SITV,
WESTPHALORVM.

LIBER PRIMVS.

IN QVO AGITVR,

DE SITV, MORIBVS, SIMPLICITATE, CONVERSATIONE, PE-
REGRINATIONE PER ORBEM, VICTORIA CONTRA ANGLI-
COS, ET DE VIRTUTE WESTPHALORVM.

CAPVT I.

*De situ Westphaliae & distinctione principatum in ea
contentorum.*

WESTPHALIA, de qua nunc intendimus, terra est non vinifera, sed viri-
fera, eo altius à summo deo creatore omnium privilegiata, quo preciosiora (ut sic
dicam) *clenodia* mundo celisqve transmittit. Hæc pro suo situ in partibus Alema-
niæ inferioris jacet, ab oriente Saxoniam à meridie Rhenum, ab occidente æque
Rhenum vel Issulam, à septentrione Oceanum habens. Ambitus ejus quasi rotun-
dus circumfertur, cujus diameter quinque dietarum metitur. Nam Saxonibus
contingua vergit ad Hassiam, deinde ad Westphaldam, (a) hinc ad ducatum Montensem super
Rhenum situm, deinde ad ducatus Clivensium & Geldresium se mutuo complectentes, hinc ad
Tuventam, Drentam, Frisiamqve ac demum ad Saxoniam iterum pertingit. Habet perinde e-
piscopatus quatuor, videlicet Monasteriensem, Osnaburgensem, Padenbornensem & Mynden-
sem. Ducatus ab olim duos, videlicet Westphaliæ & Engariæ. Comitatus domusqve illustres
plures, scilicet *Bentem, Thekenborch, de Marka, i. de Waltegen, de Speyghelburch, de Dynelaken, Ol-
denborch, Depholt, Rauensburg, Lymburch, Arnsburch, Rethburch, de Lippia, Buyren, Recklynchusen,
Ludinchusen, Steinfordia, Horstmaria, Borcklo, Brunckhorst, de Bhemen, de Cappenberch*, Aliosqve
baronum, nobilium, domiciliorum castra atqve pagos, qui (ut quibusdam placet) prisca olim
temporibus sub uno rege illius terræ tenebantur confœderati, alio tamen nomine nuncupati, ut
infra dicitur. Hanc olim Julius Cæsar, & post eum Drusus privignus Octaviani, seu rectius Octa-
vii Augusti, maximis & desperatissimis bellis Romanorum ditioni subjugarunt, & quod corpora in-
gentia ejus incolæ habuerint, historiographi narrant. Testatur Suetonius, nullum formidolosi-
us bellum egisse Romanos post P. unicum, quàm cum Germanis, sed breve tempus finem dedic-
negotii. Triennio enim tantummodo pugnatum est, & Quintilius Varus cum pluribus cecidit.
De hac terra sic legitur in libro de proprietatibus rerum: Westphalia germaniæ inferioris est provin-
cia, quæ nobilissimis diobus fluminibus cingitur, id est, Vefero & Rheuo. Terra est multum nemorosa,
pulsuosa, plus alendis gregibus quam ferendis fructibus apta, multis fontibus & annibus est irrigua,
Emosa, Lyppia, Rura &c. Fontes habet salis fœcundos & montes fertiles. *Metallis abundat terra, fru-
ctibus, glandibus, nucibus atqve pomis, etiam feris, porcis, pecudibus & jumentis referta. Populus com-
muniter eiegantis statura est & pulchra venustaqve forma, & fortis corpore, & audax mente. Militiam ha-
bet copiosam, ac mirum in modum animosam promptam ad arma & mox paratam. Civitates habet fortes
& munitas. Castra fortissima & oppida tam in montibus quam in planis. Hac in predicto libro.*

Verùm his apponenda sunt aliqua, videlicet quod in quibusdam locis est maxime frugifera,
scilicet circa Susatum, Tremoniam, Padebornam ad longa spatia, & in Diœcesi Monasteriensi, de
communibus necessariis sic dotata, ut si inter montes niveos esset circumlepta satis, ac super abs-
que altarum provinciarum succursu, possent ibi habere homines, de quo bene vivere possent. Scio
ibi plura loca, ubi nihil adduci solet de alienis terris, nisi forte, *species*, vinum ac pannus preciosus
cum pauculis pecuniis quæ utiqve necessaria incolis non essent, propter rerum ibi necessariarum
abundantiam.

Sunt proinde quædam Westphaliæ partes ita steriles, ut vix aquila ibi pullos suos nutrire
possit, & tamen stupore grandi homines ibidem habitant, fortes, sani, decori, quasi rore cæli su-
stentati. Hitamen ex vicinis provinciis auxilia victus, sibi per labores & industriam procurare
solent. Cæterum quicquid olim de Westphalia, sive scriptum, sive dictum sit, nos hodie vide-
mus

Hhhh

(a) *Westerwald.*

mus, quod in pinguibus bobus, vitulis, porcis, metallis, lana, & lino, tritico optimo, lapideis, tam ad imagines sculpendas, sive domos extruendas, quam ad molares & cotes faciendas, lignisque ad diversos vsus aptis, & aliis quibusdam ita abundat, ut circumjacentes provincias supra quam credibile cuiquam sit, reficiat, & etiam ultra mare sua mercimonia transmittat. Porro hæc quanquam Dei dona sint, & cum omni gratiarum actione recipienda, Tamen hæc parvi æstimo, respectu virorum proborum, qui omnibus bestiis aliisque rebus, incomparabiliter prestantiores sunt, omniaque excedunt, quæ in obsequium humanæ necessitatis veniunt, quorum copia in Westphalia esse solet, à diebus antiquis. *Et profecto nullam scio regionem in Christianitate quæ nostra Westphalia comparari possit, in hac parte, ut tot animatos homines utriusque sexus emittat, & nihilominus suam provinciam copiose exerceat, & in nullis, quæ ad rem spectant, vel in minimis negligat, sitque semper parata in idipsum, id est in personas absque ullo preterio gratis emittendis. Et de his nunc res dicendum.*

CAPVT II.

Unde procesit gens Westphalica, & de primis cultoribus terræ illius.

VNde Westphalones processerunt specialiter, aut quis princeps eorum primus exiit, aut quomodo illuc primum venerunt, aut unde egressi, & qualiter profecerunt in terra ista, ad liquidum reperire non potui. Quod autem verisimiliter ex certis indiciis aliarum gentium, quæ scripta reliquerunt, mihi videtur, breviter exponam. Et primum advertendum est, quod gens ista à principio non fuit hoc vocabulo nuncupata, sed postquam Karolus Magnus eos ad fidem convertit, hoc nomen sibi assumpserunt, quasi in distinctionem ab aliis Saxonibus, cum quibus in panagismo eodem nomine nuncupabantur. Quia ergo ipsi primo ad fidem venerunt, & Saxones orientales adhuc graviter bellabant contra Principem sanctum, quasi gloriantes de sua conversione, se Westphalos, id est Westfideles nominare maluerunt. Alii dicunt, quod Phalos, Olim, idem quod focius dicebatur, & sic Saxones qui erant ultra Weseram dicebantur Oelphali, qui citra Wesiphali, & secundum tales erat nomen antiquum. Quidam putant, quod sic dicti sint à quodam campo occiduo, sicut Westeryvalder à silva nomen traxerunt. Quicquid horum verius est, non summopere curandum reor, cum hujus certum sit, quod antiquitus hæc terra Sannia vocabatur, sicut adhuc in quibusdam locis de more est, quod conscriptiones & actus iudicialis ibidem fiant sub Saxonum nuncupatione. Idem patet ex pluribus historiis, de quibus infra dicetur.

Nunc autem, ut cepimus, percontari libet, unde primum venerunt, qui hanc terram incolere & inhabitare cœperunt. Ubi est sciendum, quod Noe tres filios habuit, scilicet Sem, Cham, & Japhet, ex quibus propagatum est universum genus hominum super terram post diluvium, ut dicitur Gen. 10. Crescente autem multitudine populorum, cum adhuc omnes essent in terra Sannar Turrem Babylon ædificaverunt, & impediti divinitus intermiserunt opus inceptum, propter confusionem linguarum. Fuerunt autem in universo septuaginta duæ nationes sive progenies principales, quarum viginti septem descenderunt de Sem, triginta de Cham, & quindecim de Japhet. De quibus Augustinus. 16. de civitate dei, diligenter tractat, dicens inter cætera, Harum gentium vocabula partim manserunt, ita ut & hodie quoque appareat unde fuerint derivata, sicut & Assur Assyrii, & Heber Hebræi, partim temporis vetustate mutata sunt, ita ut vix homines doctissimi, antiquissimas historias perscrutantes, nec omnium, sed aliquarum ex istis origines gentium potuerint reperire, &c. Demum coacti Noë à se mutuo recedere, sortem miserunt, ut quæque gens sciret quam terram reciperet in possessionem. Tota autem terra natura habitabilis, divisa est in tres maximas partes, scilicet Asiam, Africam, & Europam, quæ filiis Noë distributa est. Cecidit ergo fors prima filiis Sem, ut Asiam possiderent: Hoc est, ut in eodem loco, scilicet Sannar, & terris circumcirca adiacentibus, remaneret. Cecidit fors secunda filiis Cham, ut Africam obtinerent, hoc est, ut à fratribus suis recederent usque ad Ægyptum & eam cæterasque regionis usque ad extremos fines maris Athlantici incolerent. Ægyptus enim (ut apte propheta regius David testatur) terra Cham dicitur. *Mansit tamen Canaan filius Cham contra fas in Syria Palestina, quæ nunc Judæa dicitur, ut terra promissionis, & ibi gentem constituit fortem & magnam cum multis titulis notis in Scriptura Sacra.* Et quoniam injuste fecit contra filios Sem, ideo post per Hebræos, quibus Josue de mandato domini præfuit, qui descenderant de femore Abraham, iuste ejus posteritas delata fuit, ut testatur Beatus Augustinus in quodam sermone se legisse in sacris libris. Cecidit fors tertia filiis Japhet, ut Europam in possessionem acciperent, hoc est, ut mare mediterraneum transirent, & loca residua inhabitarent. Unde dicitur, quod Japhet ædificavit Jaff, civitatem antiquam, quæ porrus est ad insulas maris, & nomine alio dicitur Joppen, ac inde navigarunt filii ejus ad loca deputata. Habuit autem Japhet inter cæteros filium quendam nomine Magog, à quo Goti traxerunt originem secundum Hieronymum, in libro

libro de quæstionibus Hebraicis. Ab isto Magog velut homine forti descendit stirps robustissima, quæ Scythica vel Gotica dicitur, ad omnem horrorem frigorum & caumatum usque in præsens impavida. Unde & ob hoc terram pene inhabitabilem perdomuit, & quod dictu mirum est, suis moribus servire coegit. Ubi alii timoris mortisque imaginem suspicabantur, illic isti secundum pene in orbe regnum, quod Scytharum dicitur constituerunt. Horrendus populus quam olim magnus Alexander Macedo pertimuit, dicens, Qui victor esse cupit, à Gothis se ablineat. Novit eos tanquam vicinus, quorum & vilissimo cibo & vestitu inculto, fortissima membra tegebant, & nullis plumis assueta, sed cælo horrido similima ingenia habentes. Hi sunt, quibus Julius Pompejum debellans plus vicit celeritate quam potestate, glorificansque eos ait: Nunc scio hostem nostrum fortuna destitutum, quoniam talibus auxiliatoribus stipatus, triumphare nequivit. Horum profugi Romam orbis dominam, Italiam, Africam, Lombardiam, Galliam, Hispaniamque per sexcentos annos mirabili ferocitate, nullo resistere valente, attriverunt. Et breviter plura concludendo, de Gothorum potentia & triumphis insuspiciabilibus, pleni sunt libri tam paganorum quam Christianorum. Verum licet regnum istud sit vetustissimum, tamen quia barbarorum est, inter principalia regna non computatur. Unde proprii populi illius grossitiem, regio illa semper dicta est barbarica, extensa nimis, quia Mæotidis paludibus incipiens, inter Danubium & Oceanum septentrionalem, usque ad Germaniam porrigitur, & est prima pars Europæ. In ea regnavit Tanus primum de stirpe Iaphet. De his Ungari & Daci processerunt, vicini eorum. Et hæc quidem aperte in libris antiquitatum leguntur. Nunc vero verisimiliter de aliis provinciis contiguas non irrationabiliter syllogizandum pariformiter æstimo, quod paulatim ex eisdem & ipsorum hæredibus inhabitari primo cœperunt. Teste enim Beato Hieronymo, ubi supra, ceteri filii Iaphet, alias terras occupavere, nec quisquam ad hanc inferiorem plagam septentrionalem pervenit. Igitur Poloni, Australes, Bohemi. Pruteni, Turingi, Passiones, Svevi, Franconi, Saxones, & Westphalones, ceterique Germaniæ & Almaniæ populi, ab eisdem filiis Iaphet per lineam scilicet Magog, & successorum ipsius descendisse puto, quorum in historiis nihil verisimilius reperire potui. Si tamen aliqui particulares conscriptiones seorsum de aliqua gente specialiter habentur, sicut de Frisonibus, aut aliis forte quibusdam similibus, quæ ad manus meas non pervenerunt, illarum fidei in nullo detrahare intendo, solummodo hic perquirens, quam verisimilia esse probaverim. Nec me latet pluribus provinciis alienos hospites ex more supervenisse, ac principatum obtinuisse, incolasque subegisse, & suum titulum eisdem imposuisse, de quibus nunc sermo non est. Sufficit in hac parte prima, originem nostræ Westphaliæ tetigisse,

CAPVT III.

De moribus Westphalonum antequam ad fidem converterentur.

REM novam ut supra protestatus sum ago, & id cireo correctorem in his supplicem exoro, ut quæ minus ad normam cedunt, ipse ad meliorem & certiore formam aptare dignetur. De vita ergo parentum nostrorum, ex quibus originem traximus, quod ad pristinam ætatem, sicut & de cæteris gentibus flebile est aliquid narrare. Quoniam ut ex multis signis & certis indicis perpendimus, omnes pene in miserabile illud sacrilegium siue idololatriæ crimen corruerunt. Dicente scriptura, de Behemoth, id est, hoste antiquo. Absorbebit fluvium & non mirabitur, & habebit fiduciam quæ Jordanis influat in os ejus. Quod exponens beatus Gregorius dicit: Antiquus hostis pro magno non habet, quod infideles rapiat, qui totum humanum genus pene per tot temporum spacia in ventrem suæ malitiæ traxit, sed insuper fiduciam habet, quod baptismo regeneratos ab sorbere possit. Ex his & aliis satis pater, quod per multa millia annorum progenitores nostri hic infideliter vixerunt, & tandem pro suis peccatis ad inferna descenderunt, & illic æterna supplicia infeliciter luunt. Dicit enim apostolus, quod impossibile est, sine fide placere Deo. Pio tamen creditur, quod clementissimus aliquos electos inter eos habuit, secundum illud psalmi. Nunquid in vanum constitui omnes filios hominum? Hæc ex sententia beati Augustini probari aliquantulum possunt in 18. de Civitate dei, ubi loquitur de sancto Job, qui nec circumcisus fuit, nec legem aliquam accepit, & tamen cum suis prolibus & amicis Deo fideliter servivit. Item, 16. libro dicit, quod post benedictionem filiorum Noe usque ad Abraam nulla fit mentio justorum aliquorum, nec eos tamen defuisse crediderim. Quoniam si omnes commemorarentur nimis longum fieret. Item circa annos domini septingentos nonaginta, in Constantinopoli, lamina aurea inventa est, super corpus cujusdam defuncti in quodam sepulchro, in qua sic scriptum erat: Christus nascetur de virgine Maria, & ego credo in eum. O soliterum videbis me, sub Constantino & Irene.

Circa annum domini ut puto. M. CC. in Vienna repertum fuit caput cujusdam defuncti, lingua adhuc integra cum labiis, & loquebatur recte. Episcopo autem interrogante qualis fuisset in vita, respondit: Ego eram paganus & judex in hoc loco, nec unquam lingua mea protulit ini-

H h h h a

quam

quam sententiam, quare etiam mori non possum, donec aqua Baptismi renatus, ad caelum evalem, quare propter hoc hanc gratiam apud Deum merui. Baptizato igitur capite, statim lingua in favillam corruit, & spiritus ad Dominum evolavit. Ex his & similibus colligere possumus, quid divina misericordia verisimiliter egerit erga ceteras gentes, in quibus magna virtutum exempla reperimus. Et nunc ad nostram Westphaliam redeundo, hoc satis securè loqui possumus, quod prout in plurimum ipsa suis incolis plus austera quam deliciosa semper fuit. Et usque in praesens paucis respectivè exceptis, quicumque in ea debet victum quærare, & se & suos legaliter administrare, oportet quod die & nocte labori, sollicitudini, anxietati, ac ceteris, quæ carni molesta sunt, insudet.

Insuper per intervalla temporum crebro à diversis graviter afflicta, legitur, & iterum iterumque in servitutem redacta, pluribusque armis & violentiis oppressa. Hæc (si rectè in formati sumus) signa divinæ clementiæ sunt, & ipsam amplius provocare solent, dicente scriptura: *Non punit Deus bis in id ipsum.* Speramus ergo, quod etiam tempore Paganismi misericors Deus (quam non obliviscitur misereri, neque continere potest in ira sua misericordiam suam) aliqua vasa electa ibi habuerit, quibus & hic bonas virtutes, & in futuro mercedes sempiternas providerit. Deusque tempore fidei promulgata: in vicinis provinciis multo amplius salvandorum numerus ibi excrevit, licet potentes fidem persequerentur, sicut ubique consuetum fuit, tamen fervens charitas amicum Dei quotiescunque poterat, sive occultè sive aperte prædicando de incendio rapuit. De *sancto Egisto* legitur, quod erat unus de septuaginta duobus discipulis domini, quem beatus Petrus apostolus misit in Saxoniam, & prædicare coepit, sed fructum terra illa nondum protulit, quia potius martyrio coronatus est. Et *ejus reliquiæ* usque hodie ostenduntur in *Bardewick prope Lauenborch*, quæ olim fuit civitas gloriosa, sed anno domini, M, C, XCIX, fuit destructa per Henricum ducem Saxoniam, ecclesiis relictis absque læsione.

CAPVT IV.

De simplicitate & pacifica conversatione primorum incolarum hujus terræ.

OMnium eadem est sententia, fructum tenere naturam radice, & consveta difficulter reliqui. Quia & consveto altera natura dicitur, possumus nimirum ex hoc advertere Westphaliam ex simplici & pacifica gente traxisse originem, & quod frequentius ab aliis injuriam pateretur, quam inferret. Si cui dubium est, an ita sit, requirat annales priscorum, & puto, quod cum de bellis & sævicia horribili, quæ mundum concutere solent, mentio fit, primos habitatores Westphaliæ non illic reperiet. An autem ipsi sint injuriam passi ab aliis, & an afflictionem patienter sustinuerint, statim declarabo. Jam enim loquor more scriptorum veterum, qui Romanas res in orbem produxere, Saturnia tempora quando honesta simplicitas pacifice & sine dolo Italia incoluit, crebro commemorantes, cui nostra Westphalia quod ad multa conformis fuit. Nam sicut illic primo Saturnus decreto, & post Æneas cum aliis Trojanis advenerunt, populum simplicem, aut informantem aut opprimentes, ita huc primo Macedones, & longe post Franci applicuerunt. In quodam enim libro sic inter cætera scriptum reperi. Postquam *Alexander Philippi Macedo*, qui primus regnavit in Græcia, percusso Dario rege Persarum, contra Porum regem Indorum properavit ad bellum, inter Riphæos montes circa mare Caspium, exercitus sui partem ex Macedonibus collectam, ad illius patriæ custodiam collocavit. Cumque subactis Indis, & reversus Babyloniam veneno interiisset, Macedones, circa montem saxum Marpesica, quodam duce Amozonici exercitus nominatim commorantes, mortem ejus cognoscentes, animis conturbati, in Macedoniam per terram se posse reverti, propter odium gentium, quas bellis attriverant, plurimum desperabant. Quapropter præparatis navibus in mare Caspium se mittentes, per vastitatem Septentrionalis Oceani sedes ibi quærendo diu navigabant. Ex quibus tamen post multa maris pericula naves 24 ad ostia Albiæ fluvii in loco qui *Hadelon*, Latino quidem sermone nunc terra Hadelariæ Bremensis diocesis dicitur, applicuerunt ad littus. Interroganti autem ab incolis, quo venissent. Responderunt, De Saxo. Unde & de hinc Saxones vocati dicuntur. Quidam ergo ex eis, terras ibidem circa littus maris Oceani viribus occupabant, qui postea *Holtassen* ex sylvis & paludibus, in quibus degebant, nunc vero corrupta nomine *Holsten* sunt appellati. Alii navibus fluvium ascendentes Thuringos, tunc juxta montem Harth versus Septentrionem dominium tenentes, invaserunt, quod nomen Saxonum simpliciter obtinuerunt. Cumque hi Saxones & Thuringi mutuis se bellis, pro sedibus obtinendis, frequententer impeterent, eandem Thuringi cedentes ultra montes Harth se recipientes Saxonibus loca dimittunt. quod omnes isti Saxones militaribus armis inservire consueverant, vix alter alterum sibi præesse sinebat. Unde quidam ex eis, latius quærendo sibi sedes, flumen *Weseram* transferunt, & quasi usque ad Rhenum fluvium omnes incolas regionis illius per sylvas, & rura dispersos, in servitutem redegerunt. Exinde *armorum*

militari

militarium nimia pluralitas & servilis conditionis necessitas inrer Weseram & Rhenum usque ad tempora nostra perdurant. Hi autem postea fortissime primam illam defensantes, tanta fortitudine hostibus resistebant, ut Romanis exceptis à nullo unquam usque ad Karolum magnum poterant superari.

Hæc prima sunt quæ de nostra provincia reperi conscripta, & gesta fuerunt ante benedictam Christi nativitatem, quasi annis trecentis. Jam si placet, prius hic animus attendat, quantæ mansuetudinis gens ista fuit, sic violenter à paucis subacta, sic deinceps humiliter serviens, sic parienter adventis obtemperans. Qvis unquam audivit, quod talia suis oppressoribus reddiderunt, qualia sibi fecerant. Hujus tantæ benevolentiae reliquias plures vidi, viros ac fœminas venerabiles, magnæ probitatis, & simplicitatis, exempla præclara, totius tam pacis quam sacrae fidei amatores. Equibus unum breviter exemplum ponam, quod mihi in pueritia accidit. In villa qua natus fui per intervalla temporum, quinque judicia secularia per altos comites observabantur. Evenit igitur, ut cum genitore meo illuc pergerem, & cæremonias, phaleramque sermonum, non dico honestam nequitiam illam animadverterem, qui ex tunc cordi sic delectabiliter adhæsit, ut crebro maluissem prandium differre, quam illic non affuisse. Currenti igitur mihi aliquando in spiritu vehementi, obvius fuit venerandus quidam vir grandævus bene dilectus, & juxta modulum suum prudens ac dives, legalibusque filiis, ac filiabus ex more honorabiliter stipatus. Iocunde ergo me salutans, quæsitivo quo tam celeriter festinarem. At ego ad judicium pergo. Et ille grandi se cruce signans ait. Benedicat mihi nunc dilectus deus. Ego in hanc aetatem usque perveni, qui nunquam ante judicium fui. Sic mirum fuit apud illos honestos patres familias juxta apostolicam sententiam, & quasi delictum, quod Christiani inter se judicia haberent. Qualiter autem nostra ætas de suis patribus probos viros fecerit præsens tempus probat. De aliis autem exemplis ad idem pertinentibus, quomodo unus pastor illic totam parochiam in spiritualibus & unus Scultetus in temporalibus administret, & quam humiliter subditi obtemperent, superfluum est dicere, quanquam & hoc verum sit, quod hæc honesta simplicitas facilius in villagiis & ruralibus pagis, & diutius poterit continuari, quam in quibusdam civitatibus, maxime ubi merces & nundinae frequentantur: vidi nihilominus in talibus nonnullos inclytos domicellos ac probissimos cives humiliter, & benigne conversari, ut quod esset superbia, aut dolus cæteraque vicia, proximorum paci adversantia, non intelligerent.

CAPVT V.

De honesta & rationabili causa peregrinationis Westphalorum per orbem.

Paulo apostolo sancto attestante didicimus, sic Dominum Deum instituisse humanum genus, ut unius inopiam suppleret copia alterius. Quia ergo sunt nonnullæ provinciae fertiles excellenter, & tamen ad propagandam sobolem minus aptæ naturaliter, & contra alias steriles, & generosa. Ideo rationabiliter sic dispositum ab antiquis diebus inter principes communitates audivimus, & usque in præsens videmus, ut mercimonia & alia necessaria de communi consensu de loco ad locum transferantur. Dicuntur autem illæ regiones cæteris preciosiores quæ preciosiora denodia emittunt, juxta quod Græcia præfertur Slavoniæ, & Asia Africae, & ita de aliis, secundum quem etiam modum Westphalia antiquitus invenitur habere, & excedens, & excessum. Excedit namque alias provincias habita consideratione quantitatis suæ in hominibus, fortibusque viris gignendis, & a multis aliis exceditur in quibusdam, quæ ad usum hominis sunt necessaria. Sed quemadmodum simpliciter loquendo nihil est sub sole preciosius homine, propter quem omnia facta sunt, & fiunt, cui etiam sancti angeli servant, & cui cum eisdem regnum cælorum repromissum est: ergo sequitur quod provincia hæc, quoad hanc partem preciosior & nobilior est aliis, & futuri & erit, quam diu Dominus Deus ita disposuerit cum ea. Si forte hoc alicui videtur minus solidum, potest attendere communem cursum humani generis in quo raro aliquid magni penditur, nisi necessitas ingruerit. Tollat ergo officiosum servitium, magnusque & periculosus ille labor, quem Westphali per totum orbem terrarum faciunt, videbis profecto non bene gubernari omnia. Dii boni quam multa monasteria, in quibus severe vivitur diminuentur, quam multæ civitates in officiis arduis & consiliis defectum sustinebunt, & curis gravabuntur insolitis quot prælati & principes, cæterique viri magnifici, equos & lectos minus debite præparatos ascendent, quot naves in portu remanebunt, quot pauperes & desolati eleemosinis & consolationibus privabuntur? quot ecclesiarum, altaria, collegia, hospitalia, monasteria, prælaturæ, consveta subsidia in pluribus nationibus non recipient? Qvis si dicat quis: Hæc si Westphali non facerent, alii pro eis facerent. Respondeo. Quare modo non faciunt hæc ad omnem sufficientiam, ut profelitorum ope non indigeant, ipsosque excindant. Nosco ac novi multos valde egenos, qui eleemosynam indifferenter ab omnibus libenter acciperent, de quibus pronuncio, quod innumeris (ut sit dicam) vicibus

de exulibus Westphalis largiter sustentati sunt, & sustentantur adhuc. Faciant hoc alii, & ipsi sua retinebunt. Quanti & quam magni patres familias famulos fideles quæsierunt, & Westphalos inveniunt, delectati sunt operatione & officio ipsorum, de morte eorum supra modum contristati. Non hæc ita scribimus, ut cæteras velim nationes excludere, sed ut quibusdam minus discrete loquentibus informatio detur hoc modo, quod hæc provincia humanæ necessitati & commoditati respective plus cæteris subserviat. Insuper quod hæc non fortuito agantur, sed Dei dispositione, sine cujus nutu ne folium quidem arboris in terram cadit, qui singulis regionibus & hominibus, hæc aut illa dona largitur, prout suæ placet voluntati. Si enim bonitati omnipotentis Dei, de servitio bestiarum grati esse tenemur, & ecclesia in sacrosanctis etiam missæ officii pro ipsarum conservatione precatur, quanto magis id ipsum fieri oportet, ut homo homini auxilium, solatium, ac consilium impendat. Ab ipso enim sunt omnia, sive hæc, sive illa, ab angelo usque ad minimum vermiculum. Gratias igitur agamus divinæ dispensationi, & venerabilium Westphalorum cæterorumque famulorum quorumque nationum necessariæ servituti. Ecce ego qui à laboribus servilibus alienus, molles manus porto, cunctis garrulis exemplum præbeo, silentioque exhortor me pariter cum illis, ut prælati nostris & obedientiariis (ut sic dicam) ipsorum grati simus, ac pro illis devotas preces fundamus, sicut tenemur, alioqui sollicitudo & labor ipsorum in illa die teneritudini nostræ pondus grave imponet. Sacro namque eliquo testante, scimus, quod Deus & fidelis laborator, sunt veri omnium domini quæ in usum veniunt humanum. Et apostolus dicit: Qui non laborat, non manducet. Cæteri omnes aut sunt dispensatores aut mendici. Nemo igitur sibi blandiatur, quod in ocio sit securus. Alioquin audiet quid libro sapientiæ contra tales divinus sermo minatur dicens: Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se deprimebant, & abstulerunt labores eorum. Sed ut ad nostrum propositum redeamus, ostendere aliqua restat, qualiter sepe dictum servitium Westphali à diebus antiquis soliti sunt cæteris provinciis impendere. Et quod suprema necessitas in bellicis negotiis copiosius elucescit, inde quales antiqui Saxones reperti sint in hujusmodi, jam pauculis explanabo.

CAPVT VI.

De victoria Saxonum habita contra Anglicos.

Tempore Theodosii secundi circa annum domini CCCCXX. Rex Britanniae, id est, Angliæ gravissimum dissidium cum suis incolis habuit, id quod illic novum non erat. Irruentibus ergo fortitet Britonibus rex nullum pene habuit suffragium, nisi aliunde quasi divinitus missum. Et ecce subito & insperatè, phalerata cohors juvenum Anglicis licitoribus applicuit, faciemque regis summopere concupivit aspicere, ac ejus potentiae assistere. Admissi ergo solo tenus adorare regem, prout moris est, cæperunt, ac deinceps, causam sui adventus propalare, si tamen hoc regiae majestati gratum foret. Annuente rege, unus eorum præloquens ait: Pacifici venimus ad terram tuam Serenissime Princeps, tecum habitare cupimus, & honestam vitam transigere. Nostra enim regio longe ultra quam nutrire potest homines generat, & iccirco legaliter emissos huc non fors adduxit, ut si Celsitudini tuæ non adversum videatur, nostro contubernio ad placitum perfruaris. Sin autem, dic servis tuis, ut hinc facestant. At rex: De qua gente estis, & cujus religionis? Respondit, qui super Saxonia nos transmisit, ubi hic mos servatur, ut cum abundantia hominum excreverit, totius provinciae juvenes conveniant, sortes à principibus accepturi, moxque patria egrediantur, aliunde sibi victum quæsituri. Hac ergo honesta necessitate comprehensi sedes quærimus, ubi mortale hoc spatium solito more peragamus. Si vero de religione quæritur, noveris nos juxta morem paternum solem adorare. Heu, ait Rex, errorem detestor, sed de adventu vestro, & corporum forma plurimum exulto. Disceptatio mihi gravis est cum populo meo, & opus habeo adjutorio alieno. Si igitur placet adversarios rebellare, gratissimi mihi eritis in sempiternum. At illi cum audissent opinionem belli, promptiores esse cœperant, & pro suo modulo sponderunt quicquid fors subministraret. Ventum est ad conflictum, & victoria competens Saxonibus provenit inopinata. Commoti Britones agmen grande fecerunt, Saxonibus comminantes, sese (ni à terra recederent) statim virtutem eorum experiri velle. Videntes Saxones se numero paucos, adversariosque copiosos, plus sapientia eos aggredi quam fortitudine tentarunt. Habuerunt ergo hanc pulcherrimam orationem ad ipsos. O incliti Britones cunctis seculis splendidi. Vestra nos fama huc attraxit. Nos vestram Insulam ingressi, nihil nisi quod honestum est, molimur. Unicum malum vos molestat, nostræ licet provincie ferili inauditum, inobedientia videlicet ad principem. Hanc nihil nisi petulantia parturivit, hanc nihil nisi pauperies extrema absolvet. Deponite quæsumus ineptum hujus propositum, & periculosum conatum vestrum, & nos in servos suscipite. Si autem quid vestrae prudentiae absolum suspicamur, hoc quaecumque nostræ simplicitatis consilium abieceritis, & nostram legalem conditionem aliqua violenta maculaveritis ejectione, ex tunc sciatis, quod nos vestros jam famulos, de-

hinc autem graves & hostes, aut perpetuos dominos sentietis. Sed uti mos est nonnullis, nequam praeberunt aurem aequissimis consiliis. Rege igitur contristato fideles advenas plebs in docta fugavit, sed non ad sapientiam sibi. Nam redeuntibus Saxonibus ad suos, singulaque narratibus quae sibi acciderant, per cunctos gravis indignatio succrevit. Magna proinde fiducia Saxonibus accessit, uti in ipsis, in quibus omni hora veluti suos liberatores & sponsores anxia mente manebat. Denique consilium proceribus fuit, ut virginem pulcherrimam Engelam nomine filiam ducis Engariae (ut quibusdam placet, regi desponsandam, à quo tota Insula ex tunc nomen accepit) comptius ornarent, totisque viribus ad regis injuriam ac suam turpem ejectionem illic vindicandam reverterentur. Oblata ergo virgine cum robore ducum & militum caterva, nihil jam sub caelo Rex tam gratum suscepit. Renata est sponsa feliciter fonte baptismatis, & in conjugium Regis juxta magnificentiam principalem assumpta. Jam Saxonibus res in animo erat, & configere fortiter, donec totam insulam dominio proprio subjugarent. Factum est ita, & duravit dissidium istud ultra ducentos annos. Tempore enim Sergii Papae expulsi sunt Britones de sedibus suis & cepit Britannia vocari Insula Saxonum ad tempus. Praevaluit tamen titulus praefatus, ita ut usque in praesens vocetur Anglia. Et hoc jam tertio nomen mutavit. Nam primo scilicet ante tempus David, dicebatur Albion. Deinde à Bruto Trojano qui eam bellando cepit, vocata est Britannia, nunc vero Anglia dicitur. Hoc idem testatur Beatus Gregorius qui sedit circa annos Domini sexcentos, quoniam occasione bellorum praedictorum magna pars Insulae ejusdem in idololatricam corruit. Ait enim de incolis ejus: Bene Anglici vocati sunt, quia Angelicos vultus habent. Misit quoque Augustinum cum aliis Sanctis viris ad eos convertendos, & surrexit stirps regum sanctissima in Anglia, quae adeo crevit in longinquum, ut nusquam legerim plures sanctos reges. Sic duplici gratia Saxones dotati sunt, ut temporaliter & spiritualiter glorificarentur. Oswaldus Rex operibus misericordiae deditus fuit, de his Judocus, Elfredus, Elchescamus, Edgarus, Edvardus, & alii plures cum prolibus suis. Puto antiquam Saxoniam nostram. 1. Westphaliam, occasione Britannicorum praedictorum, nobilibus Macedonibus vacuatam esse. Et est ista quarta peregrinatio ipsorum famosa. Nam primo de Macedonia in Asiam. Secundo de Asia in Europam Germanicam, id est, Holsten. Tertio dehinc in Westphaliam. Quarto in Britanniam. Tenuerunt autem sceptrum Angliae usque ad annos Domini, mille & septuaginta, vel circiter, tunc Guilielmus comes Normannorum inaccessato Araldo regnavit pro eo. Quod autem nobiles Saxones transfretarunt in Angliam, ex hoc patet, quod duo filii ducis cum sorore sua praefata, aut nepte perrexerunt cum turba illa, & continue pugnatum fuit per annos plures, contra reges fortissimos, & iccirco totum robur provinciae illuc concurrat, donec tandem de omnibus triumpharent. Hoc videtur sentire Beda, qui dicit, quod ante tempus Karoli magni Saxones non habebant regem, ut infra dicitur. Etiam, nusquam legi, quod post unquam Saxones isti, siue Westphali tali modo per turmas exiissent de patria, & alibi guerras (ut sic loquar) concitarent. Haec igitur aut similia reperi de isto processu Saxonum ad Angliam, de quibus si cui placet, poterit plenius videre in historiis Anglicanis. Haec autem minus exacte à me scripta sunt, ob defectum librorum provinciae nostrae: si quis vero aliter repererit, dignetur, quae dicta sunt ad certitudinem historiam revocare. Omnia enim haec sunt vetera, & de rudibus temporibus tractata, in quibus vix pauca audivimus relatu digna. Sed nunc de certioribus loquamur, & ad salutem magis accommoda.

CAPVT VII.

De quibusdam virtutibus Saxonum istorum.

Refert sanctus Bonifacius episcopus & martyr, qui Germanorum gentem ad fidem convertit, quibusdam bonis virtutibus Saxonum antiquorum, & quendam Regem Angliae in quadam epistola hortatur, ut exemplo ipsorum se corrigat, sic scribens: Domino charissimo Echelbarde Bonifacius archiepiscopus legatus Germanicus Romanae ecclesiae perpetuum in Christo charitatis salutem. Audivimus te elemosynis intentum, furta, & rapinas prohibere, & pacem diligere, defensoremqve pauperum & viduarum esse, & inde Deo gratia agimus. Quod vero legitimum matrimonium spernis, si pro castitate faceres, esset laudabile, sed quia luxuria, & adulterio, & cum sanctimonialibus voluptates exerces, vituperabile est & damnabile. Quapropter fili charissime poenitentiam age, & meditare quam turpe sit, ut tu qui dono Dei donatus, ad injuriam ejus, sis libidinis servus. Audivimus praeterea optimates pene omnes fornicatio tuo exemplo legitimas uxores deserere, & adulteras sanctimonialesque constuprare. Quod cum sit ab honestate peregrinum, doceat vos alienae gentis institutio. Nam in antiqua Saxoniam ubi nulla est Christi cognitio, si virgo in paterna domo, vel maritata, sub conjugate fuerit adulterata, manu propria strangulatam cremant, & super fossam sepultae corruptorem suspendunt aut singulo tenus, vestibus abscisis, flagellant eam castae matronae, & cultellis pungunt, & de villa in villam sic missae occurrunt novae flagellatrices, donec interimant. Si ergo gentes Deum ignorantes

rantes zelum castimoniam habent, quid tibi convenit fili charissime, qui Christianus es rex? Parce ergo animam tuam, parce multitudini populi tuo pereuntis exemplo, de cujus animabus rationem redditurus es. Recogita quælo, quam terribilem vindictam in antecessores tuos exercuerit Deus, culpæ (quam in te arguimus) conscios. Nam Celredum prædecessorem tuum stupratorem sanctimonialium, & ecclesiasticorum privilegiorum fractorem, splendide cum suis comitibus epulantem, spiritus arripuit malignus, & sine confessione, ac viatico salutari, animam extorsit. Nairicum quoque regem Doirorum & Berniciorum, earundem culparum reum, ita effrenem egit malignus idem spiritus, ut regnum & juvenilem ætatem contemptibili morte amitteret. Obtestamur & obsecramus te, ut recorderis quam fugitiva sit præfens vita, & delectatio spurcitæ carnis, per quam æterni cruciatus emuntur, & quam ignominiosum sit, ut brevis vitæ hujus mala exempla in perpetuum posteris relinquantur. Hæc Bonifacius. Ex hoc solo unico ac veridico testimonio facile potest quivis animadvertere, quanta distinctione cætera vitia apud eos plecebantur, quoniam hoc unum quod ex sui lubricitate veniam aliqualem habet, tanta solebat vindicari severitate. Hujus aliqua vestigia in quibusdam castis matronis vidi, quæ nedum filias, sed etiam famulas summa diligentia custodiebant, nec eas dormire sinebant in tali loco, ubi faciliter ad eas accessus pateret. Scio quosdam majores, filiabus suis ita severum exhibuisse vultum quotidie, ut terrorem eis incuterent, sicque ipsarum castam famam zelasse, ut in flumen potius eas jactassent, quam constuprari permisissent. Sed & virgines seriosissimæ extiterunt, & ad omnem affatum inhonestum ita excandescens, ut Lucretiæ filias putares. Si verò inferioris status, sive puella sive famula, instuprum aut adulterium corruisset, secreto eam virgis, & quidem acerrimè flagellabant, conviciis, placentisque ex putredinibus ovorum factis eos reficientes, sic autem eas in amaritudinem adduxerant, ut aut mori solatium foret, aut post primum partum nullas deinceps proles gignerent. Quæ autem contra amicorum consilium maritos ducerent, sic exolæ fiebant ut ad nuptias ipsarum non solum non venirent, sed nec eas quidem inter cognatas recognoscerent. Frequens apud eos objurgatio talis habebatur, quando scilicet filium aut filiam viderunt infamibus vitiis inclinatos esse, his scilicet aut similibus verbis comminando: Vis ut te levem in stabulo sepe liamus? Crebro etiam dixerunt, hoc sese ex antiquorum traditione accepisse, qui contumaces proles potius interimerent, quam scandalum amicis proveniret intolerabile.

Has comminationes frequenter audiivi, sed tamen ut latius progrediamur, nusquam id prædicatum percepi, quam asperè judicia sanguinis olim ibi exercebantur. Ex hoc perpensi potest, quod aliquando, ut puta tempore anni mei contigit. Commotus quidam contra vicinum suum ut eum trucidaret, togam filio suo forte decem annorum tenendam tradidit. Statim pater cum filio capitur, & ad decollandum ambo ducuntur. Sed cum filius adhuc minorennis esset, in vinculis servari jussus est, donec decimum quartum annum complevisset, ac truncari legitime potuisset.

In domo parentum meorum famulus quidam alterius provinciæ diu fideliter serviens, tandem in crimen furti prolapsus est. Conquerentibus autem singulis de his quæ amiserant, nos pueros, qui de scholis longinquis adventavimus, maximus terror invasit. Tandem ego qui senior fui, publicè dixi: Utinam continet hic furta sua, ne post discessum nostrum habeamur suspecti. Sed post deprehensus est, & ut dignum erat, domo expulsus. Noluit pater nostræ familiam suam scandalizare: verum cum socero meo abstulisset equum, suspensus fuit. Sic crebro vidi facilimè deprehensos fuisse alienos, & judicialiter punitos. Erant enim de more, qui ob fidelitatem incolarum res minus diligenter custodirentur. Nam cum domus ipsa & camerae, & cistæ, & reliqua pene omnia crebro aperta manerent, raro aliquid perdidimus. Plures etiam civitates villæ, neque patibula, nec rotas, nec hujusmodi quicquam tormentorum habebant, & rarissimè ibidem sanguinis judicia exercebantur. Nota erat mihi quædam matrona senio confecta, quæ dixit se audivisse à proavis suis, quod tantæ simplicitatis communis populus tunc fuerat, quod neque litteris neque sigillis uterentur, nec talia haberent, sed simplici verbo fiebant omnia absque pavore. Hæc & similia reor conformia ad supra dictum sancti martyris testimonium, quod scilicet prior ætas paganorum in moralibus virtutibus, quoad aliqua, longe præstantior fuit quibusdam Christianis, & quod eadem legalitas etiam de post permanit in eisdem paganis ad fidem translatis. De his beatus Augustinus in libro de civitate Dei plurima pertractat, & Dominus per prophetam crebro conqueritur dicens: Quæ gens egit talia, sicut populus meus. Et iterum:

Erubescite Sydon, id est anima fidelis, ait mare, id est, gentilis populus Deum ignorans. Ethæc de prima parte hujus operis dicta sint satis. Sequitur nunc de secunda.

FINIS LIBRI PRIMI.

R. P.

R. P. WERNERI ROLEVINCK LARENSIS
ORDINIS CARTHUSIANI DE SITV ET MORIBVS
WESTPHALORVM.

LIBER SECVNDVS

IN QVO AGITVR,

DE CONVERSIONE, DE CAROLO MAGNO, ET DE PRIMO
INGRESSV ILLIVS, DE REBELLIONE, DE PERTINACIA WIDE-
KINDI, DE VLTIMIS BELLIS, DE PACE FACTA, DE CONVER-
SIONE WIDEKINDI, DE INSTRUCTIONE EPISCOPA-
TVVM, DE CONSUMMATIONE, DE CANO-
NIZATIONE KAROLI, DE INSTITVTIONE
LL. WESTPHALORVM.

CAPVT I.

*De Conversione Saxonum antiquorum ad fidem, & primis
predicatoribus ibidem.*

OMNIPOTENS & misericors Deus postquam Anglicos ad fidem revocavit, & quosdam de antiquis Saxonibus, qui insulam illam obtinuerant, ad magnam sanctitatem sublimasset, inter cetera dona eis inspiravit, ut patriam suam (unde exierant) gratia spiritualis ædificationis visitare non dubitarent. Venerunt ergo inter ceteros duo sancti viri sacerdotali gratia insigniti, uno nomine nuncupati, uno proposito & zelo agitati, si forte prædicando aliquid Christo acquirere possent. Uterque eorum appellabatur Eoualdus, unus niger, alter albus, pro capillorum diversitate. Intranses autem provinciam, venerunt in quendam pagum, seu villagium quoddam, nunc Laer dictum, ubi honorabiliter suscepti, verbum vitæ seminarunt, quod velut in terram cadens, bonum usque in præsens fructum facit salutis. Ibi etiam miraculis floridi, fontem de rupe traxerunt, cujus hæc, ut ajunt, causa fuit. Nam cum sitirent, cuidam pauperule dixerunt, Da nobis bibere: Quæ respondens ait. Non habeo domini, & aquæ penuria fatigamur. Qui dixerunt: Deinceps non habebitis aquarum penuriam. Et pungentes rupem baculis suis, in diversis locis pulcherrimi fontes eruperunt, quæ in amnem derivati, nullo æstatis tempore cessant effluere. Campum etiam speciosum in usum pauperum consecrarunt, qui usque hodie vocatur sacrum pratum, in cujus medio prædictus fluvius currens, & oculis delectabile spectaculum, & animalibus sive præbet poculum. Fertur quod divinitus crebro plagati sunt, qui arare pratum hoc contra testamentum sanctorum, & præjudicium pauperule communitatis attentarunt.

Quidam cum illic aratrum ducere cœpisset, mox fulgure correptus fugit, eqvis exustis. Alter in idem gestiens, postquam tres fossarum ordines scidisset, sanguine vidit repletos. Alius etiam cum arare inciperet, mox ferrum, quo gleba scinditur, fractum sensit, sicque cum murmure retro discessit. Servatur proinde usque in præsens veneratio sanctorum martyrum ibidem, & vulgares eos nominant Dominos de prato. Avia mea referre solebat, se à suis progenitoribus audivisse, quod quicumque rapinam tolleret à prato isto, ipsum eodem oportere anno mala morte vitam finire. Id ipsum aliquando experta etiam ipsa testabatur.

Quodam autem tempore supremus consiliarius principis potens & dives, & militaris, genere in multis commendabilis cum in hoc diffortunium incidisset, ut sacrum pratum dehonestaret, per rapinam eodem anno sub specie justitiæ homicidium perpetrans, decapitatus fuit. Hoc factum ita mirabile putabatur, ut cum prædicta mulier & alii simplices hoc audirent, pleno ore dicebant, quod Domini de sacro prato se aperte vindicassent. Non enim suspicabantur hoc contingere potuisse tanto viro. Multa etiam Princeps cum amicis ejus fecit pro liberatione ipsius, & aliquando clam adjutus carcere erupit, sed nihilominus iterum captus fuit, & morte plexus.

Ante aliquot annos cum alterius terræ Princeps quidam tempore publici belli rapinam illic faceret, contradicentibus sibi nobilibus, qui mores illius prati noverant, statim post tres septimanas captus fuit, & illi miro, quodam Dei miraculo præservati erant.

Alter quidam domicellus sciens hujusmodi, id ipsum fecit, qui eodem anno in furiam verus, manus comedendo expiravit. Duo alii socii similiter agentes, unus cum quodam cominus pugnans, vulneratus occubuit: alter per fenestram ad concubinam ascendens, proprio pugione

mirabiliter irretitus gulam fregit suspensus ad parietem inter cælum & terram. Hæc & similia gloriosam memoriam apostolorum nostrorum, scilicet sanctorum Ewaldorum commendant, ac quanti meriti apud Deum sint devotis incolis, arctius ipsorum mentibus repræsentarent.

Sed nunc de ipsorum ulteriori legatione, simulque sancta prædicatione dicendum restat. Progressi igitur sancti per vicina loca, tandem ultra Weseram venerunt, ubi hospitium cujusdam villici intrantes, rogarunt ut transmitterentur ad Satrapam ob negotium quoddam sibi præferendum. Et quemadmodum venerabilis Beda ait, antiqui Saxones regem non habebant, sed satrapas plurimos suæ genti propositos. Qui ingruente belli omnes sequebantur, & huic obtemperabant, quemcunque fors ostendisset, hunc tempore belli omnes sequebantur, & huic obtemperabant. Peracto autem bello rursus æquales potestate omnes erant satrapæ, suscepit ergo eos villicus & promisit se mittere eos velle ad satrapam. Sed vicini eos Christianos esse cognoscentes subito rapuerunt, & atrociter occidentes in fluvium projecerunt. Actum est martyrium hoc circa annum Domini septingentesimum die tertio mensis octobris, in diocesi Bremensi, comitatuque Hoyensi. Alii dicunt quod magis est verisimile, quod in quodam loco, qui dicitur Appellerbeke prope Tremoniam, hujusmodi martyrium sit celebratum. Et ibi memoria eorum solennis est, & miracula ibidem facta referuntur. Potest dici pro concordia horum, quod in Hoyensi comitatu fuerunt lethaliter vulnerati, sed tamen reconvaluerunt. Et tandem in Appellerbeke, dum à prædicatione non cessarent, quantocius interfecti fuerunt. In hunc modum multæ legendæ sanctorum concordatæ sunt. Et sic potest salvari solemnitas memoria, quæ in præfatis locis æque constanter prædicatur. Corpora vero sanctorum Ewaldorum translata miraculose fuerunt ad Coloniam, & in ecclesia sancti Cuniberti venerabiliter condita.

Hæc est prima legatio spiritus sancti solemnitas ad Saxones convertendos. Verum de isto termino, quo ad hanc provinciam, nihil alibi reperi, nec aliquod vestigium in patria remansit, sicut communiter fieri solet. Puto igitur quod Beda juxta morem sacre scripturæ hoc termino usus fuerit, semper quod dicuntur quinque satrapæ Philistinorum, juxta numerum quinque civitatum illius gentis, non curans de titulis majorum, qui Romano idiomate rectoribus hujus provincie & quarundam aliarum trans Alpinensium impositi creduntur. Dicit enim beatus Augustinus de civi. Dei quod Romani non solum suam potentiam & suas leges, sed etiam suum idioma cunctis gentibus imponere decreverant, præsertim quo ad vocabula officiorum publicorum & civitatum principalium, quarum plurimæ perseverant usque in præsens. Et Latinam sive Romanam linguam per has occiduas partes dispersam videmus, & in divinis scripturis atque officiis, & negotiis primatum adhuc tenere.

Secunda legatio fuit non longe post facta per sanctum Lebuinum, qui etiam Anglicus natione, monitu Salvatoris ad sanctum Gregorium Trajectensem episcopum pervenit. Cum vero narrasset, quæ sibi dominus jusserat, dedit ei comitem Marcellinum discipulum sancti Willibrordi, Veluamque & cæteras partes, iste commisit ei convertendas. Ibat quoque aliquot vicibus, per Saxoniam, quærens quos posset Christo acquirere. Ceperunt ergo quidam credere, & antiquum ritum abjicere. Alii vero persequi & ecclesias ejus comburere, Christianosque abigere dicentes, Fantasma istud per provinciam discurret fabulando, atque incantando multos infatuat. Utinam apprehenderetur, Verum autem, ut ante dictum est, regem antiqui Saxones non habebant, sed per pagos satrapas constitutos: morisque erat, ut semel in anno generale concilium agerent, in media Saxonia, juxta fluvium Weseram, ad locum qui dicitur Marcklo. Solebant ibi omnes in unum satrapæ convenire, ex pagis quoque singulis duodecim electi nobiles, totidemque liberi, & totidem laici. Renovabant ibi leges, præcipuas causas adjudicabant, & quid per annum essent acturi, sive in bello, sine in pace, cum communi decreto statuebant. Unde versus:

*Quos pagos tot penè duces, velut unius artus
Corporis, in diversa forent hinc inde revulsi,
Sed generalis habet populos divisio ternos,
Insignita quibus Saxonia floruit olim.
Nomina nunc remanent, virtus antiqua recessit.*

Disposita ergo concione, subito beatus Lebuinus in medio stetit dicens: Audite, audite Dei omnipotentis sum nuncius. mandatum ejus vobis fero. Si volueritis fidem acceptare, tanta vobis bona præstabit, quanta nunquam ante audistis. Et sicut hucusque super vos regem non habuistis, ita non erit rex, qui contra vos prævalere possit, & sibi subicere. Quod si nolueritis, scitote quod præparatus est in vicina terra rex, qui bellis vos fatigabit, & in exilium mitret; occidet etiam, & hæreditates vestras quibus voluerit tradet, subjicietque vos sibi, ac posteris suis. At illi elevato clamore dixerunt: Capite eum, capite & lapidate. Dominus autem abscondit eum, ne videretur ab eis. Tunc indignati sapientiores iniquum factum condemnabant. Quidam autem

tem concionator Bucco dictus, conscendens truncum arboris sic clamabat: Audite quæ dico & iudicate. Nortmanni vel Sclavi, Frisones quoque, seu cujuslibet gentis homines, si quando ad nos mittunt nuncios, cum pace eos suscipimus, & modeste audimus; Dei autem nuncius nunc ad nos venit, & ecce quibus eum insectamur injuriis? Credite ergo quia tam vera dixit, quam facile potuit nobis insectantibus eripi, & illa quæ minatus est in cunctanter evenient. Commoti itaque pœnitentia, statuerunt ut nemo illum læderet, si amplius appareret, sed cum pace dimitteretur quocumque ire vellet. Quo facto inter se agebant quod cœperant. Sanctus vero Lebuinus pergebat quocumque eum spiritus Domini perduxit in ope Dei persistens, quousque Deo dilectam animam reddidit. Cujus reliquæ & Marcellini quoque ipsius in Daventria urbe nobilissima cum summa veneratione observantur. Hæc in ejus legenda habentur. Ex isto satis, pro quo modo satrapæ inter se dissentire cœperunt, quidam fidei faventes, quidam detrahentes. Arbor quædam usque hodie perseverat juxta partes Hervordix civitatis, quæ se ut fertur, divinitus aperuit, & sanctum Lebuinum abscondit. Ejus folia sunt mirum in modum singularia, ut nemo possit cognoscere, cujus generis sit. Creditur quod etiam sancti viri, qui erant in vicinis provinciis cooperabantur huic negotio pietatis, ut scilicet pararent domino plebem perfectam, videlicet sanctus Bonifacius præfatus, qui post in Frisia cum multis aliis martyrium consummavit. Item sanctus Gregorius episcopus Trajectensis. Albericus, Wulfrannus, Willibrordus, Werenfredus, Ludgerus, cæteri quoque sancti antistites, cum suis coadjutoribus circumcirca commorantes, & se mutuo ad apostolatam hunc cohortantes ac adjuvantes. Ex quibus apparet quam similis eorum politia hujus gentis ad regimen Romanorum, de quo in primo libro Machabæorum, capitulo 8. sic legitur, Audivit Judas nomen Romanorum quod essent potentes viribus, & prælia eorum, & virtutes bonas, quas facerent cum amicis suis. Et in quibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura ut magnificaretur in ea. Et qui curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant, CCCXX. consilium agentes de multitudine, ut ea agerent, quæ digna factu viderentur, committentes uni homini magistratum suum, & per singulos annos dominari universæ terræ suæ, ut omnes obedirent uni, & non esset invidia, neque zelus inter eos, &c.

Alibi quoque legitur, quod mos eorum erat communissimus, ut instante articulo belli ducem eligerent, qui exercitum cum auctoritate ordinaret, & de his quæ necessaria viderentur imperaret. Completo autem bello si bene se habuisset, honorabiliter recipiebatur, & post inclamationes laustas & ceremonias consuetas ad pristinum revertebatur statum, nec quicquam ultra de principatu, nisi denuo per communitatem vocatus, se intromisit. Hoc regimine politico in imperio Respublica crevit, & usque in longinquum optime conservabatur. Non memini me legisse provinciam aliquam observasse hujusmodi Romanum regimen sic in longinquum, sicut istam antiquam Saxoniam, quæ semper in suo proposito dura & constans fuit, quasi juste divina ordinatione ei Saxonum nomen tribuisset, pro eo quo saxum difficile cavatur, & quod semel insculpitur peritacissime retineat.

CAPVT II.

De Carolo magno & Pipino ejus patre, & aliis qui hanc terram armis ceperunt, & fidei subdiderunt

Tandem divina bonitas, quæ humano generi semper misereri potius eligit, quam irasci, postquam vidit duritiam Saxonum per simplicem prædicationem & miraculorum chorusationem emolliri non posse, aptavit providentiæ suæ fortissimos reges, & principes, qui gentem hanc, ut vitrum contererent, donec ad cor rediret, ac suæ infidelitatis insaniam abiiceret. Fuit inter eos præcipui, Pipinus videlicet Rex Francorum & Carolus filius ejus, qui dictus est magnus, tum propter egregiam magnitudinem corporis tum propter excellentem magnitudinem factorum. Nihil enim in eo mediocre legimus. Hi videntes Saxones esse inconvertibiles & Christianis plurimas molestias inferentes, divino freti auxilio, quasi pluribus injuriis provocati arma corripunt, & terram ipsorum animose invadunt. Surgunt bella cruentissima & hosti occurrentes, per triginta tres annos neque pax neque salus aut quies inconcussa cuique provenit. Ita dubie pugnatum est, ut horribilia bella nunquam Carolus totius pene Europæ domitor expertus fuerit, quam cum Saxonibus. Igitur scripturus de inclyto magni Caroli triumpho primum ordinate incumbit ostendere fortitudinem adversariorum, quoniam sublimi oratore, teste Josepho, nullus unquam præclaras laudes promeruit, qui paucos & debiles superavit. Refert proinde orator quidam notabilis de gente Saxonum, dicens: Saxonica gens longe maxima erat, ac etiam bellicosissima pene Germanorum omnium. Hi falsos colentes deos cum neque huic juris quicquam pensi haberent, nihil æque ut religionem nostram homines qui & deditos oderant. Proximi erant Francis, cum quibus continua bellagebant. Sæpe præliis victi, conditiones acceperant, obsides dederant, sed nondum apud Francos erat inventus, qui domita penitus eorum perfidia plenissimam esset victoriam consecutus.

Hæc palma, cum Carolo Magno quasi divino numine reservata videretur, non solum consilio principes, sed passim omnes clamoribus hoc egerunt, ut adversus perpetuos Francorum hostes totis viribus arma sumerentur. Carolus vero tempus venisse ratus, in quo non modo barbarorum hominum audaciam frangere, sed etiam eorum regnum, quod multo ante animo agitaverat, funditus evertere posset, ingentem exercitum parat, diem dicit, quæ prope ripam fluminis Rhemiones conveniant. Nunquam alias majori alacritate contentioneque animorum suscepta Franciscus expeditio est. Hinc odium gentis, hinc spes bene gerendæ rei animum excitat, sed super omnia studium auget præsentia Regis. Has spes, cogitationes quoque secum portantes in hostilem agrum ducuntur. Sic igitur renovatum est cum Saxonibus bellum, quo nec majus ullum, nec gravius diuturniusque à Carolo gestum, comperio. Tres enim & triginta annos cum ferocissimis gentibus certatum constat, plusque eo bello quam reliquis omnibus detrimenti acceptum, interemptis plerisque fortissimis viris, qui diu sub confidentia Caroli, egregiam operam navando meruerant. Saxones hoc tempore multoties superati, obsides dabant & imperata se facturos pollicebantur, nec multo post recuperatis viribus, majus quam antea bellum ciebant, ut facile appareret homines feros, quod sibi persuassissent cæteris aliis virtute præstare, paratos esse, ultimas etiam vires experiri, antequam armis Francorum aut cujusque alterius gentis potentia cederent. Factum est tamen summa virtute & incredibili constantia Caroli, ut nunquam illi defecerint, quin confestim debitas pœnas suæ perfidiæ dederint. Everis domus, dissipata fortuna, liberi in servitutum tracti, omnibus documento fuere, nullum infalsis diis præsidium esse, Hæc ille. De maximis quoque periculis unum tangit. Turpinus Archiepiscopus Rhemenis, dicens inter cætera, quod dum Carolus in quadam civitate à tribus regibus, scilicet Saxonum, Frisonum, & Wandalorum, cum exercitibus maximis teneretur obsessus, mandavit Rotolando filio sororis suæ, ut sibi cito succurreret, & eum à paganis liberaret. Erat tunc idem gravi in perplexitate, urbem Gratianopolim obsidens, quam septennio jam circumdiderat. Sed Dominum obsecrans, triduo jejuni maceratus, ut urbem everteret, exauditus est, & sic ad Theutoniam pro liberando avunculo securus ivit, ipsumque fugata obsidione reduxit. Fertur quoque cum aliquando ab hostibus graviter infestaretur, & fugam legitime pro salvatione sua & exercitus peteret, ut nonnulli resistentes dicerent, quod turpem rem faceret fugiendo, ille penitus non acquievit. sed illico respondit: Melius est, ut dicatur, Carolus occisus est. Sicque exercitus per amnem traducto evasit, & vocatur locus ille usque hodie, Frankenwerde. Dicitur quod in memoriam illius nobilis fugæ fabricata sit ibi civitas illa & in opposito ejus *Sassenhansen*. Debet enim vir fortis quandoque de campo fugere, prout ratio loci & temporis postulat, & non invilem mortem Deum tentando se prostrernere, quin potius ad utiliora, & vitam & robur, conservare. Hæc & alia multa secundum jus militare perpessus est, sacratissimus princeps, quæ tamen juxta morem scribentium ex magna parte subtrahuntur, ne non gloriam victoris, sed diffortunia bellatoris commemorasse videantur. Sed qui Deo gloriam potius quærant quam hominum, illa non omittunt, quæ ad ipsam dilatandam deserviunt. Hæc breviter sic tracta sint in generali, ut sciamus, victoriam hanc insuspicabilem, & à primis diebus usque ad hoc tempus dilatam, divinitus potius datam, quam humanitus acquisitam. Sed nunc ad narrationem in speciali accedamus, illis dimissis quæ seculari more non intuitu fidei ante Carolum facta leguntur, sed pro terrenis principatibus dilatandis.

CAPVT III.

De primo ingressu Caroli in Saxoniam.

Anno igitur Domini septingentesimo septuagesimo cœpit Carolus post mortem fratris sui, solus regnare in Francia, annos natus viginti quatuor, adolescens egregiæ indolis, qui ob magnitudinem factorum, & corporis elegantiam, præcellentiamque virtutis, dictus est magnus. Hic miles in domino felicissimus, & princeps Christianæ plebis serenissimus, tantam omnium gratiarum est consecutus exuberantiam, ut nemo vitam ejus nequeat absque voluptate spiritali ac ornamenta, cunctaque bona quæ ab hominibus expeti solent, & supremos principes decent, cum titulo sanctitatis favorabiliter possedit. Nam in nobilissima est patria, amplissimo genere, clarissimus parentibus ortus, ex Romanorum, Græcorum, Francorum, Alemannorum, illustrissimum sanguinem trahens. Non ei validudo corporis defuit, non pulchritudo, non robur, non magnitudo animi, sapientia, justitia, probitas, fides, amicitia, clementia, religio, aliaque permulta lande dignissima in eo modum excefferant. Quid amplius? Si Tullius sublimer extulit, Decios, Fabios, Regulos, Marcellos, Scipiones, aliosque quam plures, eosque divinis laudibus profecutus est, quid nobis de Carolo dicendum erit, qui non pro una Republica, aut gloria populi Romani, sed pro communi libertate omnium Christianorum semper bella suscepit, & quotidie animam suam in manibus ponens, prope quinquaginta annos cum hostibus de-

bus decertavit. Accedit ad hoc inauditum Apostolicæ dignitatis fastigium, ac sacræ fidei fertilitas, quoniam non pauciores ad Catholicam adduxit Ecclesiam materiali gladio populos, quam Apostolorum aliquis gladio spiritali. Et ut hoc probemus, à nostra Saxonia exordium suscipiamus, quam iuvenilibus adhuc in annis constitutus, ad fidem traxit.

Anno siquidem secundo regni sui qui est Christi, CCCCCC. LXXI. agens viceesimum quintum annum ætatis propriæ, prudentum morem imitando, ut nihil temere videretur attentare, apud Wormaciam synodum iussit celebrari, ubi de negociis opportunis matura fieret deliberatio, ac contra Saxones apta & industriosa expeditio. Sequenti anno, inde magno stipatus exercitu, Saxoniam potenter ingreditur, & multa vi insistens, cepit Arisburgum, vulgari-ter Mersborch dictum, id est, castrum martis. Et Hermesuel usque pervenit, quod interpretatur statua Hermetis, & ipsum sanum destruxit, & argentum & aurum quod ibi reperit copiosum abstulit. Hoc in chronicis Gregorii Turonensis habetur, & quod etiam testatur Dominus Johannes de Effendia sacræ Theologiæ professor, & frater Hermanus de Hervordia ordinis prædicatorum qui hanc expeditionem diligenter prosequuntur. Ethos prout in plurimum sequor.

Adverte quæ loca principalioris provinciæ à diis nominabantur: quorum plurima permanent usque in præsens & antiquum vocabulum retinent. Erant autem in statua prædicta Hermesuel, quatuor imagines sculptæ, scilicet Martis, Mercurii, Herculis, & Apollinis: sed tamen à Marte tanquam principali demoninabatur locus. Hoc erat vastissimum Idolium totius Saxonie, quod prudenti usque consilio, Carolus primum aggressus est, ut illo destructo citius provinciales ab idololatria animum revocarent, Mira dicuntur de fortitudine illius loci, & de structura & columnarum pulchritudine, atque decore illius phani.

Insigne namque Saxonum, erat Leo, Draco, & aquila desuper volitans, ad ostendendum in eis fortitudinem, prudentiam & invicti animi constantiam. Sed cum sic gloriosi essent secundum statum secularem, non intellexerunt quam ignobilem paterentur servitutem, dæmonum ritus observando. Oportuit ergo per viam aliam, hoc est, per potentiam armorum durissimæ cervicis pertinaciam castigare, donec vexatio tribueret intellectum auditui. Pie creditur, ut dictum est, quod divina bonitas quæ humano generi semper misereri potius eligit quam irasci, postquam vidit duritiam Saxonum per simplicem prædicationem & miraculorum chorusationem molliri non posse, aptavit providentiæ suæ fortissimos reges ac principes, qui gentem hanc ut vitrum contererent, donec ad cor rediret, & suæ infidelitatis insaniam abjiceret.

Aut forte si omnino converti nollent, penitus interirent, ac aliorum salutem ultra non impedirent. Quod ita factum constat. Nam deletis aut fugatis rebellibus, optime fides fundata ibi crevit, & usque in præsens (de quo gloria immortalis Deo) stabiliter perseveravit.

Ut autem Dominus manifestaret, quam grata sibi hæc expeditio foret, miraculum gloriosum ostendit in exordio pugnæ, quod hoc ordine factum est. Nam cum Rex staret per aliquot dies in obsidione præfati loci munitissimi, evenit ut propter æstatis fervorem aquæ deficerent, & exercitus in summo periculo esset. Sed divina favente clementia militibus suis Christus providit, & in clara die cunctis ex more circa meridiem quiescentibus, fons erupit ignorantibus universis, & aquæ largissime effusæ sunt ad omnem sufficientiam. Durabat quoque ad triduum, quousque phanum funditus destrueretur. Cepit deinde castrum Siburch, supra fluvium Ruræsitum prope Tremoniam, & Francis utrobique positus, venit ad Weseram & cædere inito cum Saxonibus, obsides 12. recepit. Sic intermissum est bellum Saxonicum ad tempus, primo congressu Domino largiente fidelibus inclytam victoriam. Maxima enim strages Saxonum facta erat, antequam castra dejicerentur. Processit ex tunc rex ad Italiam contra Desiderium regem, anno DCC. LXXIII. & potito triumpho ecclesiam & Adrianum Papam magnifice liberavit.

CAPVT IV.

De rebellionem Saxonum.

Saxones sic superari primo congressu à Francis doluerunt nimis, ac comperto quod Carolus discessisset in longinquam regionem, congregatis agminibus suis, Siborch recuperant, occisissent in longinquam regionem, congregatis agminibus suis, Siborch recuperant, occisissentque Francis, castrum destruxerunt. Deinde ad Mersborch properantes, illud oppugnant, sicque ad fines Hassiæ venientes, illam prædantur, & flammis cuncta succendunt. Veruntamen iterum ostendit ibi gratiam suam Dominus, quia cum venissent ad Frideslariam, & incendere vellent ecclesiam, quam sanctus Bonifacius illic consecraverat, omnino nequiverant, quin potius gravi timore divinitus percussis, turpiter universi fugerunt, nullo persequente.

Culpantur hic Saxones de fracta fide, sed aliquo modo videntur excusandi illi, quia Carolo iam homagium præstiterant. Cujus ratio assignatur, quia provincia nimis magna erat, videlicet à Rheno usque ad Weseram, & consequenter à Wesera usque ad Elbiam, & confines videlicet Wandali, & Daci, cæterique infideles, Normanni, Frisones cum suis, auxilium præstabant Saxonibus

Saxonibus. Ipsa quoque Saxonia non erat unita sub uno rege, sed habebat tot duces, quot pagos, & uno superato, alius reclamabat aut fugiebat ad vicinos, recedenteque Carolo redibat cum exercitu oppugnans vicinum, donec acquiescerent sibi, sicut olim Gabonitis contigit, Josue X. Hunc modum dicunt habuisse Ostphalos, id est, Orientales Saxones, qui transmissa Weiera Westphalos Carolo subjectos ex parte invaserunt, & iterum Karolo redeunte, fugerunt, & hoc colludio disceptatio in longinquum processit. Ait enim præfatus doctor Joannes, quod Ostphali totiens iteratæ rebellionis causa extiterunt, Westphalis persuadentes minis vel promissis rebellionem. Unde dicitur in historia metrica Caroli de eis: Sed variis divisa modis plebs omnis, habebat. Quot pagos, tot pene duces &c. ut supra dictum est.

Adverte hic casum singularem, in quo regnum in se divisum diutius tenuit robur contra hostes. Nam si habuisset Saxonia unum regem supra se, facilius obtinuisset Carolus victoriam, quia uno superato, omnes quietè iniissent fœdus cum eo. Excusandi sunt ergo Westphali à phalia francice, quod est fallacia, latine, quia phalos, idem est, quod socius. Unde dicebantur olim ephalar, Westphalar, Ostphalar, & sic de aliis. Ad propositum redeundo, potest dici quod terra Saxoniam hoc tempore juxta morem provinciarum habuit aliquos bonæ voluntatis homines qui favebant fidei, alios vero rebelles qui paulatim exterminati fuerunt.

Et hoc quod jam dictum est de prima rebellionem, contigit Anno Domini DCC. LXXIV. cum Carolus revertebatur ex Italia. Venit autem ad locum dictum Ingeleym in Diocesi Moguntina ubi comperta Saxonum rebellionem, misit contra eos quatuor scaras, id est turmas pugnatorum, quarum tres collata acie dimicarunt, cum adversariis & triumpharunt. Quarta cum non inveniret apparatus certandi, rediit cum præda magna. Post hæc anno. DCC. LXXV. Carolus consilium habuit in villa, quæ dicitur Duria, ubi omnium sententia fuit, ne requies ulla daretur Saxonibus, donec aut fidem reciperent, aut penitus dicerent. Intrans ergo iterum cum gravi multitudine Saxoniam, castrum Siborch reedificat, & ad Weieram properat, ubi Saxones disposuerant bellum gerere, in loco dicto Bruneshorch. Habuerunt autem cautelam ut vadum præoccuparent, ne rex transfret fluvium, intrando, scilicet Ostfaxoniam. Commissum est bellum, & Saxones multi fugati, alii occisi, & fideles ambas ripas obtinuerunt. Dividens autem Rex exercitum hinc & inde, dimidiam partem ibi reliquit, & cum reliquis ad Brunswich divertit, ubi super fluvium Anaker celerius venientes, Austreyndi Saxones cum suo capitaneo, se spontaneè subsiderunt legi, datis obsidibus ad placitum. Interim Saxones bellum moverunt contra reelectos super Weieram, in Lubeka diocesis Myndensis, & superati sunt. Veruntamen quidam de Francis dolose interfecit fuerant. Nam cum vellent equis afferre pabula, miscuerunt se Saxones quasi fideles adjuutores, & sic intrantes pariter in castra, dormientes Francos, trucidarunt quam plurimos donec ceteri excitati, propellerent eos. Rediens quoque Rex furore succensus, iram magnam fecit, & prædam tulit, & Westphali obsides dederunt. Angarii fecerunt sicut Australi in pago qui dicitur Buda, & Bruno cum optimaribus suis obsides dederat. His peractis Rex in Franciam revertitur, & deinde ad Italiam peruenit, ubi pacta victoria cum redisset, venit nunciatus dicens, Saxones sacramenta violasse, & fidem irritam fecisse, Insuper dolose Mersborch cepisse, Francos occidisse, & castrum penitus destruxisse. Syborch etiam animose oppugnare ceperant, sed juvante Domino à fidelibus suis fugati sunt usque ad fluvium Lyppiam. His auditis Rex consilium celeriter convenit Wormaciæ, Anno. DCC. LXXVI. & tanquam tempesta quædam Saxoniam introivit, venitque in locum qui dicitur Lyppensprunck, ubi multitudo confluerat, quæ tota supplices manus dedit, & Baptisma petiit. Pius autem Rex flexus ignovit illis, & iussit baptizari eos, castrum Mersborch iterum reedificat, aliudque etiam super Lyppiam dictum Vechtelere, ubi positis custodibus, revertitur in Franciam, & Pascha celebravit in Novomagio. Exinde anno sequenti. DCC. LXXVII. cum gravi turba revertitur in Saxoniam ad locum qui dicitur Padebornem, quo convenerunt ad primum consilium celebrandum omnes Franci ex cunctis partibus Saxoniam, multitudo non pauca, quæ ibi baptizata est. Promittunt ibi fidem se servaturos sub pena amissionis libertatis & bonorum omnium.

CAPVT V.

De pertinacia & praeliis Wedekyni.

Veruntamen adhuc plerique remanserunt duræ cervicis increduli, quorum principalis capitaneus erat quidam vir nobilis & fortis, dictus Wedekynus, quem quidam nominabant regem, alii ducem, filium Gigantem robustum. Dani quoque vulgariter vocant eum usque hodie, Konyneck Wedekyn, Wernikens son, id est, Regem Wedekynum Wernikyni. Sed in hoc standum est potius Bedæ, qui unus de satrapis fuit, quem fors ad regendum exercitum accivit. Quia vero in longinquum processit concertatio, & insuspiciabili animositate Francorum præpedivit triumphos, Ideò fama nominis ejus præ ceteris excrevit in orbe. Hunc non reperitur aliquando fregisse promissum, sed usque ad extremum fugisse deditionem, & pertinacissimè semper restitisse. Nam ad consilium Padebornense noluit accedere.

Anno

Anno interea, DCC. LXXVIII. Carolus ad Hispaniam profectus, cuncta prospere gessit, sed rediens triste nuncium audivit. Nam Wedekynus cum horribili turba Saxonum inhumane vastavit fines Rheni in longum & latum, à Tuitio qua est in opposito Coloniae usque Confluentiam, omnia aut igne aut gladio consumens, nec monialibus parcens, aut sacris locis. Prædam insuper non quærebat, sed ultionem, nec hominum cædis ullus modus erat, nulla conditio sexus vel ætatis evasit. Tantam igitur malitiam Carolus vindicare volens, misit contra Saxones exercitum, qui inseqvebatur ipsos fugientes usque ad locum qui dicitur Badawolt, & super fluvium Adernam, in loco qui dicitur Lyhosi, ubi accerrime compugnantes, pauci de infidelibus supervixerunt. Et Wedekynus fuga lapsus, Normaniam adivit.

Sequenti anno scilicet DCC. LXXIX. Rex ad Franciam reversus, cogitavit iterum invadere Saxoniam, & exercitu traducto in locum, qui dicitur Lyppekant, prope Wesaliam, ex adverso Saxones prope Borcholdiam castra posuerunt, volentes impedire regem. Sed Rex suo more confidenter occurrit eis, & commissa est pugna gravis, & triumphans obtinuit campum, & Saxones fugientes, omnes suas firmitates reliquerunt. Unde fidelibus milicibus Christi aperta est via in Westphaliam, & Rex omnes subjugavit sibi, exceptis illis qui fugerant ultra Weseram.

Adverte quod hic primum fit mentio de illa parte Westphaliæ in qua est diœcesis Monasteriensis, quæ statim se subdidit fidei, nec legitur rebellasse. Erat enim vicina terris Christianorum, & verisimiliter jam ibi plures Christiani facti fuerant. Rex vero transiit usque ad Weseram, ubi ad eum venerunt de Angaria, & Ostphalia, fidem promittentes sub juramento, datis etiam obsequiis.

His peractis Rex Wormaciam properat, & denuo rediens venit ad *Mersborch*, & deinde ad *Lippenspruck*, pro congregando concilio ad disponendam provinciam secundum ritum Ecclesiæ Catholicæ. Processit etiam latius ad Albiam in locum qui dicitur *Bardewyck*, & multitudo magna Sclavorum, Wyndorum, Frisonum, baptizata est, divisitque terram & posuit illic episcopos, Presbyteros, & Abbates, ut Neophytos in fide confirmarent.

Anno DCC. LXXVIII. Carolus Romam devotionis gratia solenniter ivit, & gloriose ab Adriano Papa susceptus, rebusque cunctis prospere peractis, reversus est in Franciam. Interim abiente Rege motus magnus factus est in Saxonia. Nam Wedekynus congregans quos poterat in loco, ubi Hafa fluit circa Osnabergæ oppidum, insidias plus ex animi ferocitate quam virtutis potentia moliebatur. Quo Rex comperto venit ad campum, & intelligens cecidisse in priori bello de Francis plures, aliosque adhuc ægros ex vulneribus receptis, subito novum exercitum recuperans, congressus est, & fugatis, cæsis, captisque Saxonibus, omnem terram eorum depopulabatur usque ad Albiam. Quibus feliciter gestis rediit ad Franciam, & sequenti Anno DCC. LXXXI. venit iterum ad *Lippenspruck*, disponens negotia provinciæ, præsentibus ibi universis optimatibus & satrapis solo Wedekyno excepto cum suis. Ibi constituit pro Saxonia administranda comites ex nobilissimis de genere Saxonum. Venerunt quoque ad synodum legati de Dacia, de Normania, Ungaria, & alii pro pace petenda, quos benigne Rex suscipiens cum gratia remisit, & ipse in Franciam regreditur.

Sed hoc Wedekynus percipiens, auxilia Normanorum advocans, revertitur ad Saxones, multosque ad se alliciens fecit novum consurgere bellum. Sclavi quoque manum validam eductentes audacter fines Saxonum ac Thuringorum invadunt cuncta vastantes. Contra hos misit Rex tres comites Palatinos, qui vocabantur Adalgisus, Gilo, Warandus, ut moverent exercitum Francorum & Saxonum super Sclavos paucos adhuc rebelles. Sed in via cum audissent Wedekynum nova moliri, statuerunt inconsulto illum debellare primum, confisi de multitudine exercitus suorum, nusquam recordantes astutias & desperationem viri, qui pro vindicta minacem gerebat animum. Concurrentibus igitur adversariis in loco qui dicitur *Sonnendal*, id est, vallis forensis, atrox conferitur pugna in convallibus Veseræ Myndam respicientibus. Et quia duces parvi ter illi congressi sunt, & male pugnatum est ab utraque parte. Nam Francorum proceres viginti duo præclari omnes, illi scilicet Adalgisus & Gilo cum exercitu pene toto ceciderunt, paucis ex ceptis, qui sylvas & montes expetierunt, Wedekynus quoque tot amisit, ut Francis victoria proveniret, licet satis (ut sic loquar) dolorosa. Rex autem his auditis celeriter quoscunque poterat accersivit, & Rhenum secundo transiens, venit in provinciam, & castra posuit in locum illatum ubi Alera confluit in Veseram. Ibi ad eum iterum convenerunt omnes Saxones subjectionem profitentes, & se excusantes de facinore commisso, simul protestantes quod solus Wedekynus auctor tantæ stragis fuisset. Insuper obtulerunt Regi quatuor milia & quingentos complices ejus, quos omnes die una jussit decollari, & sic pacata terra rediit in Franciam.

CAPVT

CAPVT VI.

De ultimis bellis habitis contra Saxones.

Sicut omnium fortissimus Wedekynus, ita & cæteris industrior videbatur, quo nemo hominum sub cælo maiora intulit Carolo mala. Videns ergo se tutum non esse in patria, iterum ad Normannos confugit. Cæteri inter confines provinciæ residentes, cum vidissent ita severe Carolum tantam multitudinem truncasse, cumque Saxones contra Saxones militarent, animum resumpserunt, & ultimas vires experiri cupientes, motus novos iterum citra & ultra Weseram suscitarent. Sed non segniter Carolus hic cognitio reditum paraverat, quia potius ipse Ostphalos aggressus, & filius ejus Carolus & nomine & mentis industria parienti, Westphalos petivit, & cunctos sibi non acquiescentes, cum rebus eorum omnibus grandi clade, ferro & igne vastarunt, facta sunt hæc Anno DCC. LXXXIII. bello magno in territorio Lyppia, in villa Dechmode nimis fervere, in campo plano montis Oyllynck, juxta Lemego quasi ad militare.

Post hæc iterum congregata sunt agmina Saxonum ad ripam Hasæ, ubi hodie civitas Osna-burgensis sita est, & inde ad oppidum Hassellunne, duo maxima fuerunt hæc bella, quæ unquam gessit Carolus contra Saxones: & Domino largiente victoriam obtinuit, nihil simile deinceps attulerunt infideles, contra milites Christi. Hæc autem Wedekynus instruxerat, sed superatus cum suis ultra Weseram transfugit, & deficientibus viribus ac successibus non faventibus, cessavit. Hoc anno Domina Bertha regina, mater Caroli obiit, quæ erat filia Heraclii Imperatoris Græcorum ac Romanorum.

Anno DCC. MXXXIV. quidam Saxo nomine Hastradus vel Hardradus bellum cupiens, congregavit quos poterat & aliquam strenuitate fulcitus. Sed Rex à Novomagio transfretans venit in Saxoniam, & applicuit juxta locum ubi Lyppia fluit in Rhenum prope VVelaham, & transiens usque ad Luchidi, bellum satis durum, & sævissima factio orta est, sed statim sedata quævit. Autores vero clementer punivit, nullum occidi permittens, sed quosdam exoculari, quosdam vero exilio damnari.

Quædam alia adhuc parva narrantur bella fuisse, vel irruptiones super Lyppiam, & Weseram, quæ similiter facilibus sopita congressibus fuerant.

Hoc Anno hyemavit Rex in Saxoniam, simul proponens in ea manere, donec totaliter Christianæ religioni subderetur, & seculenta progenies perfidorum tolleretur. Erat hæc hyems lugubris multum imbellibus, quia sæpe fiebant de jussu regis expeditiones ad vastanda loca illa, ubi se continebant, & flammis ac cladibus spoliisque distractis cuncti cuncta petierant, ut jam non esset spes resistendi. Hanc extremam severitatem cogebatur pius Rex ministrare cum multo dolore cordis sui, propter nimiam pertinaciam ipsorum, qui nec Francis, nec Saxonibus pepercerunt.

Interea ut fertur misit Rex legatum Romam ad Leonem Papam, pro consilio habendo de rebellibus istis, quos nulla poterat diligentia ex toto compescere aut ex terminare. At sanctus vir audita legatione nihil prorsus respondit, sed surgens ad hortulum ivit, & zizania cum tribulis colligens, supra patibulum quod de virgulis tegerat, suspendit. Rediens autem legatus hæc Carolo nunciavit, qui mox jus vetitum instituit, quod usque in præsens venia vocatur. Videtur autem hoc nomen tractum à latino, & quidam de more habent etiam Teutonici, ut dicant VVemy, quando aliquid triste vel terribile vident vel audiunt, quasi vix mihi, sic hoc pragmatico & formidabili & peremptorio jure promulgato ilico responderunt: VVemi, quasi animo consternati pro tam severa constitutione palam sancita. Veruntamen quia cessante causa, cessare debuit etiam effectus, ideo postquam patria satis expurgata fuit, etiam rigor ille inolevit, & alia jura & plebiscita superaddita fuerunt, per quæ communis populus regeretur.

CAPVT VII.

De pace facta & conversione Wedekyni.

Anno Domini. DCC. LXXV. ablatum est jugum paganorum à Saxoniam, & cepit populus vivere juxta ritum Christianorum. In brevi profecit valde austeriusque se instituit in jejuniis elemosynis datis, ac aliis operibus fidei, quam vicinæ nationes, cujus vestigia quædam adhuc permanent usque in præsens. Carolus autem hoc anno venit ad Paderbornam, ubi synodo celebrata, misit per totam Saxoniam pro viis aperiendis & pacificandis, & iter arripiens, multa bona instituit, & totam illam regionem, legibus, structuris, privilegiis, ecclesiis, reliquiis, ac aliis clendidiis decoravit, de quibus solemniter relatio est usque hodie.

Et quia

Ec quia prudentissimus erat, & sui potens quasi injuriarum omnium immemor (quas à Wedekyno acceperat) simul considerans pericula quæ possent iterum ebullire, tentavit pietate superare & beneficiis, quem armis vincere nequibat & minis.

Veniens ergo in Bardewick, misit pro Wedekyno verbis pacificis & gratiosis, ut ad se veniret, sed ipse credere volebat, donec Rex mitteret sibi obsides ad placitum suum cum salvo conductu, & dextera securitatis, ut moris est principibus. Quod audiens Rex, ilico misit qui expetiit, & sic venit assumpto secum Albione: ac juxta Dei voluntatem res prosperata crevit in grande bonum fidei, & in confirmationem omnium quæ jam inchoata fuerant in provincia. Totus enim conatus Regis ad hoc tendebat, ut eos ad fidem converteret, quod tandem non sine difficultate, & præsertim divino oraculo factum est.

Qualiter autem Wedekynus ad fidem venerit, diversæ sunt relationes. Turonensis simpliciter dicit, quod præfatis duobus venientibus ad Regem, conclusit cum eis quod venirent ad eum in Franciam, ut informati de fide baptizarentur, quod factum est in Attiniaco.

Et hoc quidem potest veritatem habere, sed quia nihil præcesit, non videtur, credibile, quia saxeus Wedekynus humanis studiis & verbis emolliri nequibat. Ajunt ergo, quod miraculo interveniente ab errore suo sit conversus hoc modo: Nam post plures tractationes, & exhortationes, cum Carolus nihil proficeret, quasi Dominum interpellans, ipsum ad ecclesiam duxit. Interveniente autem quomodo Missarum solemnia agerentur, cæpit primo multa delectatione detineri, ac deinde infremuit omni sævitate rejecta. Carolus vero rem tacitus considerans, finitis divinis, eum ad prandium invitavit, presbytero qui missas celebravit ad latus collocato. Epulantibus autem cunctis, Wedekyno dixit, quomodo tibi frater placet convivium meum? At ille iterum infremuit, dicens. Nequaquam mihi placet convivium tuum, quod illum latronem ad latus collocasti. Ait ille: Cur latronem vocas, qui neminem unquam occidit? Et rursus. Ego vidi quod pulcherrimum puerulum in manibus habuit, & plaudens cum eo, de osculansque ipsum, deinde lacerauit & comedit. Alii dicunt quod proprio motu clam intrauit ecclesiam, volens explorare an Deus Christianorum esset in altari, an non. Et cum vidisset hæc, Karolo dixit: Jam expertus sum, quod vestra fides vera est, quai sic & sic vidi. Tunc Karolus gratulabundus ait, Eja mi frater. Ego Christianus ab infantia, & de Christianis parentibus natus, nunquam talem gratiam habere merui, sicut tu hodie. Jam Dominus vocat te, noli ultra differre. Ex tunc immutatum fuit cor Wedekyni, ut gratia baptismali renatus, omnia spernens, monacho similior, quam duci appareret. Ita hunc ad fidem Christi tardiores invenimus post fidem receptam devotiores. Multis donis ditavit ecclesias, præsertim Osnaburgensem & Myndensem. Collegium in Engerem fundavit, ubi olim erat principale castrum totius Westphaliæ & post bonam ac sanctam vitam obiit, septimo idus Januarii, sepultus in choro ibidem. Ossa autem propter gloriam miraculorum quæ per eum Dominus facere dignatus est, translata sunt in quadam arca, & ibi habentur usque hodie.

*Ossa viri fortis cujus fors nescia mortis,
Iste locus claudit: euge bone spiritus, audit,
Omnis mundatur, hunc regem qui veneratur,
Egros hic morbis celi Rex sanat & orbis.*

Ejus castrum dirutum adhuc ostenditur prope Rullam nostræ diocesis, juxta quod est parochialis ecclesia dicta Belem, olim Bethlehem, ut putatur ex devotione natalis Domini sic nuncupata, in qua Wedekynus baptizari elegit, Karolo eum de fonte levante. In eadem ecclesia est baptisterium preciosum usque hodie, in signum hujus solemnis revocationis perseverans. Concordando autem ista cum supradictis, potest dici quod in Attiniaco factus sit catechumenus, & post tempus in Pelem sit baptizatus, sicut consuetudo est principum quod sponsalia, & sepulturam, & cætera magnifica in propriis terris libentius procurent.

CAPVT VIII.

De solemnibus institutionibus Episcopatum utriusque Saxonie.

Purgata dehinc provincia, jam toto mentis animum Carolus insudabat, ut semen fidei, quod longo tempore in ea satum fuerat, & fructum nondum fecerat, propter petrosa corda, & spinas & vias, sive consuetas, & nimis trita, sacrilegia idololatriæ, deinceps fecundum fieret, & fructum multum afferret in patientia. Hoc itaque ut efficacius fieret Anno Domini, DCC. LXXXVI. totam Saxoniam subiecit clero; & per dioceses distinxit, ac viros sanctos in pon-

Kkk k

in pontifices sublimavit, quo verbo & exemplo & miraculorum ac signorum frequenti exhibitione populum adhuc rudem instituerent. Sunt autem decem episcopatus instituti per piissimum Regem Carolum, qui in omnibus divinum honorem quæsit, & animarum salutem, propter quod merito Apostolicus vir dicendus est, qui post aurum non abiit, nec pompam Dominorum, aut laetum gloriæ temporalis magnipendit. Ordinem foundationis non æqualiter inveni, quemadmodum, ut creditur, propter insultus hostiles, & si ante hunc annum aliquos fundavit, tamen consummare non potuit, aut si quos præfecerat, statim ab adversariis dejiciebantur, nec aliqua perseverans pax in terra fuit, ut Christiano more possent divina celebrari, & jurisdictio ecclesiastica administrari cum religione debita & consveta.

Sedes proinde prima pontificalis à Carolo fundata, assignatur ecclesia *Osnaburgensis*, sita intra montem orientalem illius terræ, vulgariter dictum Oystinck, in valle amœna montibus circumseptâ super Halam fluvium. Hanc ecclesiam dilexit specialiter, & excellenter libertatibus donavit. reliquiis & clenodiis decoravit, Scholas Græcas & Latinas ibi perpetuo tenendas ordinavit, & venerabilem Dominum Wyhonem primum episcopum eidem præfecit. Et quia sanctum Petrum apostolum speciali devotione coluit, eundem patronum ibidem esse voluit, anno Domini, DCC. LXXII. Wedekynus etiam post suam conversionem eandem ecclesiam veluti matrem, non parum promovit & glorificavit.

Secunda est *Halbenstadenensis*, fundata in honore sancti Stephani protomartyris, qui antea erat in loco dicto Osterwyck, ubi præfecit sanctum Hyldegrinum fratrem sancti Ludgeri, primum Episcopum, anno, DCC. LXXXI. Et post annos translata est in Halverstat.

Tertia est *Ayndensis* fundata in honorem sancti Petri apostoli, in loco apto & delizioso, super Weferam fluvium, in castro VVedekyni. Et reposuit ibi corpora sanctorum Feliciani episcopi & martyris, Carpophori, Habundi martyrum, Sophiæ viduæ. Et præfecit in ea Herculbertum primum episcopum, anno Domini, DCC. LXXX. virum Sanctum.

Quarta est *Bremensis*, fundata in honorem sancti Petri, in VViichmodia in loco Bremon vocato supra VVeseram. Hanc quoque egregiis insigniis reliquiis & clenodiis. Et præfecit ei sanctum VVylbadum episcopum, anno, DCC. LXXXI. primum gloriosum evangelistam, qui cum sancto Bonifacio ex Anglia venerat.

Quinta est *Paderbornensis*, fundata in honorem Beatæ virginis Mariæ, quam similiter decoravit multis donariis & reliquiis, scilicet sancti Lyborii, Panacii, Thuribuli, Grundanifoli, & Felicis Aquilegiensis, præfecitque in ea anno, CCCCCC. LXXII. sanctum Baduradum primum episcopum.

Sexta est *Werdensis*, fundata in honorem Domini Jesu, ac matris ejus in loco Tardan dicto super Aleram fluvium, ubi præfecit in primum episcopum, virum sanctum Suvybertum miraculis gloriosum, discipulum sancti Bonifacii. In hac ecclesia habentur generalia privilegia omnium episcopatum Saxoniæ, data Moguntia à Carolo, anno DCC. LXXXVI. præsentibus ibidem archiepiscopis electoribus, &c.

Septima est *Madeburgensis*, fundata in honorem sancti Mauricii super Albiam in Parthenopoli quondam Putena dicta, quæ tamen in illo loco non fuit à Carolo fundata, sed in Styde sub dominio comitum de *Svalenborch*, nunc de Lyppia dictorum, de quo translata fuit ad VVallersleve, duinde ad Urese, tandem per Otonem primum anno noningentesimo, ad *Madeburch*, cujus favore mirabiliter sublimata in primariam totius Alamanniæ fuit, & est usque in præsens. Primus episcopus fuit sanctus Albertus, vir per omnia Reverendus.

Octava est *Monasteriensis*, fundata in honorem sancti Pauli Apostoli in loco quondam dicto Mymynge Vorde. cui præfecit in primum episcopum sanctum Ludgerum, fama & gloria miraculorum splendidissimum, quod monasterium VVerdense in loco sylvofo juxta fluvium Rura extruxit, ibique sepulturam elegit, stupendis signis clarens usque hodie. Quantum hæc dicecensis crevit, quaque sit optime dotata & ornata, ac probis viris ac fœminis referta, quam sobrie in vindicandis injuriis naturaliter temperata, quam inclyta in frequentibus triumphis efficta, quam involuntarie bella semper subegerit, quam pacifica vicinis, quam terrificam adversariis, non facile dixerim, nec dicere audeo, ne arrogans natalis soli propalator inveniar.

Nona est *Hildensemensis*, fundata in honorem sanctæ Mariæ virginis. Hanc tamen Carolus in Aulica primum fundaverat, sed morte præventus non complevit. Filius autem ejus Ludovicus eam transtulit in locum, qui dicebatur Bunnopolis, precioso miraculo præeunte, dans in primum episcopum sanctum Guntharium, anno DCC. XCVI.

Decima est *Hamborgensis*, fundata in honorem beatæ virginis Mariæ, in Hammonis, id est, Iovis castro, cui primum episcopum dedit sanctum virum Beridanum. Et hoc mortuo Ludovicus præfecit ei sanctum Anscharium, monachum de Corbeia, qui 16. annis archiepiscopus ibi præfuit. Hæc omnium Aquilonium caput ac metropolis erat, sed anno DCC. XXXVI. translata fuit ad Bremensem, & ei adunata, ubi sedid idem Anscharius 18. annis. Et sic facta fuerat ecclesia Metropolitana, quæ antea erat suffraganea Colonienfis.

ctus appellari. Tandem anno Domini CCCCCCCC. XIV. Januarii die 28. ætatis suæ, 72. diem clausit extremum, de palatio ecclesiæ militantis ingrediens palatium ecclesiæ triumphantis. Eligit autem sepulturam in Aquisgrano, quem locum semper coluit, & structuris & privilegiis, & reliquiis, & glorioso septennali (ut vulgo dicitur) passagio, quod permanet usque in præsens, sublimiter decoravit.

CAPVT X.

*De Canonizatione Sancti Caroli, & periculis post ejus obitum
emersis & conversione quatuor provinciarum
magnarum.*

VT autem tantæ virtutes cunctis Christianis, & præsertim principibus in exemplum ponerentur, non destitit omnipotens Deus fidelem servum suum miraculis post mortem glorificare, quem totiens in vita miraculosè consolatus fuerat. Insuper Sancta mater Ecclesiæ ejus præcipuis & salutiferis laboribus non ingrata, ipsum sanctorum catalogo ascripsit, canonizante eum Zacharia Papa in præsentia domini Frederici Imperatoris primi. Ejus festum agitur quinto Kallen, Februarii, eodem videlicet die transitus sui præfato. Hunc gloriosissimum Imperatorem, etsi tota Christianitas merito venerari debet, maximè tamen utraqve Saxonia, id est Ostphalia & Westphalia: quoniam à Thuringia usque Istam, à Rheno usque ad Albiam eliminato idololatriæ vitio, tanquam verus Christi Apostolus intus ac per circuitum replevit eas Evangelio Christi. Quod si Apostolos ceterosque martyres ac confessores commendamus, qui licet periculo corporis, levi tamen officio lingvæ fidem prædicarunt, non minus Carolum oportet sublimiter extollere, qui millies animam posuit pro testamento Christi, corpus, animam, substantiam, filios, amicos, cognatos, patriam, regnum, & quicquid habuit, quicquid potuit, periculosissimis laboribus sollicitudiniisque innumeris non parcens, omnia toto vitæ suæ spacio, expendit, impendit, & superimpendit, pro salute & animarum & gloria fidei exaltanda. Hunc patronum, hunc memorabilem virum, hunc magnificum Imperatorem in Domino laudemus, quem ita sublimavit divina munificentia, ut inter omnes catholicos principes nullus inveniatur, qui ad ejus fastigia audeat aspirare.

Hoc tibi præconium contulit, ò Saxonia, deus omnipotens, & à nullo alio potueras superari, à nullo debueras emundari, informari, illustrari, ac in fide fundari & firmari, quam à tali qui universis præstabat potestate, puritate, pietate, nobilitate, fortitudine, scientia, religiositate, sapientia, & sanctitate. Nullum moveat, quod post obitum sacrati principis novæ clades insurrexerunt, quia hoc proprium Ecclesiæ est, ut in hoc mundo pressuram habeat. Pertinaces enim illi qui cum Wedekyno fidem recipere noluerunt, ad Normannos & Danos, ac alios infideles redierunt, & gravissimas dissensiones seminarunt, odiaque antiqva renovantes, terras fidelium invaserunt longo tempore. Saxones quoque illi ultra Albiam disjuncti, cum Sarracenis vicinas sibi Christianorum terras vastarunt. Normanni Galliam supra modum afflixerunt. Dani Frisiam, & Trajectum, & alia loca propinqua ad solum deduxerunt, ecclesiis exustis. Tandem miserante Domino omnes ad fidem convertebantur, & Saxones jam fideles effecti Francos juvare cœperunt. Videntes namque Coloniam, Treverim, & alias civitates Galliæ exustas, Rhenum transierunt, & fugato Rollo duce Normanorum, tandem ipsum ad obedientiam fidei compulerunt. Baptizatam autem filiam regis Franciæ Gyllam nomine, accepit uxorem, & sic tota Normannia convertitur. Post hæc Dacia, deinde Bohemia, ac demum Ungaria fidei gratiam susceperunt.

Fertur quoque, quod nonnulli de antiqvis Saxonibus incredulis ad Sarmatas confugerunt, & usque hodiæ Sameitæ dicantur, in sua duricia permanentes, ac quotidie contra fideles pugnantes.

Hæc de pluribus pauca sufficiant extracta, in quibus large ostenditur, quanta fuerat calamitas in diebus illis, & quanta strages pro extirpatione idololatriæ & introductione fidei in terris nostris. Eodem tempore sicut mirabiliter crevit fides in his regionibus occidentis, sic miserabiliter devastante.

CAPVT XI.

*De institutione provida provincie quoad utrumque statum, & legibus
ac juribus illic per Carolum traditis.*

SVnt nonnulli qui putant sanctum principem Carolum nimis dure & inhumaniter populum Westphalicum gravasse, ac eis imposuisse leges acerrimas, quos omnino errare pronuncio. Quod ut clarius pateat, modum regiminis quantum repperi & ex parte vidi ut verisimilius potero, breviter explicabo. Nequaquam enim credendum est, quod sancti illi Pontifices, videlicet

Hæc breviter dixi, ut saltem stulte contra Westphalos loquentibus ex aliqua parte responsum sit. Novi quendam de majoribus ante annos triginta, cui Dominus dedit plura, videlicet uxorem probam & virtuosam, honore abundantem, proles utriusque sexus multas, gratiam principum, de adversariis triumphum, divitias, delicias, sanitatem, pacem, aliaque similia. Hoc unum tamen non habuit, quod scilicet cum esset præ aliis prudens, quod & suam quoque felicitatem intellexisset. Nemo enim sua sorte contentus est, teste Horatio primo Sermonum. Si rursus objiciatur, quid de aliis inferioris gradus & minimæ sortis hominibus, qui (ut fertur) nimis infelices sunt, & gravi premuntur servitute. Dico quod sanctus Carolus illam non introduxit, ut supra tactum est. Prælati quidam venerabilis mihi retulit, quod illa servitus longe ante eum ibi fuit, imo quantum datur intelligi, ipse eam mitigavit, certum modum eis imponendo, sicut olim Joseph in Ægypto fecit, præcipiensque principibus & domicellis, ne aliquid ultra ab eis extorquerent. Novi quendam de militaribus, qui dicere consuevit. Væ corporibus & animabus nostris, si unum ab eis violent obulum, recipiamus ultra quam nobis constitutum est. Sæpe audivi, nec unquam aliter vidi, quam hoc testamentum sacrum infringentes, pauperes scilicet opprimendo, eisque afflictionem apponendo, & ad amaritudinem vitam ipsorum perducendo, & à domino plagari, & sicut aliis fecissent, ita quoque & eis fieri. E contra eos qui secundum sacram scripturam contenti essent stipendiis suis, facientesque illis sicut vellent sibi fieri, à domino Deo benedictionem percipere, & tam fama quam rebus omnibus feliciter prosperari. Non est enim communitas propter Prælatos, sed prælati propter communitatem constituuntur. Neque aliunde habent superiores gloriam & emolumentum nisi à subiectis, & ideo tenentur procurare bonum ipsorum fideliter omni tempore, & omni loco, à minimo usque ad maximum. Sicut enim est anima in corpore, sic debet esse rector in populo. Rectissime itaque legitur in sacris literis: Stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se deprimebant, & abstulerunt labores eorum. Et clamor oppressorum ascendit in cælum, vindictam petens contra crudeles dominos, in super & sancti qui jam cælo præsident, videntes testamentum suum prophanari per discipulos, non parum adversantur eis, sicut e contrario summam in modestis & bonis principibus oblectationem accipiunt. Et hæc de secunda parte principali hujus operis dicta sufficiant. Sequitur de tertia.

FINIS LIBRI SECUNDI.

R. P. WERNERI ROLEVINCK LARENSIS
ORDINIS CARTHUSIANI DE SITV ET MORIBVS
WESTPHALORVM.

LIBER TERTIVS

IN QVO AGITVR,

DE WESTPHALORVM APOSTOLATV, ET LEGATIONE: DE
LEGATORVM EGRESSIONE, EXEMPLIS ET FORTVNA, EX-
ERCITIIS, PATIENTIA: DE WESTPHALIÆ AFFINITATE, SANCTIS
ET RELIQVIIS, INSTITVTIONE, EXCVSATIONE: DE CON-
SERVANDO ANTIQVO JURE, GRATITVDINE ET
CONCORDIA, GRATIS EXHIBENDIS.

CAPVT I.

De Apostolatu Westphalorum per orbem.

SCRIPTVRVS de magna probitate Westphalorum, & bonis virtutibus quas faciunt per totum orbem terrarum, vix seio unde incipiam, verum me cæteris conformando, à fidelitate juxta commune proverbium sumere placet exordium. Sic enim ab infantia pluries externos populos submurmurare audivi: O tu fidelis Westphale. Fateor quod non sum hujus tituli inventor, sed utinam sim humilis promulgator ac studiosus imitator. Non potest decipi facile eruditus mundus iste, qui longa experientia hoc testatur, & id ipsum quotidiana praxi renovat. Quis namque ad sua secreta illum admitteret, quem aliquando repperit infidelem? Quorsum ibis lector candidissime, ubi non invenias Westphalos sudare in ardu-

in arduis negociis, & præcipue in illis, quæ ex fide aguntur? Tanta si quidem Spiritus sancti gratia cœlitus effusa est super terram illam, ut postquam semel fidem perfecte suscepit, nunquam deinceps recidiva fuerit, neque hæresium inventores, neque Judæorum nequissimi fautores, aliquin-
 ibi orti legantur. Sive igitur fidelitas ad moralitatem, sive ad credulitatem referatur, in utraque gratia non minime reperies Westphalam divina clementia favente dotatam. Hinc in opere ma-
 nuali, hinc in prædicatione verbi Dei, hinc in studio litterarum, hinc in sacramentorum mini-
 stratione, hinc in exercitio claustrali, hinc in gubernatione populari, cæterisque probis mori-
 bus & auxiliis proximo impendendis, quasi quendam Apostolatam accepit per orbem, veluti ei
 per prophetam efficacius sit dictum: Audi filia & vide & inclina aurem tuam, & obliviscere popu-
 lum tuum, & domum patris tui. Nullam scio provinciam hoc ita continue impleffe, ut ipsam. Hinc
 (ut reor) contingit etiam illud impletum in natis ejus, licet non in pari gloria, ut in illis principa-
 libus Apostolis, tamen aliqualiter semper modulum ipsis competentem, quantum eis dominus
 donavit. Illud inquam quod idem propheta dicit. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fi-
 nes orbis terræ verba eorum. Quid mihi accidit veraciter dico. Nunquam in aliqua provincia
 fui, ubi eos non reperissem, & plures numero, & pene in omni statu, ultimos quosdam, medio-
 cres aliquos, extremos æque nonnullos, & ad omnem dignitatis gradum cum honore patriæ &
 Christianorum gloria sublimatos. Quot discurrentes per orbem evangelizantes pacem annuncian-
 tes bona? Quot domi manentes parochiis subserviunt? Quot animarum lucris inhiantes, cleri-
 corum vitam instituunt? Et quamquam nonnullis neque vocis melodia, neque sermonis suavi-
 tas, præ aliis quibusdam nationibus excellentius adsit, videbis tamen eos in cantu & sermonibus
 sacratissimis tantam diligentiam ostendere, ut (quod dictu mirum est) si non concordia symphonia
 aut stulta eloquentia, tamen ex mera simplicitate gratiosi sint.

Magna quoque fiducia nonnunquam ipsis in animo est, tanquam ea quæ aliis è manibus a-
 volant, ipsi revocare aut perficere adamussim idonei sint. Circuduc lumina, & cernes hunc
 suggestum conscendere, quasi in exilium & ultra Sauromatas vicia omnia fugaturum.

A divitibus luxum à servis furta, à pauperibus lamenta, à plebè invidiam, à nobilibus super-
 biam, à curialibus fraudem, à forensibus voluptatem, ab omnibus avaritiam propulsaturum.
 Cernes alium capitularibus rumoribus obstrepere, quasi prolapsas regulas famamque cum tempo-
 ribus abeuntem, ad statum felicem reformaturum. Alium insuper monasticis disciplinis mole-
 stum fieri, atque inclamare usque ad minima inculpanda. Prorsus quicquid ad ecclesiasticum offi-
 cium spectat, confidenter exequuntur. Hic in organis ludit, alter campanas pullat, tertius per
 ecclesiam discurrendo luminaria curat, imagines locat, parietes ornat, pavementum purgat, cæ-
 teraque ad placitum jucundissime disponit. Ne autem aliquid desit, quartus sepulchra apperit, sæ-
 tore sudoreque contempto, funera condit. Hæcine sunt alia, quam pietatis opera, quibus co-
 litur Deus, quibus proximus adjuvatur?

Veniendum est ad studia litterarum, si forte ob ea aliquo nostra Westphalia soleat natos
 suos transmittere. Hodie ipsa universitatem nullam habet, sed an in Christianitate sit aliqua
 Westphalorum expers, non facile dixerim. Insuper si aliqua facultas sit quam aggredi paveant,
 omnino diffido. Hic profunda Theologiæ mysteria scrutatur, hic Canonibus, hic medicinalibus
 experimentis invigilat, hic artibus, hic poësi, hic chronicis, hic stellis numerandis, terris meti-
 endis, aquis, aëri, ignibus, ætheri, provinciis, bestiis, hominibus, Angelis, cæterisque creaturis à
 Deo factis cognoscendis studium impendit. Ut breviter dicam. Quicquid unquam in notitiam ho-
 minum venire potuit, confidunt se apprehendere posse. Omnibus his qui bene utitur, scalam
 sibi erigit per quam ad Dei cognitionem ascendit. Sic enim scriptum est. Delectasti me domine
 in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. In hac scala Angeli ascendunt, id est,
 in viri fideles, nunc contemplationi pro viribus insistant, nunc vero ad studium bonæ operationis se
 deponunt. Hæc Apostolica esse exercitia nemo dubitat, & qui hæc incunctanter agit imitator
 Apostolorum est, etiam si miracula non facit, tamen mirabilia faciendo non simulatrix, sed veris-
 sima esse contendit. Sic enim sententia sanctorum patrum habet: Si non facimus miracula, faci-
 mus saltem mirabilia. Nam de viro justo dicitur: Fecit mirabilia in vita sua. An parum mirabile
 est, quod rudis iste populus qui extra patriam præter corpora nihil preciosum, affert, tanta gloria
 in plerisque locis sublimatur, ut Senatoriæ stirpi coæquetur. Non hoc aliunde esse potest nisi à vir-
 tute quæ imperat universis, cui serviunt omnia. Tolle hanc, contemptibilis res est homo bestiis-
 que deterior. Habet autem hoc virtutis actus, ut suum operatorem gloriosum efficiat, & bonis
 gratum, perverfisque ac malis odibilem constituat. Hæc bonitates licet apud alios sint, longe ta-
 men apud Westphalos magis.

Jam de sacra Religione pene tacuissem, an videlicet in ea operarios Westphalos invenissem,
 an vero præ aliis ipsos multiplicatos vidissem. Facile persuasum hoc mihi est, qui teste experientia
 ultra medietatem quinque in uno cœnobio, vel ad tertiam partem in externa provincia reperi, &
 vicissim solito numero & fidelilabore sibi succedunt. De magnis elemosynis & foundationibus
 hospitalium, & in ecclesiis ac monasteriis extruendis ego quoque testis sum, quantum, serveat,
 & fetvida semper fuerit ipsorum devotio, sive ex paterna successione, sive aliunde temporalium
 Domum
 abundantia arrisisset.

1

Demum subnectendum est, de humili obsequio quod pauperes ipsi faciunt talia non habentes, cujus exemplum est tale: Quædam mulier fuit, quæ ante aliquot annos in Hierusalem sedit peregrinorum vestimenta lavando. Hæc ex dioecesi Monasteriensi oriunda, illucque reveria pauperiem cum senectute hæreditavit.

Non dico hanc Helena sanctiorem, sed confidenter affirmo. Non mallem cum regina gloriose fretum transfertare, ac sacris in locis ecclesias fabricare. quam cum hac paupercula miserabile illud exilium tolerare. Hæc paucula de Apostolicis exercitiis sint dicta, ut qui majora potest, Deo gratias agat, qui vero nondum potest, ista ante oculos ponat, donec prima æmulatione instructus ad sublimiora conscendat. Gratiore enim nobis exempla sunt, quæ paterna traductione veluti hæreditario jure ad nos perveniunt.

CAPVT II.

De legatione Westphalorum per orbem.

Hucusque quasi serio de statu Westphaliæ loquuti sumus, sed nunc more eutrapelorum, aliqua solatiofa apponere placuit, quæ jocunde velut in orbe pro tædio sublevando narrantur. Mos olim provinciarum fuit legationes per mundum de suis disponere, ut aut amicitias facere, aut renovare factas curarent. Hæc ad secularem statum pertinere videntur, in quo nostra Westphalia si quid perfecit benevolenter explicabo. Proverbium vulgi est, Prævium parvum excludit futurum litigium. Forum igitur hoc solatiofum deduci nolo in contentiosum, sed excludere volo tacitam opinionem, quæ hac serie cepit originem. Presbyter quidam in Ambone ut populum lætificaret, talem finxit parabolam, dicite mihi ait, quare Westphali sic dispersi sunt per orbem terrarum. Tacentibus illis, sibi ipsi respondit dicens. Audite, & ego vobis causam reddam. Aliquando dum staret coram Domino sathan, quæsit unde veniret. At ille cum se diceret circuissse terram, iterum ait Dominus. Considerasti ne populum Westphalorum, durum (ut sic tecum loquar) & inconvertibilem, ac omnibus fidelibus molestum? Ait sathan, Consideravi, sed si mihi dares ipsum, amplius tibi molestus non fieret. At Dominus, Do tibi ita tamen ut extra mundum ipsum ducas. Egressus sathan, lætus & alacer magnum saccum præparavit, in quo omnes Westphalos ligans per aera volare cœpit, ut eos extra mundum transportaret. At illi suspectum negotium sentientes, rauco murmure se cohortando, gravem molestiam ductori suscitaverunt, ita ut in monte quodam præ lassitudine saccum deponeret. Terram igitur tangentes illico cœperunt disrupto sacco aufugere, ut nullus recordaretur sui proximi. Sicque factum est, ut per totum orbem dispergerentur. Redeunte autem sathan ad dominum, iurepavit eum dicens: Quid est quod facere voluisti? Ego tibi Westphalos dedi, ut ipsos extra mundum duceres, & tu econtrario illos per totum orbem dispersisti. At ille: Domine imputes mihi. Tu nosti populum istum quod duræ cervicis sit, & neque me audire volunt. Ecce ego reddo eum tibi. In manibus tuis est, utere eo ut libet &c. Hæc fabula si aliquid veritatis habere potuisset, non de fidelibus, sed de olim incredulis accipienda esset. Sed ego aliam causam reddo. Scriptum est. Cælum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Cum ergo Westphalia genorosa sit, & plures gignat proles quam nutrire possit, conveniens est, ut cæteræ terræ in possessionem ei cedere debeant, donec sufficiant pro nutrimento earundem. Merito igitur legatos suos in orbem mittit, ut consulendo & operando suas hæreditates expediat, ne torpore aut ignavia incolarum marcescant.

Hi autem legati sunt in triplici differentia, videlicet *opulenti, mediocres, & pauperes*. Primi sunt qui delicate nutriti, secum extra patriam refertos ferunt auro loculos, de quibus nihil magnificentum ut loquar, sermo ministrat. Non enim mirum est, si tales crescant in sublime, quamquam plures eorum maneat (ut vulgo dicitur) Johannes in eodem, aut de die in diem fiant viliores parentibus suis. Secundo similiter crebro impediuntur, cum sint celsiores custodibus, & pastoribus breviores: Languent namque inter supremos & infirmos. Attingere illos non possunt, imitari istos erubescunt. Et quia obsequi displicet dum tempus est, sua consumentes, deinceps miserari & infelices remanent. Quod si fortuna indebita quid attulerit, rursus calenti stomacho tradunt, qui jam dudum molares, faxeasque domos digerere assuevit, & sic in miseram relabuntur pristinam. *Ab his ergo matutinis Dominis ac servis vespertinis* Westphalia gloriam non habet cum ipsi dedecus sint patriæ: tametsi prima ipsis decus sit.

Sed nunc de aliis loquimur, quos prima suis moribus examinat, ac velut ignis aurum probat, quatenus ex acuti spectabilem ipsam constituant. Hi sunt quibus prospera nulla concomitantur, parum aut nihil præter corpora habentes, aut si quid possident, velut non possidentes se putant. Hos solemnes legatos dixerim, quibus sola virtus in animo est; Eo gloriores, quo non alienis laboribus sed Apostoli exemplo suis manibus transigunt vitam.

Quartum autem ipsorum videre placeat, & qualem concludant in orbe finem. Est ipsis incunabulis agreste tugurium, mox in pecore pascendo versatur infantile primordium, obduratas glebas planta calcant, tenera membra canabina vestis cingit, horrendus panis famem cum prisana pellit. Supellex domus hæc est. Lecti aut nulli: aut straminei, aut fœno duriores, linum crudum, sive pannus hispidus pro vestitu, cacabus, olla, scutella, cochlear, scyphus, patella, tinna, sporta, spinda, cista, cæteraque aut singula, aut pauca, & omni usui accommodata. Est unica hauriendis aquis urna deputata, sic lavandis pedibus parata, sicut præparandis elcis quotidia. Capitis reus esset qui observantiis (ut sic dicam) his, in aliquo obviaret. Hæc est prima institutio legatorum vestrorum. Deinde cum solidata membra quinquevenium transferit, velut ocio priori abjecto, ad fortia manum mittunt, aratra, plaustra, rhedas ducunt, frumenta purgant, fimum exportant, & quicquid ad virile robur spectat, inchoare festinant.

Si aut ad scholas fors eos miserit, vacuis manibus abeuntes ipsi valedicunt parentibus, & mirabili præfecta, nunc laborando, nunc studendo, nedum divitibus æque comparantur, sed crebro præcellunt. Videres rem jucundam in puerili ætate, quomodo in exordio veris saccos dorso imponant, ostiatim cantantes patria voce, Domine Sancte Petre, infla in cornu tuum, & reliqua: & hoc pro frugibus colligendis, quasi serendi opportunitas eos angariet. Rursum illis abjectis sportas resumunt rotundas, quas kyppas vulgo vocant, villas vicosque rusticanos circumcurant, ut ova ovantes congregent, sic modulando: Surgite bona fœmina, date nobis ova, & cætera. Hoc quid aliud est nisi sollicitudo futuræ solennitatis, quæ non rite colitur absque ovorum apparatu.

Succedit tandem autumnus, in quo ad rura confluunt, spicas post terga metentium legendo, ut contra hyemis asperitatem de victualibus sint provisi. Agit hæc sagax & industriosa natura sibi adhuc ignota, futurorum autem instar formicæ prænuncia, quasi ipso facto dicat: Dum plus potuero, etiam amplius & exactius laborabo.

Quantæ vero specimen probitatis emineat in bonis pueris, ex hoc perpenditur, quod pauperulis parentibus si tanta necessitas est, ex toto deliberant omnem quod aut mendicando aut laborando conquirunt, denuo ab eis formidolosius quæsituri, quibus egent, quam ab alienis. Nonnulli quoque quos illa conditio urget, ter quaterque venundantur, nescientes quis primum eos per collum arripiat, & in carcerem mittat, donec se redimant, aut fidejussores ponant, ne à terra diffugiant. Et licet quibusdam mechanicis aliquanto meliuscule sit quam istis, omnes tamen una necessitudinis meticulosa catena percellit, paventes ne gravius egestas senectam opprimat in locis non quæstuosis, ubi cessante facultate laborandi, qui nihil habet, nihil lucrari julle poterit.

CAPVT III.

De modo egressionis legatorum horum.

Gratulabundus olim regius Propheta, memor duræ captivitatis antiquorum, cecinit dicens: In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. Est aliqua similitudo nostrorum legatorum ad populum Israel, quo ad egressionis formam. Olim Ægyptii sustinere non poterant Hebræos servos, & tamen cum summæ pertinacia eos retinebant. Sancti Propheta ipsos docebant quomodo egredierentur, & qualiter se gerere deberent in terra quam intraturi erant.

Pariformiter nostri parentes docuere nos & exulem patriam relinquere, & aliis provinciis per venustos mores felicitatem haurire. Peracto igitur noviciatu læsivo qui jam in naturam versus fuerat, cum jam XII. annus impleretur, ex tunc & deinceps præparabamur, ut ad mysterium legationis mitteremur. Fateor me in patria non debite, sed delicate institutum, & incircò nullas mihi fortuna vices foris retribuit. Proinde gloriam in illos transfero, qui meruerunt, ego verbis informatus verba reddo. Convenerunt erga parentes, filium quem mitterent, unde decreverunt, & hunc aut similem exhortandi modum accipiunt: Ecce dilecti filii, sic & sic, ut vides, continua nos miseria & sollicitudo affligit. Parum habemus, paucis sustentamur, undique vicini fame cruciantur, tibi quod facere potuimus nostri, si quando vel unum diem delitiosum expeditus, tecum perquirere. Audivimus in aliis provinciis gloriam, divitias, delicias, dominia, prælaturas, cathedras magistras, honores populares, famulatus quæstuales abundare, quales nec vidimus neque hic adipisci valebimus. Si tibi hæc placent egredere, & fac medietatem læles nec vidimus neque hic adipisci valebimus. Esto legalis & probus, fidelis ac constans, obsequiosus & voluntarius istorum, & felix eris. Habe os facetum & mundas manus, sic poteris perambulare regionibus, diligens & alacer. Deum time, & dilectam matrem ejus beatissimam virginem Mariam venerare. Angelum tuum sanctum & apostolum, ac omnes sanctos præ oculis habe, & quocumque veneris sic te gere, ut non scandalum, sed honorem & profectum sentianus quia in filiorum gloria parentum

rentum quoque & patriæ laus splendidius eluceſſit. Jam de aliis multa exempla probibatis audimus, & de te auxiliante Deo id ipſum ſperamus. Annuente filio, cum dimitunt abſque lachrymis, precantes fauſta, ſimulque, ut ſi creverit, memor ſit pauperum amicorum ſuorum. Non nulli vero quibus phalera ſermonum deest, ſimpliciter fantur ad ipſum dicentes, Vade in nomine domini noſtri Jeſu Chriſti, noſter dilectus Deus cuſtodiat te & deducat ſemper. Sic dimiſſus baculum viridem de indagine arripiens pergit, neſcius ubi non dico ultimam, ſed ſaltem primam noctem ſit habiturus. Nemo facile hanc *legationem* contemnat, nemo ſubſannet, quorum (ut ſæpe audivi) & aliqua propriis oculis vidi, non leve myſterium in ea latet. Egrediuntur pannos, futuri glorioſi, ſtipem quærentes, ſed maximas largituri Eleemoſynas. Pedibus terram calcant, magnos caballos equitaturi, inter ſuos non reputati, ſed palatia diſpoſituri, urbes, provincias, populos gubernaturi, beneficia, promotiones, honores ſuſcepturi, atque donaturi. Egrediuntur puellulæ de cubilibus, innectite crines, capita ornate, veſtris ſponſis occurrere. Nolite eos conſiderare quod fulci ſint, quorum dum pecora paverunt, decoloravit eos ſol. Hiſpidos ne deſpiciatis, quia ferrum non aſcendit ſuper capita ipſorum. Parumper expeſtate, ſubito in alios viros mutabuntur. Et quos forte nec aſpicere hodie placet, ſuo tempore votis omnibus ad martalem complexum requireritis. In mentem veniat ſanctus patriarcha Joſeph, quem longa ſervitus vilem exhibuit, una hora in ſublime tulit. Hic nec unius ancillæ contubernio dignus putabatur, qui tamen filiam nobiliſſimi ſacerdotis in conjugem accepit. Facile enim eſt in conſpectu Domini honeſtare pauperem. Surgite principes, & cancellariis, ſecretariis, reddituariis, conſiliariis, cubiculariis, dapiferis, pincernis, officiariisque totius ſubſtantię veſtræ gratioſos vos exhibete, ut cum corpora veſtra, & apparatus gloriæ in ſua poteſtate habuerint, fideles vobis permaneant, & ex animo ad ſublimiora perducant. Hi ſunt quorum conſilio multa facietis, quorum fideli ſagacitati veſtrorum ſecreta cordium committetis. Properate in occurſum Prælati ſpectabiles cooperatoribus veſtris, quos ut proprias animas ob gratum obſequium diligetis, ut vobis in dignitatibus propter bonas virtutes ſuccedant. Aperite portas inclyti cives, ut veſtri conſules ac futuri rectores introeant. Non vos ſtridor ille ferratorum calceamentorum deterreat! non eloquii ſimplicitas in dubitationem adducat. Mementote quod memorabilis *Portinarius* ille ſancivit, qui ante aliquot annos multa experientia edoctus, hanc poſteris ſententiam reliquit. Hic enim velut divinæ providentiæ alludens, ſtatim cum aliquem de his humilibus legatis intrantem videret, venerabiliter occurrit, & manum depoſito capitis poſtulans dicebat. Gratulor adventui tuo, mi *dilecte domine Burgemaſter*. At ille rubore perſuſus; ſicque reſpondens, quare clientulum pauperem deriſiſſet, iterum aſebat: Non te derideo, ſed quod futurum eſt nuncio. Solet namque divina clementia mites & humiles ex altare, & ex inſperato divitias & gloriam ejus cumulare. Hoc tamen non magni pendendum eſt, cum dominus dicat: Fili recepisti bona in vita tua, ſed in ordine ad bonum operandum, ex donis Dei ſicut in prædicto Joſeph, & aliis multis Sanctis legimus. Freqventer expertus ſum iſtud in legatis noſtris quam prompti ad divinum cultum ampliandum fuere, & quam ſeduli in eleemoſynis largiendis. Scio quid loquor. Ante annos. XII. cujuſdam venerabilis viri de ſorte hac familiaritatem habui, quem (aſſumto ſermone qui ad hoc aptus videbatur) pauculis exhortationibus provocavi, ut in quodam cœnobio, tum in ſtructuris, tum in proventibus, & aliis quæ ad gloriam domus Dei ſpectant, *ad duo milia* & quingentos florenos expenderet. Alium adhuc ſuperſitem noſco, qui quotidie de donis ſibi à Deo datis decimas ſolvit, cum multa devotione, & quicquid ſibi de mercantiis (ut ſic vulgo loquar) ex lucro venit, decimam partem ad opera pietatis deputat. Inſuper ad inſtinctum meum promptus fuit *ad duo millia* florenorum, ut divinum honorem in quodam monaſterio promoveret. Tertium æque novi Prælatum magnum, multis honoribus ſtipatum, cujuſ notitiam tempore ariditatis primævæ habui, quem vix decem verbis attraxit ut cuidam bonæ voluntatis adoleſcenti præbendam largiretur. Et uſque in præſens plures chariſſimos mihi & aliis habeo, quos rogare amplius pertimeſco quam non exaudiri. Diligo enim eos qui legatione ſua honeſte pertruuntur, & eam perducent ad virtutum titulos. Hæc pauca è vicino plus ſuper ſuo quam neceſſario commemoravi, reſpondens quod divina providentiæ nomen ſuum glorificat adhuc, per hujus mundi abjecta, quare etiam ex conſequenti, ſæpe dicta legatio magna myſteria in ſeiſa habet abſcondita. Habeantur ergo in honore legati iſti & amore, quia neſcitur quid per eos Deus facturus eſt in orbem terrarum. Quos hodie deſpicimus, aliquando mirabimur.

CAPVT IV.

*De quibusdam exemplis, & varia fortuna legato-
rum iſtorum.*

POſt olim duram illam ſententiam quam noſtri parentes protoplaſti à decreto divinæ juſtitie acceperunt, quatenus in ſudore vultus ſui veſcerentur pane quotidiano, ruſſum ſcintilla clementiæ emi-

Statim alii responderunt. Apud Westphalonem. Dixi ego, quis est ille? Ajunt, Videbis. Egressi ergo de navibus ascendendo, pervenimus ad casulam ipsius. Suscepit nos lætante quippe cui nostrum diffortunium esset quæstus optimus, & ideo quicquid potuit hilariter exhibuit. Demum interrogans cum admiratione, an Westphalus esset, & quomodo illuc venisset, & quid ageret, aut unde viveret? Ad omnia respondit dicens: Ego vestras sum natus de Borken Monasteriensis diocæsis, huc veni nescio qualiter, hospitium nautis teneo, & quod ab eis percipio inde vivo. Expleto autem tempore aliquo recessimus illinc, ipsum illic relinquentes. Noluit enim nobiscum redire in patriam. Verum, quia simile huic vidi, nihil non desino usque in præsens admirari peregrinam Westphalorum fortunam. Fixum deinceps apud me fuit omnes habitabiles latebras cunctasque fortunæ vices Westphalos experiri. Quis namque illa deserta rupe, falsissima unda circumfusa (ad quam nemo nisi invitus accedit) non potius fame mori extimesceret, quam victus necessaria conquirere? Hæc qui faceret sincere propter deum & proximi consolationem, opus utique esse magni meriti. Si quis autem simplici intuitu sic degeret, nihilominus occasionem præstaret multa mala declinandi. Crebro enim contingit ut qui inter seculares vivunt, etiam seculariter se instituunt, & dum vicinis displicere nolunt, timorem dei nonnunquam incaute negligant.

Post ista quæ aliunde adduxi, nunc quid acciderit paucis adjiciam. Extra patriam vectus, in quodam solemniori loco steti, duos ibi Westphalones contemplatus, animo suspensus dijudicare tentavi, sed in ipso iudicio defeci. Unus dives qui structuram preciosam ibi erexit, alter inops qui ex officio funus ibidem sepelivit. Narravit ille de multis florenis, de panno precioso, de edulis o-pipare coctis, speciebus, foderaturis, ac similibus quæ mortales prima ducunt. Iste autem (quem admodum fabri fabrilis tractant) de fœtoribus quos sustinere solebat in fossis aperiendis. Dixi ego ei: Unde es amice? Ait quasi verecunde subridens: Ego sum de Altanae. Intellexi postea quod verisimiliter hic pauper in egressione locupletior extitit divite illo, sed fortunam longe dissimiliorem in prosecutione vidimus.

Vt dixi, hæc discutere cœpi, cur sic ista fiant, sed usque in præsens non sufficio. Si dicas, Dives ille cautior in principio fuit, pusillos degustans pisciculos, donec ad grandiores perveniret. Respondeo.

Potest quidem sic esse, sed nulla signa laudis in illo paupere consideravi. Si dicas: dives subtilior fuit. Respondeo iterum, potest sic esse, sed unum scio, quod satis grossus forinsecus apparebat, & cum quodam socio suo satis concordabat, qui crebro quasi solatii gratia dicere consuevit, Westphalones quanto sunt grossiores, tanto & nobiliores. Hoc forte aliquid veritatis habet, sicut de sancto Job in Biblia legitur. Erat vir simplex & rectus.

Sed mea quæstio nondum solvitur, cum uterque esset ejusdem conditionis. Omnia ergo hæc illi summo dispensatori committere satius est, qui hunc humiliat, hunc exaltat. Qui elevat de stercore pauperem, ut cum principibus solum gloriæ teneat, & dejicit de excelso sublimem, ut se cognoscere assuescat. Omnia proinde iudicia ejus quæ semper recta sunt & vera, (licet nobis occulta) venerari magis oportet quam discutere, & ita in omnibus agere, sive sic sive aliter nobis proveniat, ut ejus benedictam voluntatem per singula studeamus implere, quatenus feliciter experiri mereamur, quod Apostolus dicit. Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Et illud cujusdam sapientis: Nihil sub sole fit sine causa,

CAPVT V.

De exercitiis legatorum horum.

IVeundum est paternos mores recolere, & eos præcipue qui in sublime tendunt. Mirum fortasse quibusdam videbitur, cur hoc munere Westphali frequenter gaudeant, ut præter spem ad alta provehantur. Hic attendant pia corda, & divinam clementiam admirando venerentur, qui de stercore elevat pauperes, & consolatur desolatos. Datur præcellens autoritas in orbe his, qui ipsa vita putantur indigni: & præcipiunt ingenuis, qui ad serviendum fuerunt instituti. Sed quomodo olim Assyrii. Medi, Persæ, Græci & Romani, successive dominium in orbe multo labore acquisierunt, ita & isti in orbe proficiunt, non tamen violentia, sed benevolentia: non coactione: sed provocatione: non arrogatione, sed patientia. Hæc est enim illa nobilis antiqua & lenis sententia, quam Salustio teste, Micipsa rex Numidiæ in suo testamento filiis suis & Jugurtæ reliquit, dicens. *Amici quos neque armis cogere, neque auro parere queas, officio & fide parantur.* Et Romana sanctio in idem confluit, male videlicet habere amicos quibus serviant, quam subjectos quibus imperent. Et omnibus sociis suis ac regibus Romani consuluerunt, ut suam magis amicitiam, quam arma experiri studerent. Pulchra verba dictuque facilia, praxis autem rara. Revolve altiloquia illa magnorum eloquia, pulcherrimasque de virtutum exercitiis doctrinas, & inveniens fœdum atque infaustum finem. Non te Livii fallat auctoritas, non Flori sententia, quod

quod tempore pauperitatis nusquam alter locus Roma sanctior, nec bonis exemplis ditior. Et quanto rerum minus habuit, tanto minus cupiditatis habebat. Quoniam ut iidem ipsi testantur, divitiarum & nimia rerum abundantia ipsam corruerunt, & dolos, luxuriam, avariciam, ceteraque vitia, maxime superbiam ambitionemque induxerunt. Contraxerunt etiam ab universo mundo tantam invidiam, & inter se discordiam, ut in bello hostes, in pace cives occiderent, unusque alium mirabiliter trucidaret. Sicque factum est, ut proprias sententias transgredirentur, & paulatim favorem populi, cum orbis dominio perderent. At longe aliter nostris legatis animus est, quippe qui non armis, neque divitiis, aut fortunæ arrisu nituntur, sed fideli obsequio, virtutisque cui omnia parent, Salustio etiam teste, & noverunt Aristotelis documento. *Neminem repente fieri summum.* Hoc etiam uno ceteris quodammodo hominibus præstant Westphali, quod ante tempus debitum nunquam dominia expetant. Non imitantur Phaëthontem, non Icarum, non Mariam, de quibus Poëta. Omni carent petulantia, patientia roborantur, & hæc sola herba tanquam ambrosia vescuntur, & labore durissimo sudoribusque in terram sæpe defluentibus, non minus quam nectare delectantur. Habet enim hoc benevola conversatio, ut plurimos in gratiam sui trahat, & dum cunctis prodesse cupit, facile proximum sibi reservire cogat. Mirantur ergo nonnulli præfatos Romanorum monarchas grandia fecisse, triumphosque ipsorum in sublimetollunt. *Ego autem miror amplius hunc agrestem populum sic in orbe peregrinari, proficere, crescere, & in omni statu perpetua gratitudine canescere.* Et de his loqui aliquanto iucundius est, quod res insperata videtur. Egreditur ergo legatus noster forma quæ supra, urbem aliquam ingressus, vel castrum aut villam, aut aliquod hujusmodi extra patriam domicilium, nihil secum deferens instar Apostolorum Christi, quod eum promoveat præter solam voluntatem obsequendi. Occurrit ei nescio quis, & intuens habitum, considerat cujus sit, & compassionem motus juvat ipsum, ut ubi ad aridum panem promerendum suscipiatur. Ingreditur fortasse domum alicujus divitis, spondet obsequium, laborare fideliter promittit: quicquid jubetur facere tentat, ad omnia voluntarius, nullorum laborum fugitans, minimus in domo, subjectus, & nemini non obsequiosus. Discurrit hinc inde, plus promptus initio quam utilis. Arcadicus sæpe, & ita rudis ut aquam deferre nequeant manibus. Omnia quæ insolita videt, sua vulgari lingua nominat, cunctis peregrinum vocabulum imponit. Si crateram argenteam cernit, vocat eam scutellam ferream, si vinum Creticum bibit, coactam ex ficibus aquam putat. Lardum libentius quam perdicem comedit, etiam etiam si, 50. annis perpendisset in camino. Foderaturas varias & preciosas pelles, murilegorum autumat. Depictum in pariete leonem ridens ait, quam longam caudam habet ille canis. Jussus à domino hæc aut illa facere, quæ nondum didicit, ridiculosa pertentat, cachinnum omnibus suscitatur, perquirat linteum, cribrare pocula gestit. Si tornatiles manuales afferre mandatur, rudem desert afferem, secandis caulibus aptatum. Si forpicem pro barba corrigenda dominus petit, ad stabulum currit, tonforium eorum afferens. Novi quendam ita simplicem, ut increpatus, quare pellicium maculatum non lavisset, illico ad puteum properasse pro aqua haurienda. His & similibus ineptiis irretitus, domum totam, vicinos hospites, aliosque occurrentes lætificat, singuli novam grossitiam jocunde admirantes. Non potest dominus jam gratiam facere coenam, non absque eo pransum ire. Circumducit oculos, vocat quem diligit animalia sua. Quod si præsto non est, ait: *Adsit grossiolus*, disponat singula nobis. Inter hæc obliviscitur domina mœroris sui, adolescente afficitur, & eum velut idolum colere tentat. Vestis mutatur, coma tonditur, caput in gyro raditur, mores mutantur, increpat, obsecrat, verberat, informat, coartat, mandat cum omni imperio, si forte aliquid honestatis imprimere possit huic rusticano homini, cui plus prodest sancta simplicitas quam cæteris simulata & latens sagacitas. Quod si res ex fausto agitur, statim proficit, & paulatim rusticitate abjecta civilibus ornat moribus vitam. Cultri instar cote acuitur.

Fidele quoque servitium prudenter continuat, libenter exequitur ac tandem perficit, donec cunctis sibi traditis, exemplo Joseph creditam sibi jubernet domum. Hæc suprema fides est prima victoria quam legati nostri patrant in orbe, quando dominus vix aliquid scit, de his quæ possidet, excepto pane quo vescitur.

Sequitur dehinc cura illa grandis, quando fidelis & prudens servus constituitur super omnia bona domini sui, cum autoritate, ut possit dare & recipere, emere & vendere, alienare & revocare, absque illius contradictione. Huic annectitur regula illa Patriarchalis, de qua sanctus Jacob testificans de seipso dicit.

Die noctuque æstu urebar & gelu. Fugiebat somnus ab oculis meis. Sic per viginti annos servivi, &c. De tali tetricum hoc habemus proverbium: Sine mercede quod bene facis, non manebit. Nam si homines negligunt, Deus supplet: ut in eodem Jacob patet, qui etiam filias domini sui in conjugium duxit. Simile contigit frequenter legatis nostris. Deus bone quam mirabilia sunt opera tua in universa terra! Quod scimus provincias in quibus accurate instituuntur republice, solícite mittuntur foras, commendatitias literas cum promotionibus amicorum secum ferunt, & tamen ad mensuram grossiorum istorum, sed Westphalorum raro pertingunt. Delectat me his parvum exemplum inserere.

Ante annos viginti, cum dioecesi Monasteriensis intestinum bellum corripere, multi divites in pauperiem redacti, vicinas provincias petivere. Venit inter alios ad me sororius germani mei, adolescens pulcher & facetus, castitate & probitate conspicuus, paucos secum aureos portans. Extenuati enim parentes fuerant, & ob hoc filium legarunt in orbem. Servivit ergo primo apud quendam probum dominum, sed inopem, ita fideliter, ut plures Prælati magni certatim cuperent eius obsequio fulciri. Considerans autem, quod duo miseri pariunt unum infelicem, & quod in civili profectu oporteat hominem ad minus aut solvendo esse, aut lucrosam, applicui eum ad talem, ubi statim crevit in sublime fastigium. Habui ingratitudinem ab uno, & grates magnas ab alio. Rediens quoque ad me, conquestus de patria nostra fui, sed ipse subito intulit: bellum mihi bonum fecit, non vellem me felicior optare. Jam enim nihil à domino differebat, nisi solo prælationis titulo. Sic se mutuo dilexerant, ut omnia essent eis communia. Sed sæva mors eum abstulit diuturniore vita dignissimum. Tristatur dominus usque ad animam, publice obtestans, pro omnium fratrum suorum obitu non sic posse se destitui. Nulla igitur gaza, nulla arma hoc unquam potuere, quod sincera dilectio, & labor officiosus.

CAPVT VI.

De multiplici patientia legatorum istorum.

EXperientia felici didicimus in sanctis martyribus nostris, quod patientia pauperum non peribit in finem. Et hæc etiam consideratio aliquo modo extendi potest ad præfatos emissarios, quorum major pars vitæ continuum martyrium est. Unde bene est eis favendum, si post tam diuturnos & fideles labores, aliquid gloriæ vel divitiarum hauserint in senectâ, quia hæc regula divinitatis est, dicente scriptura: *Coram cano capite surge, & honora vultum senioris. Et iterum: Dignus est operarius mercede sua.*

Hujus exemplum vidi in quodam canonico cujusdam metropolitanæ Ecclesiæ, qui tempore juventutis humillime servivit usque ad virilem ætatem, sed deinceps in deliciis & gloria fuit cum omni sobrietate & honestate. Aliquando in mensa ejus fui, & usque hodie memor sum bonarum doctrinarum, quas ab eo accepi. Dixit enim inter cætera: Chære mi, ego non habeo, neque ex divitiis, neque ex nobilitate quicquam, sed dilectus dominus Deus providit mihi, quod in hac solenni ecclesia ad canonicatum promoverer &c. Jam enim ex auro bibebat, & foderatas vestes portans, inter duces & comites conspicuus videbatur, nihilominus cum multa gratitudine memor fuit pristinæ humilitatis, quod maxime probandum est in omni homine: quam iucunda hæc prophetia illi fuisset, si quis tempore egressionis primæ vel in domo paterna hæc prædixisset: Hinc principum contubernalis erit, huic ad mensam recumbenti nobiles, & lecto ægrotanti comitibus sedulo servient: quam insperate hoc sonuisset in auribus ejus, præsertim si adjecisset, coram isto Electores Imperii adhuc capita sua deponent. Et tamen omnia hæc ita vidimus impleta. Sed ipse vir sapientissimus, & magnus ex minimo effectus, ad honorem verecundus, ad servitia sibi exhibita pavidus fuit, maluit honorare, quam honorari, servire, quod ingenue complexionis est signum. Ex quo accidit ut quo annosior fiat, eo sit venerabilior & gratior. Hoc namque inter mortales difficilimum est, gloria invidiam vincere, aut gloriosum esse, & invidorum insectationem non perpeti. Huc accedant plateales domicelli nostri, & omnes per totum orbem peculantes adolescentuli, qui larga patrimonia dilapidant, qui cuneos ante comedunt, & postea panem furfureum vix inveniunt: accedant & huic viro memorabili cæterisque similibus se comparent. Hic tuguri exili oriundus ita in mundo vixit, ut cunctis honorabilis absque omni querela proficeret, gloriam domus Dei non solum in clenodiis poveheret, verum etiam novas structuras erigeret. Vos autem de sublimi quotidie ruentes de malo in pejus, tandem vitam excedendo, postea præter factorem nil relinquitis.

De mechanicis ferme tacuissim, quantum sudorem, quantum laborem inveniunt, antequam officium discant invetum. Videbis fortasse aliquem ex his ad argentarium confluere, præsumens agrestes manus, quas providentia sulcandis cespitibus aptarat, fulgentibus metallis, gemmisque radiantibus applicare. Proh superi quot peregrinos ictus fulminat noster rudiolus in mansuetam (ut sic dicam) metalla, quot curvas trahit lineas, quot gemmas oblique dijudicat? Sed non impune. Sicut enim aliis facit, sic fit sibi. Percutit & percutitur, trahit & trahitur, judicat & dijudicatur, imo acerbè corripitur & increpatur. Volat preceptoris pugnus in dorsum, palma in maxillam. Digni auriculas fatigant, capillos evellunt. Os repletur increpationibus, conviciis tumet. Revertere, inquit, tu miserabilis bestia, tu obristate asine, ad porcos pascendos. O tu bufonice Westphale, quid huc venire voluisti, qui grossior es, quam tabarum stramen? Usque quo patiar te? Usque quo pudori eris officinæ meæ operariæ? Quam diu pavor instrumentis? Jam hoc, jam illud fregisti, jam cuncta quæ docui neglexisti.

In omni-

In omnibus his ille adhuc ineptus & insulsus, manet inexpugnabilis & imperterritus. Sed adiamus quæ sequantur. Noctes ducet infomes, nihil desperans, & nulli obirascens, veluti naturaliter sciens, quod labor improbus omnia vincat. Vidimus de his profecisse quosdam, & ita invulisse, ut Baronum instar stipata famulorum caterva templa peterent. Erat eis vestitus de panno preciosissimo, pellibus multicoloribus ornatissime subductis: possederant & omnia quæ ad omnem magnificentiam spectant. Stupui adhuc, præsertim cum quendam de sociis nostris quotidia tectum toga succlamantem serio audissem: Isti sunt servi patris mei. Sed nos ad cervisiam reversi, inter nudos parietes friguimus, pauculas portiones quas facultas habere potuit insuantes, ipsi vero in laqueatis tricliniis tremulas pulces, jura glauca, specigeras dapes gustando, etiam peregrina pocula in argento fordebant. Nil nobis profuit ingenuitas, nihil contulit libertas, in vasculis ligneis amphorisque terreis, affuissent per singulos dies. Non laudo pompam nimis prodigam, non ridiculosam jactantiam, non epulas intaustas, quippe quæ recidivandi occasionem velociter præbent, sed mysterium patientiæ intueor.

Non infimam laudem hæc habet, Seneca testante, qui ait, Virilis animi robur est, scire verba devorare. Sed non minus est post fortunæ arisum, se intra se continere, & non ambulare in mirabilibus supra se. Magis ergo placet quod nuper à tribus audivi, incedere videlicet ea forma quam à parentibus didicerunt, ne pavoni quis similis aut gruibus esse comprobetur. Vidi (inquit unus eorum) talia in preciosissimis vestibus pericula, ut me non delectet hujusmodi portare. Demum pauperes omittere non decet, sed aliquid pro ipsorum consolatione apponere.

Non enim omnes legati nostri ad primorum proficiunt statum, sed quidam sicut intra provinciam in sudore quærent panem. Reperi unum de his in Daventria, qui molarem manibus traxit pro ordeo frangendo, cui hoc ad magnam laudem ascribebat, quod pauperulam matrem longe positam nutrebat, de his quæ victui suo superesse potuerant.

Alius quidam à facie gladii fugiens, in Metim civitatem pervenit. Occurrens autem cuidam, in famulum conductitium assumptus fuerat per aliquot dies. Horum hæc aut consimilis rationatio extitit: Mandat Dominus hæc & illa homini simplici & sine felle. Facit omnia, & plus quam imperabatur, ac melius, dicitur ad mensam, ponitur vinum, panisque cribratus cum ferculis solitis. Pavet famulus, attingere non audet, secum an joco agatur, an serio, perquirat.

Animatus à familia gustat cum cæteris, nunquam se talibus refectionem jurat. Venitur ad vesperam, iterum refectionem, manum extendere jubetur, ut nummos recipias. Jam qui faciem servuli videret, mente exhilararetur. Stupet post vina & epulas pro modico opere argentum largiri. Quid putas nox illa peperit? Manet dominus absque somno, timens ne alter grossolum præripiat. Inausum formidat famulus nuncium, ne locus suus alteri deputetur. Crepusculum in desiderio est. Tandem post assvesationem dicunt: Hannike, vis ne redire in patriam tuam? At ille: Non ego in bona fide. Oporteret mihi esse servum, & alteri proprium, ac durissima quæque perpeti, comedere panem nigrum, & ptisanam bibere. Ego volo hic manere &c. O populum dignum orbis contubernio, qui ita nosti filios educare, ut cunctis provinciis apti sint, O præclara virtus patientiæ, quæ etiam de minimis docuisti homines reddere grates Deo.

CAPVT VII.

De affinitate Westphaliae ad cæteras provincias.

Debitores sumus principaliter Deo, parentibus, & patriæ. Ex his enim esse habemus, educationem & conservationem. Deinde amicis & benefactoribus, sine quibus nullus eligeret vivere super terram, quia teste Tullio, *Nihil est dulcius quam habere amicum, cum quo sic omnia loqui audeas ut tecum.* Post istos vero illis obligamur, qui ex eis nati sunt, & qui proximis, eo amplius. Obligatio autem hæc sive debitum quatuor respicit, scilicet honorem, amorem, suffragium, & solatium. Prima duo creatorem attendunt primo & principaliter. Secunda duo, proximum, tamen simul quodammodo omnibus impendenda sunt. Cum ergo Westphalia cognationem specialem habeat cum omnibus provinciis, restat secundum verum dictamen rationis, quid singulæ provinciæ Westphaliam specialiter venerari & amare teneantur, & ei suffragium & solatium impendere, prout res postulat & tempus permiserit. Rursum quia Westphalia omnium provinciarum beneficia participat, sequitur quis eas honorare & amare debeat, ac bonum ipsarum omni tempore promovere. Quod si ubique non poterit, tamen in bona voluntate obligata manebit. Generaliter vero omnes Christiani sibi mutuo in his vicissitudinem reddere teneantur, & alter alterius substantiam & famam non lædere, sed salvare.

Ut autem ostendam hanc affinitatem per orbem diffusam, occurrunt duo exempla in duabus illustribus domibus Westphaliæ, quæ hodie cunctis principibus Christianitatis sanguine conjunctæ sunt. Una est de Marka, quæ comitem habet inclytum ducem Clivensium, cujus pater West-

ter Westphalico sanguine oriundus fuit, quamvis domicellus Gherardus germanus ipse, eundem comitatum habuerit ad dies vitæ suæ. Hic dominus dux Joannes & comes, nepos est magnifici Domini Caroli ducis Burgundiæ, cujus industriosa potestas hodie cunctis provinciis nunciatur ad correctionem omnium animarum errantium. Altera est de *Rausenberch* quæ habet comitem dominum Gherardum ducem Montensem & Juliacensem, qui natione Westphalus cum imperiali stirpe Saxonum connubia junxit, quæ ducibus Bavarorum, Australium, Micenensium, Hassonum, Brandenburgensium, & aliarum illustrium domorum affinitatem semper proxima fuit. De reliquis generosis stirpibus Westphaliæ, quales extra provinciam crebro principes habuerint: longum est differere. Unum scio episcopum tantæ probitatis extitisse, ut quædam potens diocesis ipsum requireret & eligeret, atque defensaret cum grandi periculo & damno suo, contra alium de sua diocesi progenitum.

Facile nunc ad inferiores parum descensus, & ratio in promptu est. Cum enim Westphalia mittat natos suos in orbem à diebus antiquis, & non ut ceteræ nationes, scilicet remeandi in patriam gratia, sed ut maneat ubique sibi commodum repererint, ipsique in omnibus matrimoniis contrahant locis: sequitur, quod non faciliter homo recti exempli & sermonis solidi affirmare audebit, se nullam venam Westphalici sanguinis traxisse à progenitoribus suis. Quod si hodie quis nihil de talibus sciverit, rem ipsam perpendat, & vero verius esse intelliget, ipsos Westphalos ab annis mille & ultra fungi per orbis climata sibi solita legatione, vixque magni esse nominis in magna civitate hominem qui nihil cum Westphalo sanguinis commune habeat. Restat igitur ut omnes hanc generosam provinciam honorent ac diligant, quasi progenitricem suam, vel ad minus affinem suorum progenitorum secundum verisimilem conjecturam.

Restat, ut cuncti Westphalico solo progeniti, omnes provincias mundi venerentur, & specialiter ament, tanquam suorum ingenuorum exulum gratiosas receptrices atque promotrices. Quis enim ex nobis cum secura conscientia dicere audebit? Nemo unquam ex meo sanguine illum vel illam regionem intravit, aut participavit eisdem? Habet hoc generosus animus, ut ad gratitudinis formam prætendat. Quod si quis ita extremi ingenii sit, ut hæc non capiat, nostra benevolentia citius compati affvevit, quam indignari.

Veruntamen quod cœpimus prosequamur, Domino Apostolico cum suis Cardinalibus ac curiali frequentia supremas grates reddimus, qui sequenter nostros exules recipit fame ac frigore attritos, & cum gloria summoque apparatu remittit. Dominis Patriarchis, Archiepiscopis, episcopis, abbatibus, collegiis, monasteriis, cæterisque personis ecclesiasticis, has ipsas referimus, aut ad minus habemus, qui id ipsum per omnia faciunt, aut secum eos retinentes, aut praelatos collaterales constituentes.

Domino Imperatori multas tribuat piissimus Deus felicitates, cujus aequalis & elevata super omnes magnificentia pauperes Westphalos non despicit, sed eos passim recipit, & quosdam comites palatii, quosdam secretarios, quosdam taxatores augustalium litterarum, sigillorum, causarum, privilegiorum, aliorumque qui tantæ celsitudini congruunt, gratiose creat Dominus regibus ducibus, marchionibus, comitibus, domicellis, illustribus, baronibus, militibus, curialibus, drosclatis, præfectis, majoribus, cæterisque qui secularem statum regunt, æque bene faciat Deus, ac ipsi cum nostris exulibus faciunt, gratiam præstantes, honoribus honores cumulantes. Provincias universas dirigat Deus in bonum, & multa felicitate reficiat, quomodo non abjiciunt in opes neque despiciunt desolatos.

Verum enimvero extollamus in cælum Coloniam nostram doctissimorum sapientissimorumque virorum gloria semper famatam, qui non levem, sed solidam semper disciplinam excoluere, & nequissimos hæreticos, Judæorumque fordidissimos amatores fortiter constanterque supplantarunt. O beata & inlyta urbs urbium Colonia, quot pannosos, gementes, desolatos, & fientes Westphalos suscepisti, eosque clementer educaisti? donec serico vestitos, alios consules, alios civilium contuberniorum magistros efficeres. Benedicte sit, Geldriensium, Clivensium, Juliacensium, Brabantinorum, Flandrinorum, Zelandinorum, Hollandinorum, Trajectensium, Frisonum, Hassonum, aliorumque in circuitu populorum natio, quomodo bene agitur cum peregrinis nostris apud vos, & dum de panibus vestris gustaverint, redire dissimulabunt.

Experimento etiam didicimus, quod longe amplius vos nostros, quam nos vestros hospites suscipitis. Nobilis tu Anglia & ab antiquo cognata, in ævum sis Domino Deo recommendata, quoniam nedum nostrates apud te ditas, sed ultro, cum nobilibus rebus preciosissimaque suppellectili transmittis. Francia, plebs ingenua, te protegat Deus, quæ nostris servis es salutis portus, & instituendis nobilibus virtutis forma. Præcellens Saxonia mater nostra & Domina, tibi jugiter bene sit in mari, & interra, quæ legatos nostros tibi ipsi æquas, hodieque in Augustali urbe *Lubeck* sororii mei avunculorum auro vestis, ac perpetuo consulatu nobilitas. Thuringia, Polonia, Hungaria, Svevia, Rhenique provincia tota nobilissima & optima, grates habeant multas, quoniam gratiose præfert nuncios quos misimus, & cohæredes facultatum suarum facit. Quomodo amplificabimus Prussiam & Livoniam? Quæ gens illic proficit ut nostra. Qui principes, qui gubernatores urbium, nisi legati nostri, aut ex illis progeniti? Dania, Svecia, Norvegia, ceteraque ultramarina

Syborch prope Westhoven sunt plurimorum sanctorum reliquiae, & indulgentiae Papales, passagiumque annale peregrinorum in Veteri Monte cœnobio Cisterciensis ordinis, creduntur mille virginum corpora esse, de societate sanctæ Ursulæ. In Tremonia sanctus Reinoldus martyr. In Sufato sanctus Patroclus martyr. In Monasterio sancti martyres Victorinus & Florianus. In Os naburgis, sanctus Reinerus solitarius infinitis miraculis coruscans. Et sancta Alleydis extra muros. In *Campenberch* cœnobio ordinis Præmonstratensium, beatus Gotfridus comes. In *Lengerke* sancta Margareta solennem habet memoriam cum miraculis pluribus. Et est ibi passagium grande frequens & copiosum per singulos annos. In Stromberge est gratiosa crux, similiter & in Coesveldia digne petentibus, & propter frequentiam miraculorum peregrinatio continua. In Laer est devota invocatio sancti Georgii martyris, & etiam in Eyckrode, in capella quadam in Monasterio prope summum, est quædam singularis veneratio beatæ virginis Mariæ, & visitantes ista loca, crebro sentiunt se à languoribus relevatos. In Stenfordia est memoria sancti Willibrordi, qui unus de primoribus prædicatoribus fidei in illis partibus, & propter maximas indulgentias quæ ibi pronunciantur à dominis ordinis sancti Joannis, est annualis peregrinatio tempore autumnali. Audivi quoque in Horstmaria esse imaginem beatæ virginis à Roma illuc translata mirabiliter, sed quia certus non sum de relatione ista, aliis veritatem inquirendam relinquo. Hoc tamen scio, quod est quædam fama de nobili quodam viro, dicto vulgariter, *de gude van Horstmar*, cujus epitaphium in choro ibidem depictum legitur. *Dat voylt heyden ind kersten sagen, dat dye weer eyn die beste bysnen dagen*, hoc est, quod tam pagani quam Christiani supremæ bonitatis illi testimonium præstabant. Non omnia potui perquirere de cæteris Sanctis illic quiescentibus, præcipue in diœcesi Myndensi & locis vicinis. Cui placet, ea quæ repererit hic annotare dignetur. Intellexi ante paucos annos novam quandam peregrinationem inchoatam in oppido Blomenberch, ubi continue populus confluit cum multa devotione.

Sunt nonnulli quibus ista peregrinatio displicet, propter certas causas, sed alii contrarium sentiunt, videlicet quod Dominus simplici populo quinque miracula ostendit ad corroborandam fidem. Nec obstat si aliquando error contingat in talibus, quæ non sunt de substantia credendorum, secundum illud Hieronymi super Matthæum. Non condemno errorem qui ex odio Judæorum & pietate fidei procedit, quia etiam maximi doctores in hujusmodi falluntur, quamdiu ergo plebs recta intentione procedit, honorandi videlicet principalem unum verum Deum & filium ejus dominum nostrum Jesum Christum, ac sanctos ejus, fidensque pie se exaudiri in invocatione sua, *dimittenda est potius in hujusmodi (ut sic dicam) quam impedienda*. Gaudebat olim Apostolus, si omni modo glorificaretur nomen Domini Jesu, sive per occasionem, sive per contentionem, sive quæstum, atque cætera hujusmodi. Et Dominus in Evangelio dicit, discipulis volentibus tales prohibere, Ne prohibueritis eos. Qui enim non est contra vos pro vobis est.

Cæterum redeundo ad materiam nostram, fiducialiter loquor, quod populus Westphalicus pro majori parte devotissimus est, in jejuniis præcipue, in audiendo verbum Dei, in visitandis ecclesiis, in suscipiendis stationariis, in frequentandis peregrinationibus, in dandis elemosynis, in suscipiendis peregrinis, & in aliis operibus pietatis. Simplicitati & probitati maxima pars plebis intenta est, neminem fallere edocta, & ad multas violentias sustinendas assueta.

Quod si quis objiciat de quibusdam dyscolis nolentibus gustare sextis feriis de lacticiis, tamen diebus dominicis instrumentibus portionem de rapta vacca. Respondeo quod pauci sunt tales respective, ut infra declarabitur, & nihilominus tamen in jejuniis strenui. Si enim ita Deum extimescunt raptores nostri, quid de aliis sentiendum sit, syncerus facile animus syllogizabit. Nulla provincia unquam sic dotata legitur, quin ollæ contritæ illic aliquando reperiantur. Sed à potiori res denominanda est, sicut de Hierusalem & Roma patet, in quibus gravissima piacula facta sunt, tamen dicuntur civitates sanctæ, propter mysteria redemptionis nostræ & orthodoxæ fidei promulgationem.

CAPVT IX.

De spectabili institutione hujus provincie, & maxime de diœcesi Monasteriensi laudatissima.

GLoria orbis terrarum est congregatio justorum, estque antiqua prudentum sententia. Quæ rector civitatis, tales sunt habitantes in ea. Quia igitur Carolus divus princeps, erat vir potens, prudens, & clemens, ideo ministros hujusmodi suo lateri sociavit, quorum auxilio & consilio fretus, cuncta quæ gessit ad laudabilem finem perduxit. Obventa igitur Westphalia viros nobiles & christianissimos introduxit sapientia insignes, armis strenuos, ac pietate

repletate decoros, qui tam verbo quam exemplo populum noviter conversum, ita spectabiliter instituerunt, ut proprio nomine quasi abolito, viri boni appellarentur. Habet enim hoc præclara virtus, ut generalem titulum honoris suis facile imponat cultoribus. Vidi plures de hac profapia ramusculos quibus parentum probitas tanta inerat, ut boni saporis & odoris vinum, id est, fama laudabilis longius diffunderetur, & cunctos (ut sic dicam) inebriaret. Hercule, jurarem si fas esset, me toties ex animo delectationem novam concipere, quoties illorum inclinatorum domicellorum memor fiar, quantam scilicet humilitatem, fidelitatem, modestiam, affabilitatem, gratiamque proximis impendant, & præsertim subjectis sibi.

Novi quendam in statu illo, quod difficile est, pene perfectorum monachorum devotionem obtinuisse. Quocumque enim se vertebat, jugiter submurmuravit velut timore Dei ebrius dicens: Decem præcepta Dei, decem præcepta Dei.

Alter quidam cum crebro in obsequio civitatis cujusdam equitaret ad dietas (ut vulgo dicitur) tenendas, & rogaretur ut stipendia ex more susciperet, ait: Absit hoc à me dilecti filii, Ego abundo, & libenter vobis gratis servio, ne pauperula communitas gravetur. Scio unumquemque difficulter satis suum panem, & quæ ad victum pertinent, promereri.

Comitem etiam (quem nostri altum vocant) quendam novi, virum utique supremæ probitatis, cui hoc pro insperata gloria imputabatur, quod cum in odibilibus officiis crebro fuisset, semper gloria invidiam vinceret. Nescio an erat Samueli par, aut major in hoc genere gubernandi plebem, an non: Deficiet me tempus, si cuncta retexere voluero, quæ ad hanc rem pertinebunt. Sed utinam quidam non aberrarent à vestigiis patrum suorum.

Et nunc quidem ad Monasteriensem diocesim, in qua natus sum, stylum verto, cui ut arbitror nulla altera in tota Westphalia secunda est. Omnibus populosior, latior, ditior, potentior, gloriosior narratur, nec aliquam ecclesiam in omnibus provinciis, ubi fui, reperi tam ordinatè institutam, sive in ædificiis, sive in redditibus, sive in ecclesiasticis ornamentis, ac modo regiminis. Prima ejus fundatio est, ut de genere domicellorum illic canonici habeantur, quibus eligendi episcopum ac principem auctoritas donata est. Ex his vidi devotos & humiles viros, atque adhuc unum superstitem nosco tantæ religiositatis, ut veraciter credam multis monachis de regulari observantia eum non inferiorem, sed forte sanctiorem.

Princeps autem ille, sive præsul per nobiles illos viros canonicos scilicet electus, sub se habet comites, barones, nobiles, domicellos, ac servos sine numero, curialesque plurimos pro defensione patriæ ac causis tractandis atque decidendis. In spiritualibus prælatos solito more juxta ecclesiasticum ritum, ad omnem copiam. In substantia temporalium deputatos habet à prima fundatione duodecim majores officarios cum curiis suis distinctos in ecclesiæ & civitatis Monasteriensis, adjunctis etiam sibi (ut vulgo loquar) Scultetis numero XLVIII, qui simul faciunt cum eis sexaginta præfectos substantiæ pontificis, juxta exemplar Salomonis regis Israel, præbentes alimoniam principi per singulos dies, unusquisque in mense suo. Hæc dum ita servarentur, omnes divites & felices fuere, nullusque locus querelæ aut jurgiorum patuit. Sicque famosa hæc observatio sancta fuit ac celebris, ut divæ memoriæ sanctus Engelbertus, archiepiscopus Colonienfis, martyr hanc observantiam in sua metropolitana diocesi, introducere moliretur, licet sancta morte præventus ac martyrio coronatus, id exequi nequiverat. In ejus namque legenda sic habetur, quod XII. Scultetos per diocesim constituere voluit, quibus redditus suos commendaret, ut ipse spiritualibus vacaret, ac causis magnis necessariis liberius intenderet. Quam pulcher ordo bone Deus! ubi singula membra agunt quæ sui sunt officii, & à divino regimine discrepant in nullo! quam sit autem irrationabile & Deo ingratum transferre terminos quos statuerunt patres nostri, sacra scriptura testis est, ac aliæ historiæ sanctæ, præsertim ubi aliquid committitur in præjudicium sive damnum proximi. David enim cum injuste privasset Myfobseth paterna hæreditate, graviter punitus legitur, quia teste Lyra ob hoc nepos ipsius Roboam XI. tribus sive ducatus amisit. Et ita de multis legitur.

His exemplum recens superaddo, quod oculis vidi, auribus audivi. In præfata diocesi Monasteriensi, cum quidam in episcopum ex more electus fuisset de genere comitum, & omnia castra plena reperisset, nescio quo spiritu tactus, duas curias officiaras hæredibus abstulit contra voluntatem ipsorum, redditus tamen quibusdam aliis licet non æqualiter. Putabat enim se juste hæc facere potuisse. An autem peccaverit, an non, Domino Deo committo. Hoc unum scio, hæc facere potuisse. Scivi eundem crebro infirmum, & in multis scilicet illum conviciis ob id ipsum laceratum fuisse. Scivi eundem crebro infirmum, & in florida ætate vita functum. Fuit tamen princeps providus, pacificus, & in pluribus commendabilis. Post eum Germanus ejus electus erat, qui nullo pacto possessionem obtinere potuit, licet maxima pars domicellorum cum multis principibus in circuitu, partes ejus adjuvaret. Verum quo judicio hæc facta sint, discutere non valens, ad pristinam sententiam securus recurro, sciens quod eadem mensura remetietur unicuique, quæ ipse aliis mensus fuerit. Ait enim sanctus Gregorius super Ezechielem homilia, 6. Hoc nos debemus exhibere proximis, quod indignis nobis à creatore nostro conspicimus exhiberi. Oportet sic fieri nobis, sicut aliis facimus. Hanc autem consimilem sacre scripturæ admonitionem ad multa similia posse referri arbitror, felicemque

animum fore quem aliena pericula cautum faciunt. Sententiam notatu dignam olim memorabilis Soinus protulit, qualiter videlicet Roma à conditionis suæ anno DCLX. turpi inopia præcipuas suas partes auctionabatur, ita etiam ut quo plura raperet, eo infeliciores redderetur. Ait enim, Consideret urbs Roma tempora sua, cum quasi inexplebilis venter cuncta consumens & semper esuriens, cunctisque urbibus (quas miseras faciebat ipsa miserior) nihil relinquens, nihil habebat, & stimulo domestica famis ad continuationem bellicæ inquietudinis aut civilis exactionis trudebatur. Qui habet intellectum calculet numerum dioecesis nostræ, & si à gloria primæ institutionis usque ad hunc numerum aliquid simile repererit, vigilantius penset, ac ne priora succrescant, diligentius invigilet, obicemque periculis opponat.

CAPVT X.

De excusanda patria nostra in quibusdam.

Oportet hic apologeticum texere, de nostra hac provincia excusanda quoad aliqua, & præsertim quoad duo, videlicet rapinam & dolositatem. Crebro hæc audiui, & jam versiculi in orbem transferunt, Westphalus est raptor, &c. Westphalus à fallo, &c. Dico quod sentio. Quoad primum, Pauci sunt respectu ad bonos, qui nobis hanc infamiam fecerunt & communiter de generatione domicellorum. Quo ad secundum risu moveor, mendacium rejiciens, quamvis apertum (ut dicitur) mendacium responsione dignum non sit. Cunctis ergo provinciis sic loquor, adeo scilicet grossas esse fraudes Westphalorum & apertas, ut facillime possint deprehendi, & statim dum aliquid licet rude protulerint, ad proximum se convertunt dicentes: Ego etiam aliquid scio, &c. Communiter ergo tales loqui nesciunt, & tacere nequeunt & per consequens citius se fatuos, quam eruditos ostendunt, suntque communiter de genere plebejorum. Quod si quidam versipelles sint & angvilla lubriciores, pauci quoque respectu & ut primi degeneres maculam dant ingloriam patriæ suæ. Sed nunc de raptoribus parum annecto. Vitam ipsorum quasi quiddam de mirabilibus mundi aspicio. Sunt namque de generosa prosapia, proceri statura, viribus fortes, animo industrii, benevoli ex natura, cupidi honoris, apud suos fidelissimi, solo necessitatis articulo violenti. Si ad solvendum symbolum redditus haberent, nunquam de taberna ob rapinas exirent, multa docet eos mala, & impellit inausa paupertas. Hæc verba præferunt super. Illic facile inveniunt quæ alibi perduntur. Ibi Deus Dominum non habet. Ibi vertitur credo, & finitur pater noster &c. Videres in eis non sine lachrymis (ut puto) formosos domicellos, pro vili victu & vestitu quotidie agonizantes, patibulo & rotis se offerentes, ut in ediam famemque repellant. Ipsi pro summa justitia est, litteras diffidatorias vicinis quandoque mittere, & deinceps rata esse omnia ac honore digna quæ patrent. Sanguinem non sitiunt, dominia, ufuras, tornamenta, pompas sumptuosas, neque faciunt, neque super cor ascendunt. Tantummodo victum obtinere suprema illis est salus. Hercule, juro si fas est, quod tales ipsorum deliciae magna mihi poenitentia esset. Noviciatus hoc est tyrocinium martyrio comparatur. Rapti enim de cunabulis quinquennes super sellam legati, altis caballis imponuntur. Robusti deinde equites diætas quandoque plures faciunt, aliquando post cœnam in lectis quieturi. Infantes vero absque omni dispensatione sepeliuntur fimo stercoreo, inde non surrecturi usque quo veniat magister stabuli. Post ea equorum urina madefacti, egestis cooperti, moribus exanimati, ictibus læsi. Jam domicellus adveniens præcipit ut exercentur tyrunculi, si forte alicujus profectus bellici in eis sit spes. Verberantur, objurgantur, lacerantur, & ultra quam dici possit, infantilis ætas laborare jubetur. Eadem fere disciplina est in curiis principum, qui ex æquo urgentur ad bellum. Deinde cum validior facultas accreverit, ad clypeum vocantur, baltheo arcuali cinguntur, hasta, cuspide, gladio, & sagittis ornantur, & mox velut patibulo consecrati, ad campum animose procedunt. Si prævaluerint bene est, si vero suspendio interire cogantur, non magna cura. Principales autem Domini, velut ex honestate gladio reservantur, aut si tanta impietas est, rotis imponuntur. Hæc est hæreditas servorum hujus seculi, qui patria voce canunt dicentes. *Ruten roven dat en is gheyn schande, dat doynt die besten van dem Lande.* Latine sic, Non est scandalum armis vacare & rapinis undecumque se & familiam nutrire, rationem stulte allegantes, talia scilicet facere meliores de patria. Deus bone, si isti sunt meliores, quid de pejoribus sentiemus? Denique rusticis respondent. *Hangen, raden, koppen, steken, en is gheyn sunde, were dat nit, wy en behelden niet in dem munde.* Hoc est: Decollare, rotare, suspendere, transfodere raptos, non est delictum, quoniam nisi hoc esset, omnis status mundi fame periret. Hic pia corda evigilent, & misericordem Dominum suppliciter exorent, ut tantis calamitatibus finem imponat, tribuatque rusticis & mercatoribus gratiam humilitatis, ut prosperis illecti, petulantes non fiant: raptoribusque paracletum tribuat, quo hujus mundi non dico prospera, sed extrema adversa contemnant, & ad confictum contra Sarracenos procedant.

Proh Superi, maneo mihi metipsi in hac parte ignotus. Non potest animus ab his martyribus avelli. Martyres sunt, si non Dei, tamen diaboli. Aliquando in contubernio ipsorum fui non rapiendo, sed convivendo sapius. Hoc paucis dicam. Neptem nostram aliquando cum apparatu armorum propter hanc deprædationum necessitatem alio duximus desponsandam. Erat sponfus ejus mixtim de genere domicellorum atque majorum. Nuptias grandes fecimus, militarium, majorum, rusticorum non minima copia advocatur. Aliqvanti etiam cives cum prædictis domicellis intererant. Verum enimvero quod æqvissimum aut infero, sponsæ hujus genitor avunculus meus longe majores nuptias in loco natali suo fecit, ubi summa pax colebatur, & multa (ut sic dicam) clenodia à circumcursantibus quemadmodum putabatur ablata perdidit, tanta tamen fidelitas servabatur, ut etiam fortuito amissare stituerentur. Soror item mea ex incuria togam suam post cistam cadere permisit, diu querendo velut furto ablatam de ea rehabenda desperavit. Jurantibus autem civibus, quod nequaquam ita credere deberent, sed serviisti nobilium fidelissimi in hac parte essent, assensum multi propter cultellos barbaricos & habitum quem gestabant, adhibere noluerunt. Sed recedentibus nobis, eadem toga tamquam si apud legales & amicos hospitata fuisset ad dominam suam relatæ est.

Hæc breviter dixi, ut e vicino ostendam hos pauperes raptores, non ita perversos esse sicut à quibusdam judicantur. Sciunt enim quo in loco & contra quos, & quando, & quomodo res talis peragenda sit. Unde non sunt omnia semper in malam partem accipienda. Spero etiam quod pluribus eorum dominus spiritum compunctionis & gratiæ dederit, ut errata in melius commutarent, aut religionem intrando, aut nudis per orbem pedibus peregrinando, aut contra infideles pugnando, aut aliis operibus bonis insistendo, celebre exemplum ad posteros transmitterent.

Verum enimvero ut ad rem veniam, puto ipse, quod sicut teste Livio & Floro cives Romani olim postquam orbem domuerant, & in urbem redierant, pauperesque facti agros dividendo, civilia bella suscitabant, ita Franci divisam inter se Westphalam, cum singulis sua portio diminuta videretur, eadem discerpserunt, & vicinus cum vicino comedere tentabat. Sed potentioribus forti præsidio se munientibus, violentosque à se expellentibus ad loca prædicta transmigrarunt, & quibus usque in præsens eruptiones multas fecerunt, veluti antiquam injuriam vindicantes. Terra enim Westphaliæ tota ad agrarios respicit, neque ponderosa telonia, neque flumina navigabilia, neque nundinas provinciales habet, aut similia accidentalia, unde quæstus varios conquirat, ergo deficiente rustico similiter tota concidit. Majoribus itaque suas curias ex pacto retinentibus, cetera plebecula tantum numerum domicellorum nutrire nequivit: quare non mirum si hæreditaria paupertas apud quosdam inoluerit, præsertim apud illos qui præciosa viventes, cuncta quæ ad manum sunt absque sollicitudine consumpserunt.

De mechanicis etiam nihil regulariter loquendum est, qui pro magna parte sub fortuna vivunt, quasi de manu in dentem, neque his rebus alios nutrire prævalent, qui vix sibi sufficiunt. Etenim si quæstus pinguis est, facile in sublime tendunt, donec rursum marcescant. Si autem tenues, etiam coqvunt tenues pulces: possunt tamen plerique eorum ex eventu fortuito plurima lucrari atque largiri.

Est ergo prædicta infamia rapinarum magis ex necessitate, quam voluntate, magis expallata justitia, quam debachante sævitia. Unde ei aliqualis venia debetur. Et si non potest excusari ex toto, potest tamen extanto. Si autem patres illi cum sancto Carolo huc non venissent, & animam suam in manibus suis non poluissent, terra utique Westphaliæ in fidelitate permanisset. Grates igitur reddamus sanctis patronis nostris, & proles ipsorum cum pia supportatione tractemus, ipsosque humiliter moneamus, quatenus ab vitiorum anfractibus se abstrahant, & paternarum prohibitum exempla (quæ plurima audivimus & aliqua vidimus) etiam in se Christiano more nobis animose ostendant.

Exemplum autem breve illis raptoribus, hic offerendum censui, ne desperent de venia. Sancta quædam persona in cælum rapta, vidit animam quandam multis gaudiis perfusam, de qua intellexerat, quod esset minima inter omnes cælicolas. Quæsit igitur cujus conditionis fuisset. Respondit illa, ego fui anima cujusdam raptoris domicelli, & nunquam aliquid boni feci in tota vita mea præter in ultimo exitu à corpore: tunc enim capi gemere cum proposito emendandi si vivere licuisset. Ob hæc gratiam consequutus fui, reclusus tamen in purgatorio acerbissimo per cæterum annos. Peccavi autem magis ex consuetudine, sicut ab infantia edoctus fui, quam ex malitia.

CAPVT IX.

Exhortatio ad domicellos pro antiquis juribus conservandis.

Divina sapientia de se loquitur, dicens: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Hanc præclaram sententiam inclyti domicelli & militares auscultate, & ejus iugo colla vestra subijcite. Testamentum sanctum patrum vestrorum servate, & neque ad

sinistram neque ad dextram declinate. Non vos grandia super humanam rationem divina auctoritas sequi jubet, sed quæ in prospectu sunt, plebiscita sancta zelare. Et quid vobis salubrius audiendum est, quam illud sapientis eulogium: Ne transferas terminos, quos statuerunt patres tui. Denique ars & providentia regendi potissimum sumenda est ex regula, quam habet communis usus provinciarum vestrarum, à sancto Carolo & aliis venerabilibus dominis institutam: hæc si custodiat, prospera & reformata erunt omnia: si vero negligatur aut contemnatur, illico vobis eveniet quod per quendam prudentem dicitur: Quia non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. Advertite, si placet, quibus his canon ita subservit, ut gloriæ vestræ? Jam majores pro maxima parte vobis obtemperant, jam spiritualia, jam temporalia in manibus vestris sunt. Si cœperitis hoc testamentum immutare, nulli amplius quam vobis ipsis nocebitis. Soli vos estis quos observantia antiqua famosos seu famatos splendorumque constituit. Cavete cum providentia vobis: Hoc enim quod habetis alii ardentem concupiscunt. Securi eritis, si consuetudine cum vestris subjectis vixeritis. Omne insolitum habetote suspectum. O quanta mala novorum introductio crebro peperit! Facilius in solitis perseveramus, & incertum est de futuris, an unquam talerobur habebunt. Hoc est quod olim Moyses filiis Israel dixit, quod nihil ita ut patrias leges observarent. In hoc enim eritis (ait) gloriosi, & coram cunctis gentibus spectabiles, si servaveritis quæ ego præcipio vobis. Et utique ita factum est, quia nullus contra eos ante prævaluit, quam legem Domini penitus negligerent. Tunc enim in direptionem venerunt, & hostibus suis substrati leguntur. Simili modo de vobis cogitate, & si aliqua exempla habetis, cum illis conferte, videbitis quæ an unquam prosperati sint, qui à testamento sancto recesserunt.

Pensate an iccirco à sancto principe illic constituti sunt parentes vestri, ut rapinas exercerent, aut raptoribus consentirent, vel favorabiliter dissimularent, subjectos etiam ultra constitutum gravarent, redditus principum fraudulenter usurparent, aut pignorum colore detinerent, suos, inquam, æquales jam attenuatos totaliter, velut buccellam panis deglutirent, miserabilium personarum causas suspenderent, occasiones quærerent, ut simplices sub colore justitiæ convivium solvere cogant. Potationes, jurationes, conspirationes, occisiones, usuras, elationes, fraudes, promissiones subdolas, irrisiones, obloquutiones, luxurias, incestus, minas protervas, cæteraque his similia facerent: & demum exhortationes sacræ scripturæ contemnerent, primas leges despicerent, sacros canones abjicerent, & de sententiis excommunicationum nihil curarent, immo ex hoc magis infeliciter diabolo traditi gloriarentur. Summe jurarem si opus esset, quod si sanctus Rex Carolus aliquem in suo comitatu reperisset, aut proprio gladio trucidasset, aut non minus quam nequissimum maleficium quatuor equis extentum, cunctisque artibus diruptum, horribili neci tradidisset.

Sed & hæc scitote, quia non minus potens nunc est, quam tum fuit, immo longe potentior, & ad faciendam justitiam zelosior. Ita de omnibus venerabilibus viris & progenitoribus vestris sentite, nec quisquam filium aut filiam liberavit, nisi fuerint imitatores operum bonorum.

Si forte dicat aliquis ex vobis, jam tempus pessimum esse, & cuncta per abruptum agitari, & iccirco spem nullam remansisse correptionis militarium, dico quod eo amplius insudare tene-mini, & fiducialiter sperare in adjutorio altissimi, dicendo: Tempus faciendi domine: dissipaverunt legem tuam. Nec vos terreat magnitudo operis, quia paulatim longius itur, & qui in Domino sperat, confirmabitur. Quomodo autem incipiat, optime vos scire arbitror, & quod à quodam nobili Domino didici hic annecto. Convenientibus vobis in unum qui divites & inclyti estis, fide præclari, & famosi in populis, sic simul commentemini. Ecce charissimi, ut cernitis, stirps nostra ab olim spectabiliter quotidie imminuitur, hæreditates nostras alieni possident, servi succrescunt, & nos cum armis nostris ad ima declinamus. Jam facilius agricola unus, quam decem ex nobis mutuo accipit, & locat quæ vult, & nostra legalitas pergit in derisum & opprobrium. Omnium istorum causa est negligentia nostra, quia nos mutuo non diligimus: nec uti patres nostri solebant, excessus corrigimus, aut nobis ipsi dum opus est succurrimus. Timendum valde est, nisi remedium apponamus, hæc de quibus quærimus in statum longe laxiorem casura, & ut in vicinis provinciis cernimus, tandem omnino defectura. Percutiamus igitur scædus inter nos, & pauperes amicos nostros juvemus intuitu Dei, ne passim possessiunculas suas vendere cogantur. Hæc sit prima sollicitudo nostra, & videbimus auxilium Domini super nos. Deinde paulatim trahamus ad nostrum propositum cæteros, quibus nobilior inest sanguis, ut auxilium ferant, & ad reparandam militarem disciplinam porrigant manus.

Non dubium est quin si decem aut viginti, vel plures sic concordaverint, & secundum ecclesiasticam cautelam se mutuo intellexerint, & juste per viam regiam inceserint, nullum opprimentes, nullum etiam quantum possunt in jure suo neglexerint, statim apud Deum & homines gratiam invenient, & prosperabuntur in singulis, quæ ad sui status gloriam spectant. Expedit etiam aliquem locum amplissimum & maxime cunctis idoneum eligere, sicut in diocesi Monasteriensi habent, & vulgo dicitur *dat lærer broeck*, ubi annuatim ad minus semel conveniant, & de his quæ ad rempublicam pertinent, diligentius tractent, & omnis pompa, petulantia, spectacula,

cola, Iudi, mulierum item frequentia, cæteraque levitatum ridicula videntur, ne mysterium prudentiæ in lasciviam corruat sive stultitiam.

Talis autem locus, forum Caroli solemniter nuncupari potest, sicut olim apud Romanos forum Sempronii, vel Appii, aut Julii. Nosco vos ð inclyti domicelli, & vere nosco urbanam verecundiam vestram, & quod de novitate tituli formidatis, quam (ut vero verius vobiscum loquar) si clerici & religiosi proximi non haberent, non tot hodie prædia possiderent, aut retinere valerent. Negligentia disciplinæ vestræ ipsos cautos effecit. Contendite ergo pro viribus: Contendite, inquam, certatim omnes & aliquando incipite. Nam medium facti (ut dicitur) qui cœgit habet. In ancipiti profecto erit tota gloria & substantia vestra, nisi omnia in melius, & in bonum publicum commutaveritis.

Postremo autem si specimen hoc antiqvæ vestræ nobilitatis animose resumpseritis, & nullum in consortium vestrum admiseritis, absque testimonio bonæ famæ, nullumque excluderitis ejusdem propositi virum, salva proportione status sui, & principes & tota patria vos ante oculos habebunt, & nihil absque vestro consilio concludere audebunt. Habet enim hoc divina sapientia, ut suos cultores glorificet, & qui se secundum ipsius monita regulant, etiam si plebeji sint, spectabiles in orbe toto constituant. Quanto magis & vos sublimabit, qui à progenitoribus vestris & famam legalem & inclytum sanguinem trahitis, ac præclara quidem ejusdem sapientiæ judicia servare contenditis?

CAPVT XII.

Exhortatio ad majores pro gratitudine & concordia servanda.

Concordiæ bonum diligit auctor pacis Dominus Deus, & grates referentibus dona multiplicat. Sicut ex superius dictis patet. Antiquitus enim Westphalia per satrapas plurimos regebatur, qui singulis pagis præsidebant, sed propter infidelitatem & duritiam cordis subacti fuerunt, & venit eis prophetia sancti Lebuini quæ supra posita est. Verum perverissimis quibusque exterminatis sive fugatis, reliqui cum multa gratia fidem receperunt, & in curiis suis permanerunt, & posteri dehinc eorum usque in præsens, ad quos nunc sermonem dirigo. Hortor vos ego *caro vestra & sanguis*, ut gratitudinem & concordiam servetis cum domicellis & principibus vestris. Scio quibus loquor, quoniam nihil conquæri poteritis juste de immutatione status vestri. Nam per conversionem ad Christianam fidem facti estis multo nobiliores patribus vestris, olim idololatriæ vitio deditis, dicente sancto Petro: vos genus electum gens sancta populus acquisitionis, regale sacerdotium. Similiter quoad status secularis conditionem, *licet obumbrata sit ingenuitas quorundam*, propter causam superius expressam, tamen in veritate est longe facillior, quippe quæ à maximis periculis eruta, grandi securitate tripudiat.

Hoc autem triplici testimonio breviter persuaderi solet. Primo ratione, & 2. auctoritate, & exemplo. Ratione sic, Cum enim natura humana sit valde passibilis, & ad opera gravia ex se insufficientis, & facillime periclitetur, ideo quicumque ad officia regitiva & bellica assumitur sive iuste sive iniuste, pondus onerosum potius quam delitiosum experietur. Ponderus autem premit, & gloria (quia fallax) decipit: Dulcedo, n. gloriæ etiam humillimas mentes afficit. Ideo quicumque ad hujusmodi anhelat, seipsum ignavum ostentat, quia contra suam propriam salutem laborat, & quicumque ab his absolvitur, merito gratus esse debet, veluti gravi fasce liberatus.

Auctoritate sic: Salvator noster ut evangelista testatur, cum sciret quod populus cum vellet regem facere, fugit, & discipulos à fastu gloriæ compescuit, dicens: Qui voluerit inter vos major fieri, erit omnium servus. Beatus quoque August. quarto de civi. Dei hoc pulchre dilucidat, dicens: Non vanescamus inani ventositate lactati, neque altisonis vocabulis obtundamus aciem mentis, sed duos constituamus ante oculos homines. Unum mediocre, alium prædivitem. Cogitemus divitem hunc timoribus anxium, mœroribus tabescentem, cupiditate flagrantem, nunquam securum, semper inquietum, perpetuis inimicitiarum contentionibus anhelantem, audentem sane his miseris patrimonium suum in immensum modum, atque illis augmentis curas quoque amarissimas aggerentem. Mediocrem vero illum re familiari, parva atque succincta, sibi sufficientem, charissimum suis cognatis, vicinis & amicis, dulcissima pace gaudentem, pietate religiosum, benignum mente, sanum corpore, vita parcum, moribus castum, conscientia securum, nescio an quisquam ita desipiat, ut audeat dubitare, uter eorum præferendus sit. Ut ergo in his duobus hominibus, ita in duabus familiis, ita in duobus populis ita in duobus regnis regula sequitur æquicitatis, qua vigilanter adhibita, si nostra intentio corrigatur, facillime videbimus, ubi habitet vanitas, & ubi felicitas. Hac Augustinus.

Exemplo sic. Præsuppositis his quæ in sacra scriptura legimus, & aliis libris authenticis, ubi omnes stirpes nobilium cum maximis periculis collapsas cernimus. Etiam nunc superaddo unum

unum exemplum, quod vos merito consolari debet & informare. Novi quendam *optimatem* ante annos, XL. de forte vestra supra modum animosum, ita litigiis assuetum, ut cura ipsi præcipua esset in juventute, ne rubigo arma obtegeret. An libentius ad conflictum contra æmulos, an ad convivium propter amicos accederet, non facile dixerim. Erat ei studium venationi insistere, alea ludere, inebriari, nulli cedere, cunctos ad certamen provocare, &c. His & similibus factio- nibus potenter tumens, omnibus timori fuit, ita ut proprio nomine oblitterato, diceretur avis rapax, vir belial, archinequam &c. Dixi sæpius in corde meo: *Iste est de genere majorum sine Satraparum illorum, qui olim sancto Carolo, per XXXIII. annos tot bella suscitaverunt, qualia nunquam in orbe habuit.* Verum illi qui eum diligebant, dixerunt ipsum esse virum bonum cuiuslibet domicello præferendum, strenuum defenso- rem pauperum, legalem, prudentem, inclytum, consolatorem & sublevatorem oppressorum. Hoc enim habuit excellenter à Deo sibi datum, ut miserabilem personarum causas egregie expediret, nec diligere poterat oppressores justitiæ. Puto quod propter hoc crebro ab insidiis hostium liberatus fuerit, & ipse quoque hostes quos ad interficiendum quæsit vel forte expectavit, non invenit. Undique igitur triumphavit, & exigente vicinorum probitate (quod dictu mirum est) nunquam captus, nunquam lethaliter vulneratus, pene usque ad centesimum annum pervenit. Verum quod dicere cœpi, iste vir postquam ad cor rediisset, & uxore ducta, deliciis insolitis & divitiis affluere cœpisset quam misere & periculose, tam quoad corpus quam quoad animam, vixisset, cunctis persuasit, & præsertim filiis, ne qui eum in hac furiali conversatione imitaretur. Dicebat enim, Si aliquis filiorum meorum talia facere attentaret, qualia ego, vellem eum esse mortuum.

Comparete nunc charissimi securum statum vestrum ad hujus seculi naufragia, periculosa- que negocia domicellorum & principum, qui vos studiose defendunt, & grati estote. Revolvite sancti Pauli monita, & libenter eis solita stipendia exolvite, ac honorem impendite. Vos ab incunabilis usque ad senilem ætatem quieti manetis, parva & de lectabili cura familiam regentes, ac deinceps de sancto ocio ad mortem tenditis. Ipsi vero nunquam vel uno anno liberi à sum- mis periculis, sed continuo, si occasio se offert, pro vitro vini & mensura havenæ periculis se offerunt. Quanta damna hostes vobis inferrent, si ipsorum præsidio non fulciremini? Quibus autem ipsi curis, periculis, ac laboribus fatigentur, neminem scire posse arbitror, nisi qui peri- culum fecerit. Sentiebat hoc olim Rex ille subtilis judicii, quem ferunt sibi traditum diadema, priusquam capiti imponeret diu retinuisse & considerasse atque dixisse: O nobilem magis, quam felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat, quam multis scilicet sollicitudinibus & pericu- lis sit repletus, humi jacentem non sublevaret. In eandem sententiam Flaccus Horatius canit di- cens: Beatus ille qui procul negociis, ut prisca gens mortalium paterna rura bobus exercet su- is, solutus omni fœnore. Neque exætat classico miles truci, nec horret iratum mare, tor- rumque vitet, & superba civium potentiorum limina. Narrat etiam Solinus egregiam sententi- am de Diocletiano, qui voluntarium ocium elegit, beatius se vivere cognoscens in agris ruri, quam in fastigio imperiali. Venientibus enim amicis & postulantibus, ut principatum semel de- positum reciperet, dixit. Utinam possetis olera nostris manibus instituta videre, profecto nun- quam istud attentandum judicaretis. Consenuit ergo præclaro ocio in villa quadam, & domina- tionem, tanquam pestem, detestabatur.

Gaudete igitur in Domino, quomodo tam divinatorum librorum scripta, quam secularium phi- losophorum dogmata, partem vestram præferunt. Nihil novum moliri svadeo, sed vos mutuo juvate, ut in testamento sancto perseverare possitis, donec hoc tempus pauculum percurrat, quod vos ad æterna gaudia introducat, per merita sancti Caroli legislatoris vestri, sanctique Lud- geri, ac omnium qui vos in terra Westphaliæ præcesserunt, & per patrias leges sua merita auxerunt, ac præmia immarcessibilia perceperunt. Tribuat hoc vobis omnipotens Deus pater cele- stis per unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum eo in unitate Spiritus Sancti vivit & regnat, benedictus in omnia secula seculorum, Amen.

CAPVT XIII.

Exhortatio ad omnes Westphalos in generali.

Naturali inclinatione unumquodque ad suum simile convertitur, & omnis homo est natura- liter omni homini amicus. Præcipue tamen qui eodem sanguine aut patria sunt proge- niti. Hanc ingenuam dilectionem Westphalia supreme habet, in qua odibiles dissensio- nes nunquam fuisse legimus, sicut in plerisque aliis provinciis. Ejus quoque legati, qui vere naturam radicis Westphaliæ sapiunt, eandem fidelitatem sibi vicissim extra patriam com- partiuntur, ac mutua charitate succurrunt. Sentio id ipsum in me, quamquam pro affectu pio conterraneos meos promovere non possum. Id ipsum aut quod electissimum est libens offero, vi- delicet, ut per singulos Dies saltem qualemcunque oratiunculam, & in divinis maxime sacrificiis patri misericordiarum offeram pro eis.

Insuper

norem. Non prospera elevent, non adversa perturbent. Multum utiles esse potestis qui multa vidistis. Maturitas venerabiles, benignitas amabiles, humilitas imitabiles constituat. Proles & familiam sic educate, quales vos esse & illas habere vultis. Subjectis item quid expediat, diligenter pensate, de fugaci hac vita mox finienda jugiter cogitate, quid omnium domino placeat implere satagite, ipso eodem auxiliante, qui in trinitate perfecta vivit & regnat per omnia secula seculorum benedictus, Amen.

CAPVT XIV.

De gratis exhibendis deo pro illuminatione nostratum.

Gratias humiles nunc in ævum agamus Domino Deo nostro, pro illuminatione terræ nostræ, & perseverantia in sancta & orthodoxa fide ac multis electis hominibus, quos in ea sibi de legit, & jam in æterna beatitudine secum collocavit. Suspiremus ad illos, & ita ipsorum exempla imitari studeamus, ut partem cum eis habere possimus. Sic vivamus ut nos mortis hora paratos inveniat. Et quia laqueis multis & periculis involuti sumus, ipsos sanctos patres ex tota cordis affectu invocemus, ut ipsorum suffragiis adjuti, cum fructu maximo in via domini proficiamus. Hoc siquidem libenter faciunt, & gratanter acceptant, quia noster profectus est ipsorum specialis & laus & gloria.

Postremo libellum hunc ad anachoretas vel monachos non dirigimus, sed ad illos potius, quos distractior cura temporalium gravat. Hi si nihil de suis in nostris literis repererint statim fastidiunt, si nihil de nostris, minus proficiunt. Miscui ergo secularia spiritualibus, quatenus honesto solatio recreati ad seriose fructuosius recurrant. Vos quoque viri spectabiles quos negocium æternæ salutis angit, hortor ex corde, his intendite, & si quæ latius aut strictius posita sunt quam ratio recta dicitur, emendate, corrigite, amputate. Beneficiat vobis Dominus Deus, sive in patria sive in quocumque terrarum angulo sitis & meminerit testamenti sui, quod pro humilibus & abjectis sancitum est. Omnis enim qui se humiliat exaltabitur, & omnis qui se exultat humiliabitur. Nihil nobis gloriosius sit in hac vita, quam deo & proximo fideliter servire. Salvator namque exemplum quæruit, quod etiam postea verbo explicavit dicens: Non veni ministrari, sed ministrare. Ita & nos cogitemus qui christiani sumus, quia gloriosum est sequi dominum. Si quid adjicitur sive substantiæ, sive honoris, non ut mercedem laboris, sed ut adjumenta suscipiamus virtutis. In mentem veniat, quod opus bonum duplicem habet mercedem. Unam temporalem scilicet victum & vestitum, sine quibus non vivitur in hoc ærumnoso mundo. Et de hac dominus dicit: Dignus est operarius mercede sua. Secundam æternam, scilicet præmium speciale in caelestibus, propter intentionem, ut domino deo placeamus: vel studium, ut ipsum non offendamus. Et de hac dominus dicit: Amen dico vobis, si quis dederit his calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non carebit mercede sua.

Ecce charissimi, quam felix conditio nostra, sive pauperes, sive divites sumus. Utrobique nos divina misericordia in immensum remunerat, utrobique dicit, utrobique nobilitat. Tantum faciamus, quod in nobis est, & ipse faciet quod in se est, aderitque feliciter nobis, per unigenitum suum dominum nostrum Jesum Christum, cum quo in unitate Spiritus Sancti vivit & regnat Deus, per omnia secula seculorum benedictus, Amen.

* * *

INCIPIT TABVLA SVPER LIBRVM DE
LAVDE ANTIQVÆ SAXONIÆ, NVNC WESTPHALIE DICTÆ.

CAPITVLA PRIMÆ PARTIS
HVJVS LIBRI.

DE situ Westphaliæ & eorundem principatumum distinctione.
Vnde processit gens Westphalica, & de primis cultoribus terræ illius.
De moribus Westphalorum antequam ad fidem converterentur.
De simplicitate & pacifica conversatione primorum incolarum hujus terræ.
De honesta & rationali causa peregrinationis Westphalorum per orbem.
De victoria Saxonum habita contra Anglicos.

Cap. 1.
Cap. 2.
Cap. 3.
Cap. 4.
Cap. 5.
Cap. 6.
De qvi.

De quibusdam virtutibus Saxonum istorum. p. 36.

Cap. 7.

**SEQVUNTUR CAPITVLA
SECUNDÆ PARTIS.**

D e conversione Saxonum antiquorum ad fidem, & primis parentibus ibidem.	Cap. 1.
De Carolo Magno & Pipino ejus patre & aliis qui hanc terram armis ceperunt, & fidei subdiderunt.	Cap. 2.
De primo ingressu Caroli in Saxoniam.	Cap. 3.
De rebellionem Saxonum.	Cap. 4.
De pertinacia & præliis Wedekini.	Cap. 5.
De ultimis bellis habitis contra Saxones.	Cap. 6.
De pace facta & conversione Wedekini.	Cap. 7.
De solemnibus instructione episcopatum utriusque Saxonie.	Cap. 8.
De consummatione & confirmatione Saxonum, & adventu sancti Leonis papæ in provinciam.	Cap. 9.
De Canonizatione sancti Caroli, & periculis post ejus obitum emerisis, & conversione quatuor provinciarum magnarum.	Cap. 10.
De institutione provida quoad utrumque statum, & legibus ac juribus illic per Carolum traditis.	Cap. 11.

**CAPITVLA TERTIÆ PARTIS
QVÆ SVPER JVCVNDISSIMA
SVNT.**

D e apostolatu Westphalorum per orbem.	Cap. 1. & jucundum.
De legatione Westphalorum per orbem. p. 124.	Cap. 2.
De modo egressionis legatorum horum.	Cap. 3.
De quibusdam exemplis, & varia fortuna legatorum istorum.	Cap. 4.
De exercitiis legatorum horum.	Cap. 5.
De multiplici patientia legatorum istorum.	Cap. 6.
De affinitate Westphalie ad cæteras provincias.	Cap. 7.
De sanctis & illustribus personis, & reliquiis terræ nostræ.	Cap. 8.
De spectabili institutione hujus provincie, & maxime diocesis Monasteriensis.	Cap. 9.
De excusanda patria nostra in quibusdam.	Cap. 10.
Exhortatio ad domicellos pro antiquis juribus conservandis.	Cap. 11.
Exhortatio ad majores de gratitudine & concordia servanda.	Cap. 12.
Exhortatio ad omnes Westphalos in generali.	Cap. 13.
De gratis exhibendis Deo, pro illuminatione nostratum.	Cap. 14.

XXVI.

**ADDITIONES ET EMENDATIONES AD
VITAM B. MATHILDIS REGINÆ GERMANIÆ,**

*extantem Tom. I. pagina 192.
ex MSto.*

Witiking quoque, qui inter eos (Saxones) & claritate generis & opum amplitudine eminebat, quiqve perfidie eorum auctor & incensor indefessus erat, ad fidem Karoli sponte veniens, apud Tiniacum baptizatus & à Rege de fonte susceptus est; sicqve Saxonia tota superata & subiecta est. Hujus Witikingi filius *Wigbertus*, Christianæ religionis cultor devotus, filium procreavit, quem *Walsbertum* vocavit; qui & ipse ab ipsa infantia religiosus, cum factus esset vir, Romam causa orationis & reliquiarum acquirendarum tetendit, corpusqve Sancti Alexandri, filii Sanctæ Felicitatis integrum accipiens à Pontifice tunc temporis *Leone*, in Saxoniam detulit, & in loco, qui dicitur *Wigaltingohusen* (a) locavit.

Nnn 2

(a) hodie *Wildeshausen*.